

INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA”
PROGRAMELE ȘI PROIECTELE DE CERCETARE PE ANII 2021
ȘI URMĂTORII

PROGRAMUL I

A) **Denumire:** *Surse, instrumente de lucru și istorie socială*

B) **Coordonator:** Maria Pakucs Willcocks (CS I); colectiv: Gheorghe Lazăr (CS I), Constanța Vintilă-Ghițulescu (CS I), Oana Rizescu (CS II), Ovidiu Olar (CS III), Elena Bedreag (CS III), Lidia Cotovanu (CS III), Florina Constantin (CS).

C) **Stadiul actual al cunoștințelor:** programul valorifică sursele primare, indispensabile cercetărilor de tip monografic sau sintezelor și continuă editarea unor colecții realizate sub patronajul Academiei Române de mai multe decenii. Comparativ cu alte țări, România nu beneficiază de un număr suficient de instrumente de lucru, ceea ce face deosebit de anevoioasă cercetarea punctuală pe tema dată, precum și abordarea de către istoricii străini a istoriografiei noastre. De aceea instrumentele de lucru și colecțiile de documente rămân una din prioritățile programelor de cercetare ale Institutului nostru. La propunerea Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei, colecția de documente medievale DRH este program prioritar al Academiei Române. În ceea ce privește istoria socială, deși există o tradiție a abordării temelor ce i se subordonează, noile metode de abordare apărute în câmpul acestui domeniu, noile probleme și izvoarele de arhivă fac necesare studiile integrate.

D) **Scopul programului:**

- editarea după cele mai exigente standarde științifice a izvoarelor interne, mai ales din perioada premodernă (ante 1800), a documentelor privind istoria minorităților (maghiară și germană) ca și a izvoarelor externe
- punerea la dispoziția cercetătorilor și a publicului consumator de istorie a unei serii de instrumente de informare rapidă, sintetică, obiectivă, care prin bibliografia adiacentă îngăduie lărgirea orizontului de cunoaștere a istoriei României
- realizarea unor studii de istorie socială pe baza valorificării materialelor de arhivă editate și inedite, care să aducă noi interpretări ale istoriei premoderne a românilor, într-o dimensiune interdisciplinară și comparativă, în consonanță cu noile metode din istoriografia internațională. Dintre temele abordate, se numără familia și structurile ei, negustorimea, deschiderea socială a dreptului.

E) **Rezultate scontate:** creșterea suportului documentar indispensabil scrierii istoriei; facilitarea cercetării cu ajutorul unor instrumente de lucru: ca indici, repertorii, bibliografii, modele matematice de analiză cantitativă, baze de date, stocare numerică etc. De asemenea, deschiderea și consolidarea direcției de cercetare a istoriei sociale, în conexiune cu antropologia istorică și antropologia juridică.

F) **Modul de valorificare:**

- colecția *Documenta Romaniae Historica DRH*, seria B, apare de trei decenii la Editura Academiei, care continuă editarea ei sub patronajul unui colectiv de academicieni.
- valorificarea unor ediții de izvoare care au fost începute în anii '60 ai sec. XX, dar din diferite motive niciodată finalizate
- volumele de studii de istorie socială apar la diferite edituri din capitală și din provincie.

G) **Durata programului:** nelimitată

Proiectele programului:

a) Proiecte pe anul 2021 și următorii: 3

- Maria Pakucs, *Registrele vamale ale Sibiului, 1600-1623*. Termen de execuție: 1 iunie 2015-30 mai 2017. (lucrare întreruptă întrucât autorul colaborează la volumul de Călători străini sec. XIX pentru textele unor călători maghiari.)

- *Documenta Romaniae Historica*. Seria B, *Țara Românească*, vol. XLII (1657) volum întocmit de Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, Ovidiu Olar, Lidia Cotovanu, Florina Constantin (1 iulie 2019 – 30 iunie 2023).

- Mihai Cantacuzino, *Despre Valahia*. Ediție și traducere de Alexandru Elian. Volum îngrijit pentru tipar, introducere, note și indici de Lidia Cotovanu și Ovidiu Olar, termen de realizare 1 iulie 2019 - 30 iunie 2023.

b) Prezentarea proiectelor

Proiect de cercetare 1

Titlul proiectului: *DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA*, seria B, *Țara Românească*, vol. XLII (1657)

Coordonator proiect: Gheorghe LAZĂR (CS I)

Echipa de cercetători implicați în realizarea proiectului: Oana RIZESCU (CS II), Elena BEDREAG (CS III), Ovidiu OLAR (CS III), Florina CONSTANTIN (CS), Lidia COTOVANU (CS).

Timp de realizare: 1 iulie 2019 – 30 iunie 2023.

Obiectiv: Echipa își propune să publice documentele interne, emise în Țara Românească în cursul anul 1657, continuând astfel seria volumelor deja editate în cadrul acestei colecții de interes național, apărute sub egida Academiei Române.

Importanța lucrării:

Colecția *Documenta Romaniae Historica*, inițiată și publicată sub egida Academiei Române, este una de importanță națională, deoarece are drept principal obiectiv publicarea exhaustivă a tezaurului documentar privind istoria medievală a celor trei state nord-dunărene. Astfel, prin această nouă lucrare de plan se dorește continuarea seriei B a colecției DRH, din care până în prezent au fost publicate deja 25 de volume, dintre care 13 asemenea volume au fost publicate după anul 1990. Incontestabil, volumul propus spre realizare, ca și în cazul celorlate, conține un tezaur de documente revelatoare - provenite din fonduri arhivistice importante și greu accesibile - ce urmează să ofere celor interesați informații capitale pentru o mai bună înțelegere a istoriei politice, sociale și economice a Țării Românești. Astfel, prin această activitate de cercetare, membrii echipei vor reuși, odată cu publicarea volumului, să introducă în circuitul științific a unor documente valoroase, facilitând astfel realizarea unor lucrări de interpretare referitoare la istoria socială, economică și instituțională a Țării Românești, dintr-o perioadă istorică deficitară la capitolul documentar.

Bugetul proiectului:

- salariile cercetătorilor implicați în realizarea volumului, în intervalul de timp menționat, precum

- asigurarea finanțării în vederea efectuării de stagii de cercetare la Serviciile Județene ale Arhivelor Naționale - în special cele din Craiova, Ploiești, Tg. Jiu și Rm. Vâlcea -, precum și la unele din muzeele de istorie din țară, deținătoare de asemenea fonduri documentare.

Formă de publicare: volumul urmează a fi înaintat spre publicare Editurii Academiei Române.

Elaborarea lucrării

Potrivit estimărilor echipei, volumul XLII (1657) din seria B (Țara Românească) a colecției DRH va cuprinde cca. 450 documente, cele mai multe dintre ele elaborate în limba română, fără a lipsi însă și cele redactate în limba slavonă (aprox. 15 documente) și limba greacă (aprox. 3 doc.). Acestea se găsesc în cea mai mare parte în două depozite arhivistice importante: Arhivele Naționale Istorice și Biblioteca Academiei Române. La acestea se adaugă depozite arhivistice din filiale județene ale ANI și o serie de muzee de istorie (Muzeul Olteniei Craiova, Muzeul Târgu Jiu, Muzeul de Istorie și Arheologie al Municipiului București etc.) și biblioteci. De asemenea, sunt semnalate un număr de documente în afara granițelor țării, majoritatea aflate în custodia unor mănăstiri de la Muntele Athos, Arhivele Naționale de la Budapesta și la Biblioteca „Chiril și Methodiu” de la Sofia.

Toți membrii echipei vor fi implicați, într-o primă fază, în realizarea corpus-ului volumului, iar mai apoi, în funcție de gradul științific, competențe, se va face repartizarea documentelor ce vor reveni fiecăruia, în vederea identificării, transcrierii și întocmirii indicilor. De asemenea, membrii echipei vor fi implicați în egală măsură în ceea ce privește celelalte operațiuni necesare bunei realizări a acestei lucrări: redactarea indicilor onomastici și de materii, întocmirea bibliografiei, redactarea indicilor, etc.

Proiect de cercetare 2

A) Denumire: *Registrele vamale ale Sibiului, 1600-1623*

B) Autor: Maria Pakucs-Willcocks

C) Colectiv de cercetare: Maria Pakucs-Willcocks

D) Termen de realizare: Lucrarea a fost suspendată temporar datorită concediului medical; va fi reluată la finalizarea acestuia, iar noul termen de predare va fi discutat la acel moment.

E) Stadiul actual al cunoștințelor:

Noua temă de lucrare de plan vine în continuarea preocupărilor mele privind istoria economică și socială în epoca premodernă. După ediția registrelor vamale sibiene din secolul al XVI-lea, continuarea publicării acestor surse pentru primele două decenii ale veacului următor se arată ca o necesitate. Registrele de vamă ale Sibiului, prin modul lor de redactare, reflectă de fapt activitatea economică a unei categorii de negustori din Imperiul otoman care decid să facă afaceri în Transilvania. Orașele de plecare ale

negustorilor sunt târgurile importante ale Țării Românești și orașe de la sud de Dunăre. Mărfurile orientale pe care aceștia le transportă au fost un indicator al specializării acestor comercianți și au definit statutul lor juridic în principatul Transilvaniei.

Am realizat deja identificarea surselor în arhivă. Registrele din această perioadă, păstrate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sibiu, au puține pagini, dar ele prezintă un grad ridicat de dificultate din punct de vedere paleografic și lingvistic. Limba de redactare este germana.

F) Scopul:

Prin natura lor, protocoalele orășenești conțin o varietate de informații, care pun în evidență aspecte ale istoriei politice, sociale și economice locale, dar deschid și o mină de aur pentru cunoașterea practicii juridice și a dreptului cutumiar săsesc înainte de adoptarea dreptului roman prin *Eigenlandrecht der Siebenbürger Sachsen* (1583).

G) Material și metode de lucru:

Ediția registrelor vamale va consta din transcrierea documentelor, un studiu introductiv, note și indici de nume și materii. Transcrierea va urma normele de editare ale Academiei Române așa cum sunt aplicate și în seria *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. V-VII, și în volumul *Comerț și meșteșuguri în Sibiu și în cele Șapte Scaune, 1224-1571*, ed. Monica Vlaicu et al., 2003.

H) Rezultate scontate: Lucrarea va avea aproximativ 100 de pagini (200000 de semne).

I) Valorificarea rezultatelor: Publicarea documentelor într-un volum.

J) Colaborări în țară: Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sibiu

K) Colaborări peste hotare: Arhivele naționale Budapesta

L) Buget: salariul aferent postului de încadrare pentru perioada realizării lucrării de plan.

Proiect de cercetare 3

Titlul proiectului: Restitutio - Cronici privind istoria românilor; Mihail Cantacuzino *Despre Valahia*. Ediție și traducere de Alexandru Elian. Volum îngrijit pentru tipar, introducere, note și indici de Lidia Cotovanu și Ovidiu Olar.

Colectiv de cercetare: Lidia Cotovanu, Ovidiu Olar

Termen de realizare: 1 iulie 2019 - 30 iunie 2023.

Scopul proiectului: în arhiva Institutului „N. Iorga” se păstrează, în manuscris, ediția, însoțită de o traducere în limba română, a tratatului *Despre Valahia* a banului Mihail Cantacuzino (f 1790). Deși anonime, atât ediția cât și traducerea îi aparțin lui Alexandru Elian. Ne propunem să le pregătim pentru tipar, într-un demers de restituire științifică, cu intervenții minime de fond, pentru a respecta forma gândită de editor/traducător. Modelul urmat este cel al seriei *Cronicile medievale ale României*, apărută sub egida Institutului „N. Iorga” dar din păcate întreruptă de un sfert de veac. Prin urmare, volumul pe care îl propunem va conține o introducere, note și indici (de nume), redactate de cei doi îngrijitori ai ediției. Cunoscut cu precădere la noi pentru *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată de N. Iorga în 1902, banul Mihail Cantacuzino este autorul unei fundamentale descrieri istorice, geografice și economice a Țării Românești. Publicată parțial cu cheltuiala fraților Tunusli, la Viena, în 1806 — versiune tradusă în română de George Sion, la București, în 1863 —, această istorie merge până la 1774 (cuprinsul de la început este datat 30 ianuarie 1776). Dată fiind importanța autorului, calitatea scriiturii și bogăția datelor furnizate, atât în formă narativă, cât și sub formă de tabele, lucrarea merită pe

deplin o ediție integrală, care să țină cont de adaosurile din manuscrisul C (1774-1821), precum și o traducere pe măsură. Cum o asemenea ediție există de multă vreme în manuscris, considerăm imperios necesară integrarea ei în circuitul științific.

Material și metode de lucru: *Despre Valahia* cuprinde:

- Ediția textului grecesc, pe baza (probabil) a 4 manuscrise (identificate cu siglele A, B, C, D) și (probabil) a unei ediții parțiale de început de secol XIX (T) - Alexandru Elian; este vorba de 542 pp. scrise de mână, cărora li se adaugă 20 pp. de anexe. Traducerea în limba română - Alexandru Elian; este vorba de 235 pp. scrise de mână.

Despre Valahia nu cuprinde:

- O versiune electronică a textului grecesc și a traducerii; ediția și traducerea sunt scrise de mână.

- o notă asupra ediției; nu știm ce manuscrise au fost folosite; bănuim doar că sigla T desemnează ediția Tunusli din 1806.

- Introducere.

- Note.

- Indici.

Ediția și traducerea trebuie transcrise în format electronic. Întrucât nu există o notă asupra ediției, se impune confruntarea cu cele 5 manuscrise grecești care transmit „condica” banului Cantacuzino, ca de altfel și cu ediția vieneză din 1806 (*Istoria politică și geografică a Țării Românești din așezarea ei cea mai veche până la anul 1774*). Se impune, de asemenea, consultarea celor 5 manuscrise de secol XIX care conțin o versiune în limba română a textului. Întrucât două dintre manuscrise (unul grecesc și unul românesc) se află la Cluj, este necesară efectuarea unei călătorii de cercetare sau procurarea unor versiuni electronice a acestor două codice.

Notele și indicii vor facilita înțelegerea și consultarea textului.

O introducere va include, printre altele, o biografie a banului Mihail Cantacuzino, despre care s-a scris foarte puțin — în afară de N. Iorga, doar Ion Mihai Cantacuzino (*O mie de ani în Balcani*, București: Albatros 1996) și Mihai Sorin Rădulescu [„Banul Mihai Cantacuzino (1723 — c. 1790)”, in Idem, *Genealogii greco-române*, București: Vremea 2014, pp. 29-33] au atacat subiectul. Vom încerca, de asemenea, să plasăm lucrarea în contextul istoriografie al epocii (raportul cu *Catagrafia de istoria Țării Românești* a lui Naum Râmnicăneanu, de exemplu, păstrată în trei manuscrise și tot parțial editată).

Date fiind volumul mare al lucrării și dificultatea redactării studiului introductiv — de exemplu, multe surse se păstrează în biblioteci și arhive rusești —, propunem ca lucrarea de plan să aibă o durată de 4 ani.

Rezultate scontate: publicarea unei ediții critice a lucrării; elaborarea unor studii de exegeză a cronicii.

Valorificarea rezultatelor: volum publicat la Editura Academiei Române.

***

PROGRAMUL II

Denumire: *Europa Centrală, Țările Române și Marea Neagră (sec. XIII-XVIII)*

Coordonator: Ovidiu Cristea (CS I), colectiv de cercetare Marian Coman (CS III), Alexandru Ciocîltan (CS III), Dana Caciur (CS); Doru Țuinea (ASC), Michal Wasiucionek (ASC).

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv:

Tema I are drept scop valorificarea unui număr de mărturii străine referitoare la istoria românilor. Colectivul își propune să finalizeze seria veche a prestigioasei colecții de *Călători străini* cu publicarea a două volume. Unul de întregiri, celălalt compus dintr-un repertoriu al întregii serii plus un studiu monografic consacrat relației de călătorie ca izvor istoric. Vor fi editate respectându-se normele colecției un număr însemnat de călători occidentali și orientali; de asemenea se are în vedere realizarea unei monografii consacrată importanței acestei categorii de izvoare pentru istoria românilor.

Scopul programului : lărgirea și aprofundarea cunoștințelor despre conjunctura în care au apărut și au evoluat Țările Române. Studiile consacrate istoriei pontice își propun să surprindă influența exercitată de această placă turnantă a comerțului euroasiatic asupra destinului Țărilor Române. Studiul rețelei de drumuri comerciale va permite o analiză globală a sistemului comercial. Rutele de negoț, negustorii și mărfurile lor au făcut parte dintr-un sistem complex care până în prezent a fost studiat doar parțial (analiza drumului Brăilei, respectiv a celui moldovenesc). În privința editării volumelor de supliment la colecția de *Călători străini*, acest proiect are drept scop editarea unor surse inedite sau puțin cunoscute despre trecutul românilor precum și revalorificarea acestei categorii de izvoare. Sunt avute în vedere elaborarea unor studii de ansamblu și a unei monografii privind mărturiile călătorilor străini.

Rezultate scontate: elaborarea unor perspective coerente asupra problemelor analizate; îmbogățirea bazei documentare; surprinderea elementelor de continuitate și discontinuitate în istoria românească și a Europei Central-Răsăritene; elaborarea unor proiecte de cercetare comune cu centre științifice din străinătate interesate de aceste proiecte.

Modul de valorificare : publicarea unor monografii și a unor culegeri de studii; publicarea cercetărilor în revistele de specialitate din țară și de peste hotare; prezentarea rezultatelor cercetării la manifestări științifice.

Durata menționată în proiectele de cercetare: corespunzător fiecărui proiect propus.

H) Proiectele de cercetare în program:

a) Proiecte pe anul 2021 și următorii

- *Călători străini despre Țările Române*, Supliment V; colectiv – Alexandru Ciocîltan; termen de realizare (1 ianuarie 2021- 31 decembrie 2023).

- *Călători străini despre Țările Române până la 1800*. Supliment VI; colectiv I Marian Coman, Dana Caciur, Doru Țuinea, Michal Wasiucionek, Ovidiu Cristea (1 ianuarie 2021- 31 decembrie 2023).

b) Prezentarea proiectelor pentru anul 2021 și următorii

Proiect de cercetare 1

A) Denumire: *Călători străini despre țările române până la 1800. Supliment V*

B) Coordonator: Alexandru Ciocîltan

C) Cercetător: Alexandru Ciocîltan

D) Perioadă de realizare: 1 ianuarie 2021-31 decembrie 2023.

E) Stadiul actual al cunoștințelor:

Călători străini despre țările române este unul dintre cele mai prestigioase proiecte de cercetare ale Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”. Inițiat acum mai bine de jumătate de veac, el s-a concretizat deja prin publicarea a 19 volume, dintre care 11 în seria veche (până la 1800), la care se adaugă două volume de supliment. Impactul istoriografic al seriei a fost, și continuă să fie, unul major. Cea mai bună dovadă în acest sens o constituie cele peste 361.000 de citări înregistrate de *google books*. Intens folosită de istorici, deopotrivă în monografii, în articole și, mai cu seamă, în teze de doctorat, *Călători străini despre țările române* este una dintre puținele colecții de izvoare istorice cunoscute și specialiștilor din alte discipline (juriști, geografi, etnografi, etc.).

Reluarea acum 13 ani a seriei vechi, care cuprinde relatări ale călătorilor până la 1800, s-a impus ca o necesitate în primul rând din cauza numărului mare de surse care, din felurite motive, nu fuseseră incluse în volumele tipărite. Primele două volume de supliment, publicate în 2011 și 2016 la Editura Academiei Române, au fost foarte bine primite de cititori, fapt evidențiat atât de epuizarea rapidă a tirajului, cât și de recenziile pozitive. Aceste constatări nu fac altceva decât să întărească o convingere mai veche, anume că **interesul pentru această serie continuă să fie foarte ridicat**. Pe parcursul pregătirii volumelor suplimentare au fost descoperite numeroase alte relatări de călătorie, bazate atât pe mărturii directe, cât și indirecte. Prin urmare, continuarea acestui proiect este un lucru firesc, indiferent dacă se va realiza prin lucrări colective sau individuale în cadrul planului de cercetare al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”. Aceste motive ne-au determinat să solicităm un număr de trei ani pentru realizarea lucrării individuale de plan. Date fiind însușirile mele intelectuale, socotesc că îmi pot valorifica mai eficient potențialul de cercetător prin activitate individuală și solicit în consecință conducerii institutului să-mi aprobe întocmirea de unul singur a unui volum din colecția în discuție. Având în vedere cantitatea de muncă pe care o reclamă această întreprindere, rog ca această lucrare de plan să fie eșalonată pe parcursul a trei ani.

F) Scopul:

Având o experiență bogată în editarea izvoarelor istorice și o considerabilă expertiză lingvistică - germană, engleză, franceză, italiană, latină -, inclusiv sub aspect paleografic, îmi propun să traduc mai multe relatări de călătorie, pe care le-am identificat deja, precum și să continui căutarea și inventarierea unor surse inedite sau necunoscute în istoriografia noastră. Sunt deopotrivă mărturii edite și inedite. Din prima categorie amintim o relatare anonimă germană despre români, întocmită probabil de un funcționar sau militar austriac prezent la un moment dat în Arad, care a ținut să o insereze într-o publicație din 1785. Din aceeași categorie face parte și relatarea din 1664 a unui elvețian

ajuns în Transilvania. Dintre mărturiile inedite amintim cele ale unui călugăr, fra Bonaventura da Lucca, care a călătorit în zona Gurilor Dunării și în Bugeac în 1647 și, câteva decenii mai târziu, cea a unui alt italian, Cornelio Magni. O atenție specială va fi acordată unor texte publicate fragmentar în primele volume ale seriei, precum și mărturiilor indirecte care, de foarte multe ori, au inclus informații din mărturii care s-au pierdut.

G) Material și metode de lucru:

Cercetările întreprinse în anii din urmă în diverse biblioteci și arhive din țară și din străinătate mi-au permis identificarea unor mărturii de călătorie necunoscute istoriografiei noastre. Este vorba de izvoare edite și inedite. Continuarea investigațiilor va fi în măsură să sporească numărul surselor valoroase, purtătoare de informație nouă cu privire la istoria spațiului carpato-danubiano-pontic. Continuarea seriei de *Călători străini despre țările române* cu volumul *Supliment V* se va face respectând întru totul standardele istoriografice impuse de primii coordonatori ai seriei, Maria Holban și Paul Cernovodeanu, cu privire la introducerile bio-bibliografice care însoțesc fiecare călător și, mai ales, la calitatea traducerii. Nu trebuie însă uitat că relatarea de călătorie prin țările române nu a fost redată integral de fiecare dată în seria veche și în câteva texte din primele două volume de supliment, iar în locul informației excluse au fost inserate trei puncte între paranteze drepte. O astfel de practică, în care cenzura și autocenzura a lipsit publicul cititor de informație relevantă, nu se va regăsi în volumul nostru. Mai mult, **în cazul mărturiilor inedite vom include**, în afară de traducerea pasajelor despre țările române **și textul original integral**, ciuntirea sau lipsa originalului fiind de neimaginat în bunele practici ale istoriografiei de azi. Această îmbunătățire va permite și accesul istoriografiei străine la izvoare necunoscute și va spori totodată vizibilitatea lucrării în sine.

Continuitatea proiectelor de cercetare este una dintre condițiile fundamentale ale unei istoriografii bine așezate. *Călători străini despre țările române* este, alături de DRH, unul dintre proiectele de lungă durată de editare a izvoarelor istorice desfășurate sub egida Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”. De aceea, continuarea și completarea seriei vechi de *Călători străini despre țările române până la 1800* prin publicarea unui nou volum de supliment, al cincilea, este un proiect de cercetare util și necesar, deopotrivă din punct de vedere istoriografic și instituțional.

H) Rezultate scontate: Identificarea unor noi surse privitoare la istoria românilor și revalorificarea unora de mult timp cunoscute.

I) Valorificarea rezultatelor: Publicarea unui nou volum de călători în prestigioasa serie dirijată de Editura Academiei.

J) Colaborări în țară:

K) Colaborări peste hotare:

L) Buget: Salariul aferent postului de încadrare pentru perioada realizării lucrării de plan.

Proiect de cercetare 2

A) Denumire: *Călători străini despre Țările Române până la 1800. Supliment VI*

B) Coordonator: Ovidiu Cristea

C) Colectiv de cercetare: Dana Caciur, Marian Coman, Doru Țuinea, Michał Wasiucionek.

D) Termen de realizare: 1 ianuarie 2021-31 decembrie 2023

E) Stadiul actual al cunoștințelor:

Călători străini despre țările române este unul dintre cele mai prestigioase proiecte de cercetare ale Institutului de Istorie Nicolae Iorga. Inițiat acum mai bine de jumătate de veac, proiectul s-a concretizat deja prin publicarea a numeroase volume, dintre care 11 în seria veche (până la 1800), plus două volume de supliment (un al treilea urmează să fie predat tiparului în prima parte a anului viitor). Concepută în anii 1960, într-un anume context istoric și istoriografic, seria de *Călători străini despre țările române* pare să-și fi epuizat potențialul înnoitor și credem că a sosit momentul să i se pună punct. Ni s-ar părea însă firesc ca această serie prestigioasă să fie încheiată de un volum, bibliografic și metodologic, care să încununeze efortul atâtor generații de editori.

Perioada de timp îndelungată în care s-a desfășurat publicarea seriei *Călătorilor străini despre țările române* (până la 1800) este cea mai bună dovadă a succesului de care s-a bucurat. Inevitabil însă, întinderea unui proiect de cercetare pe parcursul a mai bine de jumătate de secol aduce cu sine o serie de probleme. Cea dintâi este de natură bibliografică. Editorii au pregătit pentru publicare noi relatări de călătorie pe măsura descoperirii lor și în limitele competențelor istorice și lingvistice ale echipei de cercetare din acel moment. Drept urmare, cele 13 volume publicate, împreună cu cel de-al 14-lea aflat în curs de publicare, constituie deja un adevărat hățiș, în care relatările unui călător pot apărea în două sau trei tomuri diferite. De pildă cititorii relatărilor lui Andrei Taranowski și Pietro Busto din volumele II și III ale *Călătorilor străini despre Țările Române* ar trebui neapărat să vadă noile texte ale acelorași autori republicate în volumele de supliment, împreună cu consistente completări bibliografice. De asemenea, din cauza competențelor editorilor, unele relatări de călătorie au fost lăsate deoparte deși ar fi meritat incluse în serie. Acesta este cazul, de pildă, al relatării călătorului rus din Moldova, Vasilii Feodorovich Malinovskii, de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Încă și mai frecvente au fost cazurile în care editorii nu au inclus în colecție unele relatări deja semnalate și exploatate în istoriografie, pentru că au preferat să-și concentreze eforturile pentru descoperirea și traducerea unor texte noi. Cel mai elocvent exemplu este cel al misionarilor iezuiți din Transilvania și Banat, ale căror texte au fost editate și analizate, printre alții, de Tóth István György (*Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania*) și de Vasile Rus (*Operarii in Vinea Domini*, 2007). Inevitabil, în ultimele decenii bibliografia unora dintre călătorii străini cuprinși în serie s-a îmbogățit considerabil, iar cititorii seriei ar trebui avertizați de acest lucru.

În sfârșit, cea mai complicată și delicată problemă o constituie metodologia și premisele istoriografice care stau la baza întregii serii. De-a lungul anilor, editorii s-au lovit adesea de problema definirii conceptelor de “relatare de călătorie”, “călător străin” sau “mărturie directă” recurgând, de fiecare dată, la principiile metodologice enunțate de Maria Holban în primul volum al seriei. Trebuie însă spus că discuțiile istoriografice din

ultimele decenii cu privire la literatura de călătorie au nuanțat semnificativ principiile inițiatorilor seriei din anii 1960 și, odată în plus, credem că cititorii seriei ar trebui să fie informați cu privire la controversele metodologice care se răsfrâng asupra întregii colecții.

F) Scopul:

Acest ultim volum al *Călătorilor străini despre țările române* (până la 1800) se dorește a fi un instrument de lucru și, totodată un “ghid de utilizare” al întregii serii. Volumul va fi alcătuit din trei părți, primele două bibliografice, cea de-a treia analitică. Prima parte va constitui un repertoriu al tuturor călătorilor incluși în cele 14 volume ale seriei, cu completări bibliografice. Aceasta va fi mai mult decât un indice contopit al volumelor, cât un dicționar bio-bibliografic al tuturor călătorilor. Fiecare voce va include câteva informații privind călătorul, perioada în care a călătorit prin țările române, textele pe care le-a scris și bibliografia relevantă asupra lui. Cea de-a doua parte va fi structurată identic, doar că va repertoria acei călători care, din felurite motive, nu au fost incluși în serie. Într-o lume academică în care instrumentele de lucru încetează să mai fie cărți tipărite tradițional, devenind mai degrabă platforme digitale, acest repertoriu urmărește să deschidă calea viitorilor cercetători pentru a îmbogăți corpusul de călători străini despre țările române. Cea de-a treia parte a lucrării de plan, cea analitică, va include un număr de contribuții care vor ajuta la o mai bună înțelegere a întregii colecții. Printre problemele care vor fi abordate se numără: tipologia relatărilor de călătorie; traducerea fragmentară, cenzura și autocenzura; relația dintre mărturie directă/mărturie indirectă; privirea “occidentalului” și complexele provinciale ale istoriografiei românești etc.

G) Material și metode de lucru:

Corpusul pe care se va lucra este alcătuit din volumele editate în seria de *Călătorilor străini despre țările române* (până la 1800), dar și de numeroasele materiale inedite pe care fiecare dintre noi le-a strâns pe parcursul anilor în care am fost implicați în acest proiect. De asemenea, partea metodologică reflectă dilemele și provocările cu care ne-am confruntat de-a lungul anilor, rezultate din tensiunea dintre viziunea istoriografică și metodologia inițiatorilor seriei și propria noastră concepție, hrănită de literatura istoriografică recentă (interpretarea relatărilor de călătorie în cheia antropologiei culturale a lui Joan-Pau Rubies; analiza relatărilor de călătorie ca acte de traducere culturală în accepțiunea propusă de Peter Burke sau discuția despre conceptualizarea *ars apodemica* în modernitatea timpurie inițiată de Justin Stagl). Credem că o reevaluare a întregii colecții de *Călătorilor străini despre țările române* prin prisma celor mai recente curente istoriografice ar contribui la o mai bună înțelegere a întregii colecții și, totodată, ar preveni folosirea ei abuzivă.

H) Rezultate scontate: elaborarea unui instrument de lucru util; deschiderea unor dezbateri metodologice în istoriografia română; identificarea unor noi surse privitoare la istoria românilor.

I) Valorificarea rezultatelor: Publicarea unui nou volum în prestigioasa serie de la Editura Academiei.

J) Colaborări în țară:

K) Colaborări peste hotare: în măsura bugetului disponibil

L) Buget: salariul aferent postului de încadrare pentru perioada realizării lucrării de plan.

PROGRAMUL III

- A) Denumire :** *Românii și Europa în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*
- B) Coordonator :** Alexandru Mamina (CS I); colectiv Constanța Vintilă (CS I), Bogdan Popa (CS II), Nicoleta Roman (CS II), Raluca Tomi (CS III), Venera Achim (CS III), Bogdan Mateescu (CS), Daniel Gicu (CS).
- C) Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv :** Proiectele incluse în program, aflate în curs de realizare sau nou abordate, în unele cazuri nu au mai făcut obiectul investigației istorice, iar altele au fost tratate incomplet, disparat și numai cu referire la anumite aspecte sau momente. Există și situații în care realitatea istorică a fost deformată prin omisiune sau interpretarea surselor primare ca și altele în care fie analiza se cere adâncită, ca urmare a punerii în circulație de noi surse documentare, fie informația diversificată. De asemenea programul continuă, sub patronajul Academiei Române, editarea valoroasei colecții *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, importantă sursă documentară narativă externă, care alături de cele tradiționale, este indispensabilă în munca de cercetare. Colecția *Călători străini* este strâns legată de problema modernizării societății românești în veacul al XIX-lea, un alt aspect care a constituit o preocupare constantă în rândul membrilor programului.
- D) Scopul programului :**
Proiectele analizează locul și rolul României în politica, diplomația, economia puterilor europene, interesele acestora în zonă și impactul asupra destinului României și al celorlalte țări ale ariei, modul în care implicarea puterilor în rezolvarea problemelor românești și zonale a influențat dezvoltarea economică și afirmarea în relațiile internaționale. De asemenea sunt cercetate comparativ diferitele curente de idei ale timpului ca și modernizarea societății românești, cu implicațiile și particularitățile ei, cu ariile de manifestare, obiectivele și urmările ei, cu evidențierea raportului dintre modernitate și tradiție. De asemenea programul urmărește depistarea, traducerea și editarea, conform înaltelor exigențe științifice, a izvoarelor narrative externe.
- E) Rezultatele scontate:**
- îmbogățirea și diversificarea surselor documentare
  - facilitarea cercetării prin indici
  - diversificarea informației, clarificarea unor probleme, momente, aspecte din istoria României și Europei secolului al XIX-lea și începutul de secol XX pe baza studierii documentelor de arhivă, coroborate cu alte categorii de surse românești și străine, a literaturii de specialitate,
  - racordare la preocupările și direcțiile istoriografiei contemporane de peste hotare.
- F) Modul de valorificare :**
- editarea colecției de izvoare externe narrative *Călători străini despre țările*

române

- editarea în conformitate cu standardele de exigență științifică a rezultatelor cercetării sub forma unor culegeri de texte, monografii, studii, articole
- comunicări în cadrul unor manifestări științifice cu caracter intern și internațional,

Durata menționată în proiectele de cercetare : Programul cuprinde proiecte în diferite faze de execuție.

a) Proiecte pe anul 2021 și următorii: 6

- Alexandru Mamina, *Cultură sistemică și cultură antisistemică: literatura și arta în societatea românească (1829-1989)*, (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021)
- Venera Achim, *Economia grupurilor de robi țigani în Țara Românească, 1831–1856* (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021).
- Daniel Gicu, „Unuia-i place popa, altuia prieteasa”. *Categoriile frumosului: între cultura populară și cultura savantă (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*. (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021).
- Bogdan Popa, *Burghezia între realitate socială și necesitate teoretică în România secolului al XIX-lea* (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2022).
- Raluca Tomi, *Corespondența diplomatică și rapoarte consulare italiene despre țările române (1821 – 1849)* (1 ianuarie 2020 – 31 martie 2022)
- Constanța Vintilă-Ghițulescu, Nicoleta Roman, Bogdan Mateeescu, *Repertoriul tematic al legilor și reglementarilor legislative din Țara Românească (1700-1830)*, (1 ianuarie 2020- 31 decembrie 2022).

b) Prezentarea proiectelor

Proiectul de cercetare 1

Denumire: *Cultură sistemică și cultură antisistemică: literatura și arta în societatea românească (1829-1989)*

Coordonator: Alexandru Mamina

Colectiv de cercetare: Alexandru Mamina

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv: relația dintre cultură și politică în secolele al XIX-lea și al XX-lea a fost fie teoretizată, fie analizată deja de mai mulți autori: Pompiliu Eliade, Constantin Dobrogeanu Gherea, Eugen Lovinescu, Henric Sanilievi, Zigu Ornea și alții. În ultimii ani au apărut inclusiv traduceri ale unor cărți consacrate acestei teme (Anneli Ute Gabanyi, Katherine Verdery). Abordările s-au concentrat în general pe două paliere problematice: pe de o parte identificarea surselor și motivațiilor ideologice din lucrările tratate, pe de altă parte observarea relației dintre imperativele regimului și fenomenul cultural. Obiectul predilect de studiu a fost în majoritatea cazurilor literatura, cu variațiile specifice din zona esteticii și a criticii literare.

Scopul proiectului:

- precizarea unor structuri tematice și discursive în literatură și artă pe durată lungă, organizate conform axei polemice sistem – antisistem;
- lărgirea cercetării prin cuprinderea unor domenii și subdomenii culturale mai puțin abordate în trecut: spectacolul, inclusiv sub forma divertismentului, caricatura, muzica, radioul, cinematografia;
- modificarea perspectivei de interpretare, în sensul raportării fenomenului cultural nu la o concepție dominantă, așadar nu atât la un corpus de idei și principii, cât la tipul de societate înțeles ca matrice de posibilități plurale (cf. Jean Duvignaud).

Material și metode de lucru: lucrări literare și științifice, albume și cataloage expoziționale, repertorii teatrale, filme, programe de televiziune, analizate serial și în funcție de teme recurente și de reperele simbolico-semnificative pe care le utilizează și le propun publicului.

Rezultatele scontate:

- discernerea unor tendințe caracteristice din cultura română, între publicarea primului periodic autohton și asimilarea tendințelor postmoderne contemporane ;
- aprofundarea relației dinamice dintre curentul cultural principal și manifestările contestatate sau marginale;
- surprinderea tipurilor de reacție intelectuală și morală față de societatea industrială sub cele trei aspecte ale sale: de tranziție, burghezo-liberală și socialistă.

Valorificarea rezultatelor: prezentarea de comunicări științifice și publicarea de articole în revistele de specialitate; editarea unei lucrări.

Colaborări în țară: –

Colaborări în străinătate: –

Bugetul solicitat: –

Alte subvenții de cercetare: –

Etape de realizare: 1 ianuarie -31 decembrie 2020 – documentare; 1 ianuarie - 30 septembrie 2021 – continuarea documentării și verificarea rezultatelor prin comunicări și discuții în Institut; 1 octombrie - 31 decembrie 2021 – finalizarea documentării și redactarea lucrării.

PROIECTUL DE CERCETARE 2

Denumire:

Economia grupurilor de robi țigani în Țara Românească, 1831–1856

Coordonator/ autor: Venera Achim

Colectiv de cercetare: Venera Achim

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021 (2 ani).

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv:

S-a scris puțin în istoriografia românească pe această temă. Există referiri tangențiale în lucrări mai generale privitoare la prima parte a istoriei moderne a României, cercetările de istorie economică a secolului al XIX-lea fiind orientate prioritar spre țărani și spre sat. Studiile interbelice și cele din anii '70 –'80 ai secolului trecut despre economie, precum și cele mai noi, i-au ocolit pe țigani, cu puține excepții (Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (1969); idem, *Agricultura în Țările Române. 1848-1864. Istorie agrară comparată* (1982); Vladimir

Diculescu, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească, 1830-1848* (1973); N. Iorga, *Istoria industriilor la români* (1927); Ecaterina Negruți-Munteanu, *Dezvoltarea agriculturii în Moldova între anii 1848 și 1864* (1963); Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova* (1939); Gheorghe Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma Revoluției de la 1848* (1973); Apostol Stan, *Agricultura românească în faza finală a clăcășiei: 1831-1864* (1994) ș.a.; dar aici se fac referiri la țigani ca parte a lumii rurale).

Lucrările dedicate în întregime istoriei țiganilor, în care găsim și date economice, sunt puține. Cartea lui Viorel Achim, *Țiganii în istoria României* (1998) consacră puține pagini economiei. Lucrările anterioare (George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România* (1939), Boris Th. Scurtulencu, *Situația juridico-economică a țiganilor în Principatele române* (1938); Corneliu Tamaș, *Istoria țiganilor din Țara Românească 1241-1856. 600 de ani de atestare documentară* (2001)) trebuie folosite cu precauție, ele fiind departe de exigențele cercetării contemporane. Cu prea puține date economice menționăm și lucrările de etnografie din perioada interbelică (Martin Block, *Die materielle Kultur der rumänischen Zigeuner. Versuch einer monographischen Darstellung* (1991), Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică* (1944) și Rudarii. *Contribuție la o „enigmă” etnografică* (1944)).

În ce mă privește, am contribuit la cunoașterea temei prin teza de doctorat (*Țiganii din Principatele Române în epoca dezrobirii (1830-1860): Aspecte economice și statistice*) și prin publicarea câtorva articole.

Scopul proiectului:

Scopul proiectului de față este acela de a studia situația economică specifică pe care au avut-o robii țigani și tipul de economie reprezentat de acești oameni în ultimele decenii ale funcționării instituției robiei în Țara Românească. Consider justificată concentrarea pe aspectele economice, populația țigană constituind aproximativ 7% din populație și participând proporțional la economia principatului.

Voi avea în vedere faptul că țiganii au intrat în epoca modernă cu un puternic specific economic (robia, nomadismul și economia itinerantă). Au evoluat, în perioada regulamentară și ulterior, în direcția integrării în economia „normală”. Ca urmare a procesului de sedentarizare s-a produs legarea acestei populații de economia agricolă, într-o măsură mult mai mare decât înainte. Mulți dintre foștii robi au devenit clăcași, de multe ori împotriva voinței lor. O altă parte dintre țigani au devenit meșteșugari în orașe și târguri, membri ai breslelor, păstrând pentru un timp condiția de robi, apoi ca oameni liberi. O minoritate a continuat modul de viață nomad, adaptându-se însă din punct de vedere ocupațional la piață.

În cursul celor două decenii și jumătate de care mă voi ocupa, țiganii au dovedit o mobilitate socială și economică pe care cu greu o găsim la lumea țărănească.

Voi consacra capitole speciale muncii țiganilor în manufacturi (contemporanii le apreciau meșteșugurile și inventivitatea, considerându-i chiar „viitorul industriei”) și participării lor la lucrări publice (ca meșteri sau salahori, robi sau salariați).

Am ales ca limite cronologice ale cercetării anul 1831, ca an al introducerii Regulamentului organic în Țara Românească, și 1856, când robii țigani au fost emancipați prin lege.

În ultimele două decenii s-a manifestat un interes major al istoriografiei occidentale pentru munca sclavilor, în primul rând în spațiul atlantic, dar și în alte zone. A apărut astfel o

nouă direcție de cercetare în istoriografia internațională. Cercetarea mea încearcă să introducă și România în această temă de interes global. Această încercare se sprijină și pe faptul că sunt membră a rețelei românești a Acțiunii COST, „Worlds of Related Coercion in Work” (CA18205), proiect finanțat de Uniunea Europeană, ce se desfășoară în anii 2019–2023.

Material și metode de lucru:

Cercetarea mea va avea la bază materiale de arhivă neutilizate până acum. Voi selecta din Arhiva Națională Istorică Centrală și din Serviciile Arhivelor Naționale din județele fostei Țări Românești materialele cu relevanță economică pentru populația țigănească: statistici de natură economică sau fiscală, acte de vânzare-cumpărare, contracte/tocmeli de muncă, contracte de arendă, chitanțe, plăți, registre de încasări sau de cheltuieli, petiții, acte, hotărâri provenind de la judecătorii etc.

Am în vedere anumite fonduri arhivistice, bogate în informații privitoare la cercetarea economiei populației țigănești: fonduri create de instituțiile centrale ale principatului (Vistieria/ Ministerul de Finanțe, Ministerul de Interne, guvernul, Adunarea Obștească/ parlamentul; aici intră și fonduri provenind de la instituții care se ocupau direct de țigani, de ex. Vornicia Temnițelor); fonduri create de administrația locală (de ex. fondurile ocârmuirilor județene și ale subocârmuirilor plășilor sau plaiurilor); fonduri provenind de la familii boierești; fonduri provenind de la mănăstiri (de ex. Logofeția treburilor bisericesti).

Am parcurs deja o parte a acestor fonduri și am extras materiale utile pentru cercetarea pe care o propun. De aceea consider cercetarea fezabilă.

Voi folosi și materiale din volumul *Documente de arhivă privind robia țiganilor. Epoca dezrobirii* (2010), editat cu Raluca Tomi, unde am introdus și documente cu caracter economic, dar care nu au fost valorificate până acum.

Voi folosi și articole din presa românească a epocii, memorialistica și beletristica, unde nu lipsesc referirile la activitatea economică a țiganilor.

Deși subiectul este unul de istorie economică, această cercetare este una interdisciplinară, implicând istoria socială, statistica, demografia etc.

Cercetarea mea va fi una originală, atât în ce privește ideile de bază, cât și în ce privește sursele. Voi insista pe elementele de noutate, fie că e vorba de informații inedite, reformularea unor concluzii anterioare, îndreptări sau puneri la punct.

Rezultate scontate:

Proiectul se va concretiza într-o cercetare de tip monografic; va reconstitui toate aspectele care țin de problematica anunțată în titlu. Unele dintre aceste aspecte sunt trecute deja la rubrica f) Scopul proiectului.

Lucrarea va fi una originală, compatibilă cu cercetarea modernă.

Valorificarea rezultatelor:

În primul rând, prin studii și articole (îmi propun publicarea a două studii în străinătate); în perioada derulării proiectului voi folosi informația de care dispun și în comunicări și conferințe individuale.

Colaborări în țară: –

Colaborări în străinătate: –

Bugetul solicitat:

Salariul de cercetător științific gr. III pentru 24 de luni calendaristice.

Alte subvenții de cercetare:

Ar fi bine să existe finanțare pentru deplasări în arhivele județene din sudul țării, dar

realizarea lucrării de plan nu este condiționată de această finanțare (voi plăti cheltuielile din banii proprii). Voi avea ocazia să efectuez și scurte stagii în biblioteci din străinătate pentru documentarea asupra muncii sclavilor din alte zone ale lumii.

PROIECTUL DE CERCETARE 3

Denumire: „Unuia-i place popa, altuia prieteasa”. Categoriile frumosului: între cultura populară și cultura savantă (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea).

Coordonator: Daniel Gicu

Colectiv de cercetare: Daniel Gicu

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv:

Deși una dintre direcțiile predilecte de dezvoltare ale istoriei culturale, cu nume celebre de istorici activând în acest domeniu, precum Peter Burke sau Roger Chartier, studierea culturii populare din spațiul românesc nu s-a bucurat de o atenție deosebită în rândul istoricilor români. Reminiscență din perioada regimului comunist, când a prevalat identificarea dintre cultura populară și cea rurală, folclorică, studierea culturii populare a reprezentat apanajul mai curând al etnografilor și folcloriștilor decât al istoricilor. Interesul scăzut al istoricilor pentru studierea culturii populare din spațiul românesc din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, perioada formării României moderne, a fost unul dintre motivele care ne-au determinat să ne îndreptăm spre această direcție de cercetare.

Cu atât mai puțin studiată, chiar și de către etnografi și sociologi, este tema ce face obiectul lucrării de plan: categoriile frumosului în cultura populară românească de la cumpăna secolelor XIX–XX. Lucrările despre poezia populară (G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, "Tipografia Moderna" Gregorie Luis, 1885; Artur Gorovei, *Dragostea în poezia populară*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1939; Tache Papahagi, *Poezia lirică populară*, București, Editura pentru literatură, 1967), basmul popular (Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, București, 1895; I. A. Candrea, *Lumea basmelor*, București, 1932; George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, București, 1965; Gheorghe Vrabie, *Structura poetică a basmului*, București, Editura Academiei R.S.R., 1975) sau arta populară (Al. Dima, *Conceptul de artă populară*, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1939; Al. Dima, *Arta populară și relațiile ei*, București, Minerva, 1971; *Arta populară românească*, Academia R.S.R., Institutul de Istoria Artei, București, Editura Academiei R.S.R., 1969) sunt adiacente subiectului și păcătuiesc prin faptul că mai toate sunt influențate ideologic, pornind de la premisa că românul, „născut poet”, poate crea doar produse spirituale de o înaltă valoare estetică.

Școala sociologică de la București, sub conducerea lui Dimitrie Gusti, renunță la această viziune idealizată a culturii țărănești, încercând să-i identifice manifestările spirituale, în cadrele sale specifice. Dintre lucrările reprezentanților acestei școli, doar articolul lui N. Argintescu („Contribuții la problema gustului popular. Canoanele populare ale frumuseții trupești” în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, X, 1-4, 1932,

p. 428-442) tratează parțial problematica frumosului în cultura populară, creionând canoanele populare ale frumuseții trupești.

În ultimele decenii, cercetătorii occidentali din domeniile istoriei culturale și studiilor culturale au arătat că ceea ce este considerat a fi frumos depinde de epocă și de cultură, lipsind regulile unice valabile pentru toate neamurile din toate vremurile. Astfel, lucrările lui Harold Bloom (*Canonul occidental: cărțile și școala epocilor*, București, Editura Art, 2007), John Frow (*Cultural Studies and Cultural Value*, Clarendon Press, 1995), Barbara Herrnstein Smith (*Contingencies of Value: Alternative Perspectives For Critical Theory*, Cambridge, MA and London, Harvard University Press, 1988), Lawrence W. Levine (*Highbrow/Lowbrow: The Emergence of Cultural Hierarchy in America*, Cambridge, MA and London, Harvard University Press, 2002) și Alan McKee (*Beautiful Things in Popular Culture*, Blackwell Publishing, 2007, care încearcă să identifice regulile după care consumatorii culturii de masă din ultimele trei decenii aleg un produs cultural în detrimentul altuia) vor fi folosite pentru construcția cadrului teoretic și metodologic al cercetării noastre. Vom porni așadar de la principiul că Frumusețea nu a fost niciodată o valoare absolută și imuabilă, ci a cunoscut chipuri diferite în funcție de perioada istorică și de țară, și aceasta nu numai în ceea ce privește Frumusețea fizică (a bărbatului, a femeii, a peisajului), ci și cea a ideilor.

Scopul proiectului:

Lucrarea își propune să încerce să reconstituie modul în care a fost concepută frumusețea naturii, a florilor, a animalelor, a trupului omenesc, a astrelor, a pietrelor prețioase și a veșmintelor în cultura populară românească, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Compararea felului în care era percepută frumusețea în cultura populară cu ideile despre frumusețe care s-au manifestat în cultura intelectualilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea va permite identificarea unei eventuale viziuni asupra frumosului specifică culturii populare, dar și nuanțarea raporturilor între cultura populară și cultura savantă.

Pe de altă parte, analiza pe durată lungă (am ales repere cronologice generale, jumătatea secolului XIX și jumătatea secolului XX, stabilirea unor repere punctuale, la nivelul anumitor ani, nefiind relevantă pentru subiectul de studiu) va permite identificarea prefacerilor de mentalitate și comportament generate la nivelul culturii populare de procesul de modernizare a societății românești.

Material și metode de lucru:

Studierea culturii populare ridică dificultăți de ordin metodologic date de faptul că sursele, în cea mai mare parte a lor, nu sunt produsul direct al oamenilor din popor, ci al intelectualilor interesați de cultura populară. Astfel, identificarea idealului frumuseții feminine și masculine din poeziile populare (colecțiile Alecsandri, G. Dem. Teodorescu ș.a.) și basmele populare (colecțiile P. Ispirescu, D. Stăncescu, Pop Reteganul ș.a.) nu ne va ajuta să reconstituim modul în care era concepută frumusețea fizică de către oamenii de rând. Însă, studiarea difuzării prin intermediul broșurilor și manualelor școlare ne va ajuta să identificăm în ce măsură oamenii de rând și-au însușit acest model, adaptându-l și utilizându-l în scopuri proprii.

O categorie importantă de surse, puțin valorificată de către istorici, este reprezentată de răspunsurile la chestionarul lingvistic lansat în 1884 de către B. P. Hasdeu. Din cele 206 întrebări, doar primele 49 se referă la domeniul restrâns al lingvisticii (fonetica și vocabularul limbii române), celelalte caută să surprindă aproape toate aspectele importante ale vieții și culturii populare. Două din acestea vizează direct subiectul nostru de studiu: „Cum înțelege poporul frumosul, și cari sunt, după părerea lui, lucrurile cele mai frumoase în lume?” Prin intermediul preoților și învățătorilor sătești, au sosit răspunsuri din 773 de localități, dintre care aproape 50 proveneau din Transilvania. Cele circa 17 000 de pagini ale răspunsurilor, rămase în manuscris, au fost compactate în 19 volume ce se află la Biblioteca Academiei Române din București: mss. rom. 3418-3436 (1884-1889). Printre aceste răspunsuri se află și proverbul citat în titlu, oferit de mai mulți respondenți pentru a arăta importanța factorului subiectiv în aprecierea frumosului.

O altă categorie de surse, ce va permite identificarea transformărilor apărute în urma procesului de modernizare este reprezentată de anchetele școlii sociologice de la București din anii 1920-1930. Rezultatele acestor anchete au fost publicate în monografii (dintre care, complete sunt cele ale satelor Nerej, Drăguș și Clopotiva) și în revistele Institutului de Științe Sociale al României (*Arhiva pentru știință și reformă socială și Sociologie românească*). O parte din materiale se află în manuscris, în arhiva Muzeului Satului, care a început publicarea parțială a acestora (pentru satele Nerej, Drăguș și Fundul Moldovei).

Rezultatele scontate: Reconstituirea felul în care era percepută frumusețea de către oamenii de rând și evoluția sa istorică, de la jumătatea secolului al XIX-lea până la jumătatea secolului al XX-lea.

Valorificarea rezultatelor: Prezentarea de comunicări științifice și publicarea de articole în revistele de specialitate; editarea unei lucrări.

Colaborări în țară:

Colaborări în străinătate:

Bugetul solicitat:

Alte subvenții de cercetare:

Etape de realizare:

1. 1 ianuarie 2020 – 30 martie 2020: Studiarea bibliografiei; construirea eșafodajului teoretic al lucrării.
2. 1 aprilie 2020 – 31 iulie 2020: Reconstituirea idealului frumuseții feminine și masculine din poeziile și basmele populare.
3. 1 august – 30 noiembrie 2020: Difuzarea acestui model prin intermediul broșurilor și manualelor școlare.
4. 1 decembrie 2020 – 31 martie 2021: Reconstituirea modul în care a fost concepută frumusețea naturii, a florilor, a animalelor, a trupului omenesc, a astrelor, a pietrelor prețioase și a veștmintelor în cultura populară românească, la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe baza răspunsurilor la chestionarul lui Hasdeu.
5. 1 aprilie – 31 iulie 2021: Reconstituirea modului în care a fost concepută Frumusețea naturii, a florilor, a animalelor, a trupului omenesc, a astrelor, a pietrelor prețioase și a veștmintelor în cultura populară românească, în perioada 1920-1940, pe baza anchetelor școlii sociologice de la București.
6. 1 august – 31 decembrie 2021 Analiza relației dintre diferitele concepții ale frumuseții, din cultura populară și cea a elitelor, în diverse momente din intervalul studiat; analiza

transformărilor idealurilor de frumusețe din cultura populară, de la jumătatea secolului al XIX-lea la jumătatea secolului al XX-lea.

PROIECTUL DE CERCETARE 4

Denumire: Burghezia între realitate socială și necesitate teoretică în România secolului al XIX-lea

Autor: Bogdan Popa

Colectiv de cercetare: Bogdan Popa

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2022 (2 ani)

Stadiul cunoștințelor în domeniu. Proiectul de față pornește de la preocupările mele anterioare (istoria sportului și istoria comerțului cu carte), precum și de la implicarea de lungă durată în colectivul care a alcătuit volumele IV-XI și *Addenda* ale colecției documentare *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*. În toate aceste trei cazuri m-am confruntat cu o problemă metodologică a cărei rezolvare părea mai degrabă teoretică decât practică: existența burgheziei sau a clasei de mijloc în secolul al XIX-lea în Țara Românească și Moldova, apoi în România. În cazul istoriei sportului am putut documenta cazuri evidente de ascensiune socială prin practicarea în mod profesionist a unei discipline, de regulă fotbal, după Marea Unire din 1918. O obiecție ce mi-a fost adusă a fost că acele categorii sociale pe care eu le consideram a fi clase de jos urbane erau, în Occident, clasa de mijloc sau burghezia. În cercetarea comerțului cu carte am ajuns la concluzia că librării-editori din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea puteau fi considerați drept un grup cu numeroase caracteristici ale unei clase de mijloc, altfel spus aflată între boierime și țărănimă. În ultimii 13 ani am urmărit în relatările de călătorie traduse și adnotate de mine sau de colegi o serie de probleme economice și sociale. O observație interesantă a călătorilor occidentali a fost inexistența unei clase de mijloc urbane, a unei burghezii.

Din aceste considerente am început să studiez problema burgheziei românești. Există mai multe lucrări considerate în istoriografie drept fundamentale. Majoritatea au avut ca scop identificarea cauzelor interne și externe ce au dus la apariția burgheziei. Dintre acestea, cea mai des citată este cea elaborată de Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Origina și rolul ei istoric*, București, Cultura Națională, 1925, asupra căreia același autor a revenit în *Neoliberalismul. Studiu asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, Pagini Agrare și Sociale, 1927. Ștefan Zeletin a fost însă mai puțin interesat de aspecte precum educația și viața culturală. Factorii economici au dominat și preocupările lui Constantin C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, Editura Științifică, 1972, care însă desconsidera mobilitatea socială prin reducerea la parvenitism. Din păcate, în ciuda alinierii la cercetările românești anterioare și mai ales prin discutarea posibilelor corelații istoriografice cu istoriografia occidentală, cu precădere germană, contribuția lui Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea): preliminariile unei istorii*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1997 nu a fost urmată de un șir de cercetări punctuale, individuale sau colective. Elena Siupiur, *Intelectuali, elite, clase politice în sud-estul european. Secolul XIX*, București, Dominor, 2004, și Andrei Pippidi, *Identitate națională și culturală. Câteva probleme de metodă în legătură cu locul*

românilor în istorie, în „Revista de Istorie”, tom 38, nr. 12, decembrie 1985 au analizat intelectualii ca pe o clasă de mijloc văzută mai degrabă ca un „substitut” al burgheziei. Lucrarea lui Chirot, Daniel, *Schimbarea socială într-o societate periferică. Formarea unei colonii balcanice*, București, Corint, 2002, neagă pur și simplu existența unei burghezii românești, fără a respinge însă existența unei anume mobilități sociale.

Scopul proiectului: Pe baza cercetărilor preliminare întreprinse, există trei aspecte majore pe care intenționez să le analizez:

- 1) O clarificare conceptuală: autorii studiați în cursul documentării preliminare au folosit conceptul „burghezie”, atât în sens pozitiv, cât și negativ, totuși fără a identifica acele categorii profesionale ce ar compune o asemenea clasă socială și nici importanța modului lor de viață sau al unui eventual sistem propriu de valori. Cercetarea occidentală (în principal cea din spațiul cultural de limbă germană) a identificat însă burghezia drept un „tip-ideal”, cu numeroase sub-categorii (în funcție de tipul de educație, de exemplu), cu acces la resurse economice și financiare specifice orașelor și, mai ales, cu un „stil de viață” propriu. Din aceste motive, burghezia ca o clasă socială „de mijloc” trebuie definită diferit în fiecare societate europeană (cf. Kocka, Juergen (ed.), *Buergertum im 19. Jahrhundert. Europaeische Entwicklungen und deutsche Eigenarten*, I-II, Muenchen, DTV, 1988; Koselleck, Reinhart, *Conceptele și istoriile lor. Semantica și pragmatica limbajului social-politic*, București, Art, 2009).
- 2) O istorie socială a categoriilor burgheze, prin studierea „biografiilor colective”, în acest caz cu o privire specială asupra librarilor-editori, în comparație cu alte categorii cu caracteristici similare (funcționari de stat, medici, ofițeri).
- 3) Cercetarea modalităților în care oamenii secolului al XIX-lea se autodefineau în ceea ce privește clasa socială de care aparțineau, mai ales în cazul celor care nu făceau parte din boierimea de sânge.

Material și metode de lucru. Realizarea acestei lucrări de plan presupune cercetarea următoarelor surse:

- 1) Analiza lucrărilor de istorie și de sociologie dedicate problemei burgheziei apărute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea.
- 2) O privire specială asupra scrierilor unor oameni politici precum Mihail Kogălniceanu sau Ion C. Brătianu, care au văzut în burghezie o clasă socială necesară procesului de transformare a societății din secolul al XIX-lea.
- 3) Identificarea lucrărilor biografice și mai ales autobiografice, de asemenea a fondurilor de arhivă relevante pentru autodefinirea burgheziei românești în secolul al XIX-lea.

Rezultatele scontate: Alcătuirea unei monografii a problemei. De asemenea, voi încerca să stabilesc dacă nu este mai potrivită folosirea conceptului de „clasă de mijloc”, dată fiind structura socială particulară și subdezvoltarea vieții urbane din România secolului al XIX-lea.

Valorificarea rezultatelor: Elaborarea a cel puțin două studii (pentru revistele Institutului Nicolae Iorga) pe baza rezultatelor parțiale, participarea la sesiuni de comunicări științifice în Institut, în țară sau, în măsura posibilităților în străinătate.

Colaborări în țară: -

Colaborări în străinătate: -

Buget solicitat: Salariul în perioada realizării proiectului (24 luni).

Alte subvenții: -

PROIECTUL DE CERCETARE 5

Denumire: *Corespondența diplomatică și rapoarte consulare italiene despre țările române (1821 – 1849)*

Coordonator: Raluca Tomi, cercetător științific III

Colectiv de cercetare: Raluca Tomi

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 martie 2022 (2 ani și trei luni)

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv:

Principala culegere de documente pentru perioada menționată este culegerea întocmită de Dimitrie Bodin, *Documente privitoare la legăturile economice dintre principatele române și Regatul Sardiniei*, București, 1941, ce cuprinde 110 documente din perioada 1815–1859. Colecția este întocmită pe baza materialului cercetat în Arhivele Naționale din Torino; tot Dimitrie Bodin este autorul mai multor studii, ce cuprind în anexe documente din aceeași sursă:

-*Nouvelles informations sur les mouvements révolutionnaires roumains et „esclavons” de Craiova, Galatz et Braila de 1840–1843*, extrait de „Balcania”, VI (1943), Bucarest, 1944, p. 169–200. Anexele cuprind 11 documente;

-*Contribuțiuni la istoricul consulatelor Regatului celor Două Sicilii în Principatele Române*, București, M.O, Imprimeria Națională, 1939, p. 1–30. Anexele cuprind 15 documente din arhivele din Napoli.

Culegerile de documente realizate de D.A. Sturdza și colaboratorii, *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. I – XI, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, 1889 – 1909; de Andrei Oțetea, Dan Berindei și Cornelia Bodea, *Documente privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1959 – 1963 etc, se referă în special la perioada realizării statului român (1856 – 1859). Aceeași perioadă a fost alesă și de istoriografia italiană, pentru culegerile de documente: Pasquale Buonincontro, *L’unione dei Principati Danubiani nei documenti diplomatici napoletani*, Napoli, Istituto universitario orientale, 1972 sau Carlo Santonocito, *Il contributo della diplomazia e del governo piemontese alla causa dell’unità rumena*, Napoli, Conte Editore, 1964. De remarcat că voluminoasa colecție *I Documenti Diplomatici Italiani* editată de Ministero degli Affari Esteri începe cu anul constituirii Regatului italian, 1861.

Scopul proiectului:

În istoriografia română nu există o culegere referitoare la corespondența diplomatică și rapoartele consulare italiene dedicată perioadei menționate. Documentele publicate de D. Bodin se referă numai la relațiile economice dintre spațiul italian și cel românesc. În culegerea pe care o propun spre realizare, documentele selectate din arhivele de la Torino (capitala Regatului Sardiniei) și Napoli (capitala Regatului celor

Două Sicilii) vor reflecta evenimentele politice, militare și alte aspecte ale societății românești (introducerea Regulamentului organic, reforme, evoluții ale instituțiilor etc) din perioada 1821 – 1849. Materialul documentar se va referi la întreg spațiul românesc, nu numai la principatele române. Culegerea va cuprinde, pe lângă rapoartele consulilor din Galați, Brăila, Ismail și rapoarte ale diplomaților și consulilor italieni din Imperiul otoman (Constantinopol), Imperiul rus (Odessa, Sankt Petersburg), Imperiul austriac, Franța, Marea Britanie.

Material și metode de lucru:

Materialul documentar cuprinde fonduri din Arhivele de la Torino: Consolati nazionali (Costantinopoli, Galatz, Ibrail, Odessa, Smirne, Varna, Salonicco), Ministero Affari degli Esteri-Lettere Ministri Russia, Austria, Francia, Gran Bretagna, Porta Ottomana, Misioni Diplomatici; de la Napoli: Ministeri Affari Esteri, Archivio Borbonico, Regio consoli.

Documentele vor fi redactate în limba originală, italiană sau franceză. Culegerea va cuprinde o listă a documentelor, indice și un studiu introductiv.

Rezultatele scontate:

Alături de volumele de documente dedicate rapoartelor consulare și diplomatice franceze, austriece, prusiene, engleze, publicate în prestigioasa Colecție Hurmuzaki sau în alte culegeri, volumul propus își dorește a fi un instrument de lucru util pentru perioada de prefaceri cuprinsă între cele două revoluții: 1821 și 1848 – 1849. Încercăm să surprindem cum erau percepute evenimentele și evoluțiile din spațiul românesc în rapoartele diplomaților și consulilor italieni din principalele centre de putere ale epocii: Constantinopol, Sankt Petersburg, Paris, Londra, Viena.

Valorificarea rezultatelor:

Publicarea volumului de documente; prezentarea de comunicări științifice și publicarea de articole în revistele de specialitate.

Colaborări în țară: nu este cazul

Colaborări în străinătate: nu este cazul

Bugetul solicitat: retribuție cercetător științific III.

Alte subvenții de cercetare: nu este cazul

Etape de realizare: Lucrarea va începe în 1 ianuarie 2020 și va fi finalizată la 1 aprilie 2022. Mai întâi vor fi identificate documentele semnificative, apoi urmează perioada de tehnoredactare, redactarea studiului introductiv și întocmirea listei documentelor și a indicelui.

PROIECTUL DE CERCETARE 6

a) Denumire: Repertoriul tematic al legilor și reglementarilor legislative din Țara Românească (1700-1830)

coordonator: Constanța Vintilă-Ghițulescu (CSI)

colectiv de cercetare: Constanța Vintilă-Ghițulescu (CSI), Nicoleta Roman (CSII) și Bogdan Mateescu (asistent de cercetare)

termen de realizare: 3 ani (1 ianuarie 2020- 31 decembrie 2022)

Stadiul actual al cunoștințelor în domeniul respectiv: Eforturi de instrumentalizare a surselor legislative au fost întreprinse pe trei căi. Prima a fost publicarea în ediții critice ale celor mai importante coduri de legi, civile¹, și constituționale². Altele au rămas în continuare doar sub forma edițiilor din epocă³ sau doar în manuscris⁴. A doua direcție a fost inventarierea tematică. Efortul cel mai important în acest sens este cel al colectivului mixt BAR-IINI din anii 1960 și 70, efort concretizat prin crearea Bibliografiei Analitice a Periodicelor Românești⁵. Aceasta nu a fost concepută ca instrument de lucru pentru legislație (ci a operat cu articole de presă în general), dar poate fi utilizată ca atare – deși în mod limitat – din moment ce acoperă și gazete oficiale dar și publicații particulare care reproduceau frecvent legi publicate în monitoare. A treia direcție este una mixtă: identificarea și editarea de legi dintr-un anumit domeniu de reglementare – poate cel mai bun exemplu este cel al legislației agrare⁶. Ceea ce lipsește este deci un efort de repertoriare în toate domeniile de guvernare și acoperind toate sursele.

scopul proiectului. Proiectul de față își propune să repertorizeze tematic toate actele cu caracter de lege care se cunosc și care vor ieși la iveală pentru Țara Românească, în perioada cuprinsă între secolului al XVIII-lea și 1830. Se dorește crearea unui instrument de lucru care să permită identificarea tuturor legilor care au fost emise sau doar elaborate, după dată, domenii și sub-domenii de reglementare. Astfel, proiectul se adresează cercetătorilor din toate domeniile de studiu, cadrul legislativ fiind un context fundamental, indiferent de subiect. Instrumentul care va rezulta îngăduie reconstituirea acestui cadru în toată complexitatea sa, acoperind toate categoriile de legi, de la articole din coduri de lege la legi votate în adunări legislative, până la circulare ministeriale (pitace, nizame, etc.).

Proiectul urmărește identificarea și repertorierea documentelor cronologic într-o manieră adaptată necesității cercetării.

*

---

¹ *Îndreptarea legii (1652)*, ediție critică, editată de colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, condus de Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962; *Cartea Românească de învățătură (1648)*, ediție critică, Editura Academiei Române, București, 1961; *Legiuirea Caragea. Ediție critică*, editată de colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, condus de Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955; *Pravilniceasca Condică*, editată de colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de Andrei Rădulescu; Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957.

² Paul Negulescu și George Alexianu, cu colaborarea lui Aurel Sava, *Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei: textele puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Valahia și la 1 ianuarie 1832 în Moldova*, Întreprindele „Eminescu”, București, 1944.

³ Este vorba de *Condica Criminalicească*, editată la Iași, 1826, care avea să fie reeditată împreună cu procedura la Iași, 1841 și să aibă o nouă ediție în 1852.

⁴ Este vorba de Micul Cod Penal, elaborat în vremea domnului fanariot Alexandru Ipsilanti care poate fi consultat la Biblioteca Academiei Române, Fond Manuscrise, MS. 1336 *Canoane dă Englimatică alese din pravilile împărătești pentru prălej, 1783*.

⁵ Ioan Lupu, Nestor Camariano, Ovidiu Papadima, *Bibliografia Analitică a periodicelor românești*, vol. I (1790-1850) – II (1851-1858), București, 1966-1972.

⁶ D. C. Sturza Șcheeanu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*. Seria I: De la Vasile Lupu până la 1866, vol. 1-4, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1907; Radu Rosetti, D. C. Sturza Șcheeanu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*. Seria II: *Din domnia Regelui Carol*, vol. 1-8, editurile Nicolaevici, Progresul, Socec & Co, București, Ploiești, 1907-1908.

Propunem prin proiectul actual să continuăm direcția de repertoriizare începută prin crearea Bibliografiei Analitice, prin extinderea preocupării către toate sursele legislative și prin realizarea unui instrument de lucru centrat pe legislație (în sensul de creare a unui cadru legal și instituțional pentru funcționarea unor instituții).

Indiferent de subiectul de cercetare, cunoașterea cadrului legislativ este esențial; cercetătorul interesat ar trebui să se aventureze fie în cercetarea edițiilor de coduri de lege, Bibliografiei Analitice, Monitorului Oficial, sau să purceadă la căutări infinite prin diferitele Fonduri de documente inedite.

Un argument pentru necesitatea unui astfel de repertoriu găsim la cronicarul Manolache Drăghici: „Despre legi însă nu rămâne alta să zic, după felul ocîrmuirii ce s-au urmat mai nainte la noi în țară, decât ispisioanele sau hrisoavele domnești până la o vreme, iar mai apoi și anafurile boierilor obșteștii adunări întărite de domn, au slujit Moldovei de povățuiri, și de legi în ramul administrativ și finanțial”⁷. Sau: „s-au ivit în domnia lui Ioan Sturdza niște cărțicele în format de opt ca un ecstract de legi foarte pe scurt arătătoare de dânsese și cu neînțelegiri pentru sofizmele adăogite de autoriu ce să chiamă Pravila lui Donici”⁸. Manolache Drăghici continuă cu astfel de exemple în care legi, pravile, pitace sau ofisuri apar și dispar astfel încât la început de secol al XIX-lea se simte nevoia înființării unui „post de pravilist”, cu leafă „însemnată” și ales dintre „oamii învățați” astfel încât să sistematizeze practica legislativă⁹. Ca atare, în absența unei rigori în ceea ce privește inventarierea și păstrarea unor astfel de documente, ele se pierd prin ignorare și necunoaștere. Pericol este mai mult decât actual.

Un alt exemplu este dat de efervescenta legislativă din perioada regulamentară. Pentru perioada regulamentară întâlnim numeroase circulare ministeriale care au rămas nepublicate în Monitorul Oficial, dar care au avut fără îndoială caracter de lege. Regulamentul Organic a trasat, în multe privințe, doar imperative de reformă. Structura instituțională a fost creată și a funcționat în baza unor legi votate sau decretate ulterior. La fel este cazul reformelor întreprinse în educație, sănătate, domeniul edilitar și, practic, toate celelalte aspectele din viața publică și privată care au fost supuse reglementării. Chiar și în domeniile bine reglementate în Regulamentul Organic (ca cel fiscal), au existat destule intervenții ulterioare. Revenirile și reglementările deseori nu au fost publicate în Monitorul Oficial, fie din neglijență, fie intenționat. Într-o epocă în care noțiunea de transparență era încă în formare și în care analfabetismul era covârșitor, s-a considerat probabil că supușilor ar trebui să le fie difuzate cu prioritate legile care îi priveau direct. Astfel, o bună parte din ordinele și regulamentele ce priveau funcționarea internă a instituțiilor sau relația dintre instituții, nu au fost publicate. Chiar și în cazul sferei publice și private avem goluri în Monitorul Oficial, mai ales în cazul a ceea ce am considera azi metodologii de aplicare a legilor. Probabil au fost considerate mai puțin importante decât legile principale; în orice caz foarte multe se găsesc azi doar în corespondență administrativă. Am folosit exemplul efervescentei legislative din perioada Regulamentelor Organice pentru a sublinia necesitatea acestui instrument de lucru care va fi continuat, sperăm, și adaptat și perioadei 1830-1860.

*

---

⁷ Postelnicul Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, ediție, introducere și note Andrei Pippidi, Editura Academiei Române, București, 2017, pp. 91-92.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

Astfel, față de direcțiile anterioare de instrumentalizare, proiectul actual își propune să aducă următoarele contribuții, prin care să se poată compensa dezavantajele curente:

1. Dimensiunea globală. Dorim întrunirea într-un singur instrument a legilor ce provin din toate categoriile de surse legislative: coduri, hrisoave, nize, porunci, legi votate; publicate și nepublicate. Bibliografia Analitică acoperă doar Monitorul Oficial (deci după 1832), ori, după cum am expus, nu este nici pe departe o sursă exhaustivă; cum nu poate fi considerată nici ediția Regulamentului Organic. Perioada anterioară RO are mare nevoie de o astfel de cercetare, întrucât Monitorul Oficial nu se inventase încă, și doar fondurile de documente păstrează memoria unor astfel de instrumente legislative.
2. Dimensiunea tematică. Dorim clasificarea legilor în primul rând pe domenii de reglementare, și în al doilea rând pe surse sau format. Edițiile din *Pravilniceasca Condică* și *Legiurea Caragea* acoperă domeniul civil, adică relațiile sociale dintre supuși; parțial și domeniul penal și funcționarea instituțiilor. Ediția *Regulamentului Organic* acoperă sfera instituțională și, limitat, domeniul civil. Toate aceste domenii, precum și altele, își găsesc corespondentul legislativ și în alte tipuri de surse, publicate și nepublicate. În viziunea noastră se impune o clasare pe domenii, căci o clasare pe surse deja există, sub forma edițiilor amintite.

Acest proiect propune o viziune unificată și detaliată de repertoriizare a tuturor lucrărilor legislative din perioada amintită. Avem în vedere sistematizarea informației din instrumentele existente (ediții critice sau ediții din epocă), adăugarea celei care lipsește și structurarea informației astfel încât să servească tuturor subiectelor de studiu și să poată fi cât mai ușor de folosit.

Material și metode de lucru:

Instrumentul de lucru se va apleca asupra perioadei 1700-1830, fără a intra însă în perioada Regulamentelor Organice, la acest moment. Membrii echipei vor identifica documentele cu caracter legislativ atât în sursele editate, cât și în fondurile de arhive; vor întocmi fișe pentru fiecare voce, vor alcătui o schemă de lucru.

Oferim o schemă de lucru cu exemple generale, și trebuie luate ca atare; ele sunt date aici pentru a ilustra mai bine direcția de lucru avută în vedere. Detalii și concepte precise pot fi stabilite ulterior.

*

Repertoriul avut în vedere poate fi împărțit pe domenii și sub-domenii de guvernare, fiecare sub-domeniu cuprinzând *voci* care fac trimitere către legile respective.

Practic, toate actele legislative vor fi clasificate și diseminate potrivit unor atribute, iar aceste atribute vor servi în compunerea și gruparea *vocilor*.

Atributele sunt:

1. **domeniul de reglementare/guvernare:** civil (cu sub-domenii: căsătorie¹⁰, moștenire, transmitere de avere în general), penal (cu sub-domenii), instituțional (cu sub-domenii), etc. Nu toate legile privesc un singur domeniu de guvernare. Codurile și regulamentele se referă la o multitudine de domenii; în acest caz ele vor fi descompuse în articole corespunzătoare fiecărui domeniu. De asemenea un singur articol la rândul lui se poate referi la mai multe domenii; astfel încât va fi repertorizat la fiecare domeniu în parte. Adică, va face parte din mai multe voci.
2. **Tipul de lege, în funcție de format și emitent.** Putem vorbi de
  - articole din coduri de legi;
  - regulamente sau articole din regulamente;
  - decrete (ordine, porunci) ale autorității executive; aceasta poate fi:
    - domnul
    - guvernatorul militar (președintele divanurilor principatelor)
    - instituția locțiitoare domnului în perioade de inter-regnum (căimăcămie, locotenență, divan săvârșitor).
  - legi votate de corpurile legislative;
  - circulare ministeriale;
  - ordine ale Sfatului Administrativ.
3. **Data de intrare în vigoare.**
4. **Referința către textul legii.** Poate fi:
  - a. **Repertoriul/inventarul juridic sau administrativ din epocă**, sau ediții ale acestora. În cazul codurilor, edițiile recomandate pot fi precizate în introducerea la instrumentul rezultat, iar în voce poate rămâne doar numele codului de lege (sau abrevierea acestuia). În cazul legilor votate de adunare și a ordinelor publicate în Monitorul Oficial, se poate folosi numărul și data Monitorului Oficial. În cazul legilor votate care nu au fost publicate în Monitorul Oficial, se poate folosi data procesului verbal încheiat în adunare și publicat în Analele Parlamentare (sau doar pagina din ediție). În cazul ordinelor executive sau ministeriale nepublicate în Monitorul Oficial, se poate folosi numărul de înregistrare dat de cancelaria emitentă. Mai pot fi incluse și:
    - b. **Referința către materialul fizic**, respectiv către documentul de arhivă, în cazul documentelor nepublicate.
    - c. **Referința către ediția științifică**, în cazul legilor publicate în lucrări științifice dar nerepertorizate în epocă.

Fiecare voce reprezintă o combinație unică a acestor atribute.

rezultatele scontate: un volum

valorificarea rezultatelor: articole în reviste de specialitate, prezentări de conferință

---

¹⁰ O cercetare aleatorie pe fondul de documente păstrate la Biblioteca Română sub cota Documente Istorice pe perioada 1750-1780 a relevat maniera în care articolele referitoare la anumite spețe fuseseră grupate separate, în funcție de cerințele și necesitățile “judecătorilor”.

colaborări în țară: -

colaborări în străinătate: -

bugetul solicitat: salariile pe timpul derularii proiectului pentru cercetătorii implicați în proiect.

alte subvenții de cercetare: -

Etape de realizare:

- 2020 – 2021: culegere de informație;

- 2021 – 2022: sistematizare și pregătire de publicare, elaborare de studii.

* * *

PROGRAMUL IV

A) Denumire: *România și Europa în secolul al XX-lea*

B) Coordonator: Mioara Anton (CS II); colectiv Viorel Achim (CS I), Cristian Vasile (CS II), Cosmin Popa (CS II), Radu Tudorancea (CS II), Bogdan Iacob (CS III), Gheorghiu Simion (CS III), Camelia Zavarache (ASC), Gabriela Dristaru (ASC).

C) Stadiul actual al cunoștințelor: Cercetătorii români ai secolului al XX-lea și-au concentrat până acum, în proporție covârșitoare, atenția asupra istoriei României în prima jumătate a secolului (până spre sfârșitul anilor '40). Chiar și pentru această perioadă există aspecte, momente și dimensiuni puțin sau insuficient investigate.

Istoria celei de a doua jumătăți a secolului a rămas în cea mai mare parte nestudiată iar cercetarea, atât cât s-a întreprins, a fost de multe ori puternic marcată de constrângeri sau opțiuni politico-ideologice. Dar principala cauză a cercetării incomplete și nesatisfăcătoare a acestei perioade rezidă în dificultățile insurmontabile, până de curând, în privința abordării unor aspecte și momente ale istoriei naționale din cauza lipsei de acces la importante fonduri arhivistice din țară și la accesul limitat – din nefericire în acest sens neajunsurile persistă – la surse istorice inedite de peste hotare și la literatura străină de specialitate. Aceste cauze, asociate poate și unor carențe metodologice, au contribuit și ca integrarea istoriei naționale în istoria Europei și cercetările de istorie universală contemporană și, implicit, cercetările comparative, să ofere suficiente motive de insatisfacție științifică.

D) Scopul programului:

Programul vizează cercetarea prin eforturi concentrate, ca și prin proiecte speciale a unor teme majore ale istoriei României și universale din sec. al XX-lea, cu precădere din cea de a doua jumătate a secolului și, într-o abordare comparativă de istorie națională – istorie regională sau continentală. Se urmărește dirijarea potențialului de cercetare spre investigații istorice posibile doar prin eforturi conjugate și într-un cadru instituționalizat, abordarea unor teme importante, ridicarea nivelului de cercetare în privința informației și a metodelor, ca și înscrierea competentă în preocupările și dezbaterile historiografice contemporane de peste hotare.

E) Rezultate scontate: Cercetările înscrise în actualele proiecte ale programului vor permite, în baza unor investigații sistematice în arhive și a studierii altor categorii de surse istorice românești și străine, ca și a literaturii de specialitate, o temeinică și amplă cunoaștere a unora dintre principalele aspecte ale unui moment-cheie al istoriei României postbelice – instaurarea și consolidarea monopolului puterii partidului comunist în România în anii 1948-1953 – analizat comparativ cu evoluțiile din alte țări ale Europei

Centrale și de Sud-Est.

F) **Modul de valorificare:** Vor fi realizate volume tematice cu profil monografic și un volum de documente, precum și studii și articole. Vor fi elaborate și prezentate comunicări la manifestări științifice interne și internaționale și organizate dezbateri și sesiuni științifice.

G) **Durata programului:** variabilă în funcție de fiecare proiect

Proiectele programului:

a) Proiecte pe anul 2021 și următorii

- Mioara Anton, *Când Estul întâlnește Vestul. România și Marea Britanie în anii destinderii. Perspective politice, economice și culturale (1965-1989)*. Termen de realizare 1 octombrie 2019-30 septembrie 2021.
- Viorel Achim, *Omogenizarea etnică în gândirea politică românească, cca 1930-1944*, Termen de realizare 1 ianuarie 2019–31 decembrie 2019.
- Viorel Achim, *Deportarea romilor în Transnistria (1942-1944) reflectată în petițiile deportaților*, (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021).
- Cosmin Popa, *Putere, corupție și control în România lui Ceaușescu (anii '70- '80)* (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021).
- Simion Gheorghiu, *Comunismul românesc. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej în istoriografia și documentele sovietice și ruse* (1 iulie 2018-30 iunie 2020).
- Radu Tudorancea, *Războiul și captivitatea. Prizonierii români în Primul Război Mondial (1916-1919)*. Termen de realizare 1 iulie 2019-30 iunie 2021.
- Radu Tudorancea, *Memoria Marelui Război în societatea românească interbelică (1919-1939)*. Termen de realizare 1 iulie 2021-30 iunie 2023.
- Bogdan Iacob, *Re-imaginarea Balcanilor: UNESCO și Războiul Rece global*, (1 iunie 2019 – până la 30 iunie 2021).
- Cristian Vasile, *Mihai Ralea – o biografie politică* (1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021).
- Camelia Zavarache, *Universul copiilor: dezvoltarea învățământului preșcolar în România interbelică (1919-1940)* Termen de realizare 1 ianuarie 2018–31 decembrie 2021.
- Gabriela Dristaru, *Relațiile româno-ruse/sovietice între 1914-1934. Istoriografie și bibliografie* Termen de realizare 1 ianuarie 2020–30 iunie 2021.
- Gabriela Dristaru, *Relațiile româno-ruse în anii neutralității românești (1914-1916)*, Termen de realizare 1 iulie 2021–30 iunie 2023.

b) *Prezentarea proiectelor*

PROIECT DE CERCETARE 1

DENUMIREA: “**Omogenizarea etnică în gândirea politică românească, cca 1930-1944**”

COORDONATORI: Viorel Achim (CS I)

COLECTIVUL DE CERCETARE: Viorel Achim (CS I)

TERMENUL DE REALIZARE: 1 ianuarie – 31 decembrie 2019 (lucrare prelungită)

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR ÎN DOMENIUL RESPECTIV:

Una dintre ideile politice importante care a circulat în România în perioada interbelică a fost aceea a omogenizării etnice, ca soluție la “problema” minorităților, de natură să dea statului român mai multă stabilitate și să asigure elementului românesc o mai bună poziționare socială și economică. În anii ’30 unii oameni de știință preocupați de „soarta națiunii” au fost primii care au promovat această idee, ce a fost preluată de unii oameni politici. Unii reprezentanți ai extremei drepte românești au făcut referire la această “soluție” pentru problema minorităților. Este cazul lui Nichifor Crainic, cu teoria sa despre statul etnocratic (conform căreia România trebuia să fie “statul etnic al românilor”). *Programul statului etnocratic*, publicat în 1937, în subcapitolul privitor la politica etnică a statului etnocratic, prevedea schimbul de populație cu țările vecine, repatrierea românilor din America, colonizări masive de-a lungul granițelor și colonizări în locul evreilor scoși din proprietățile rurale.

Astfel de idei au circulat în România în perioada antebelică, dar cu limitare la unele cercuri restrânse. La nivelul politicii guvernamentale problema minoritară nu a fost însă văzută în termeni de purificare etnică. Nu a existat un program al guvernelor române pentru românizarea forțată, migrații externe, colonizări interne, etc., de natură să ducă la modificarea majoră a structurii etno-demografice a țării. Ideea dominantă la nivelul clasei politice românești era aceea a integrării și asimilării minorităților.

În timpul regimului Antonescu, însă, omogenizarea etnică, prin schimburi de populație, repatrieri, deportări și colonizări a devenit politică a statului român, care a și început să fie pusă în practică. Cercetarea istorică a sesizat ideea omogenizării etnice în România în perioada interbelică târziu, începând cu cartea Irinei Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Ethnic Building, and Ethnic Struggle, 1918-1930*, Ithaca, NY, 1995, iar politica de omogenizare etnică a regimului Antonescu a început să fie studiată sistematic abia în jurul anului 2000 (Viorel Achim, “Proiectul guvernului de la București vizând schimbul de populație româno-ruso-ucrainean (1943)”, în: *Revista Istorică*, XI (2000), nr. 5-6, p. 395-421; “The Romanian Population Exchange Project Elaborated by Sabin Manuilă in October 1941”, în *Annali dell’Istituto storico italo-germanico in Trento*, XXVII (2001), p. 593-617; “Schimbul de populație în viziunea lui Sabin Manuilă”, în *Revista istorică*, XIII (2002), nr. 5-6, p. 133-150; “Considerații asupra proiectelor românești de schimb de populație din anii celui de-al doilea război mondial”, în: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Rudolf Gräf, Corneliu Pădurean (ed.), *Mișcări de populație și aspecte demografice în România în prima*

jumătate a secolului XX, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 241-254; ș.a.).

În cei mai bine de 20 de ani de când tema omogenizării etnice este prezentă în istoriografie, au apărut mai multe studii care rezolvă un aspect sau altul al acesteia problematice complexe. Câteva dintre aceste lucrări, ale unor istorici străini: Michael Wadekind, "Die Mathematisierung des Menschen: Humanwissenschaften und Volkstumspolitik im Rumänien der 1930/40er Jahre", in: *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik*, 19 (2007), nr. 1, p. 60-80; nr. 2, p. 80-91; idem, "Wissenschaftsmilieus und Ethnopolitik im Rumänien der 1930/40er Jahre", in: Josef Ehmer, Ursula Ferdinand und Jürgen Reulecke (ed.), *Herausforderung Bevölkerung. Zu Entwicklungen des modernen Denkens über die Bevölkerung vor, im und nach dem „Dritten Reich“*, Wiesbaden: VS - Verlag für Sozialwissenschaften 2007, p. 233-264); Mariana Hausleiter, *Die Rumänisierung der Bukowina: Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1944*, München: Oldenburg 2001 (un capitol tratează chestiunea politicii de populație); Vladimir Solonari, *Purifying the Nation: Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi Allied Romania*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010 (în câteva capitole).

S-a adăugat literatura despre eugenia în România, un fenomen care în esență a urmărit modernizarea socială a țării și promovarea națiunii (conceptă ca o entitate biologică), unii dintre eugenisti declarându-se adepți ai unei inginerii sociale care trebuia să ducă la omogenizarea etnică a țării (vezi mai ales studiile lui Marius Turda, *Eugenism și antropologia rasială în România, 1874-1944*, București, Editura Cuvântul, 2008; „The Nation as Object: Race, Blood and Biopolitics in Interwar Romania”, în *Slavic Review* 66 (3), 2007, p. 413-441.

SCOPUL PROIECTULUI:

Acest proiect de cercetare își propune să studieze într-o manieră oarecum monografică, ce să nu lase pe dinafară niciun aspect relevant, modul în care a apărut în mediile academice și cele politice ideea omogenizării etnice, traseul acestei idei de la primele enunțări ale ei și până anii 1940-1941, când guvernul Antonescu a trecut la punerea ei în practică. Obiectivul politicii de populație promovate de guvernul Antonescu era transformarea României într-o țară omogenă din punct de vedere etnic, prin transferarea peste graniță a minorităților etnice, prin schimburi de populație cu țările vecine ori repatrieri făcute de "țara mamă", repatrierea etnicilor români din țările vecine sau deportarea unor grupuri minoritare în afara teritoriului României. Era vorba de o intervenție masivă a statului în scopul modificării compoziției etno-demografice a țării.

Ce s-a petrecut în acest domeniu în România înainte de 1940 este util de știut, iar această cercetare va întregi un capitol din istoria României în prima jumătate a secolului XX. Cercetarea va trece în revistă tot ce s-a publicat până acum pe această temă și va introduce în cercetare elemente noi, culese în special din arhive.

Circulația ideii omogenizării etnice a fost limitată la unele cercuri intelectuale restrânse. La nivelul factorilor politici nu a existat atunci o preocupare de acest fel. Problema minoritară nu era gândită în termeni de purificare etnică. Nu a existat un program al guvernelor române pentru românizarea forțată, migrații externe, colonizări interne etc., de natură să ducă la modificarea radicală a structurii etno-demografice a țării.

Ideea predominantă la nivelul clasei politice românești era aceea a integrării și asimilării minorităților.

Lucrarea nu va fi doar o reconstituire a contribuției diferitelor personalități de la noi la ideea omogenizării etnice. În explicarea emergenței ideii de omogenizare sau purificare etnică în România trebuie să ținem seama și de conjunctura europeană. S-a practicat în acea perioadă în multe țări o politică de omogenizare etnică. Omogenizarea etnică era văzută ca soluția cea mai durabilă la disputele teritoriale dintre țările din această parte a continentului, ca și la problemele minoritare din aceste țări. Conferința de pace de la Paris din 1919-1920 a consfințit pe plan juridic desființarea imperiilor multinaționale și crearea statelor naționale, pe baza dreptului popoarelor la autodeterminare și a principiilor enunțate de președintele american Thomas Woodrow Wilson în ianuarie 1918. A fost, cu siguranță, un triumf al principiului naționalității. Însă, dată fiind distribuția etniilor în această parte a Europei și, în unele cazuri, modul în care au fost fixate frontierele, milioane de oameni au rămas în afara statelor lor naționale. Așa a apărut problema minoritară în țările Europei Centrale și de Sud-Est. Istoria acestor țări în perioada interbelică a fost punctată nu numai de încercarea de a se asigura un anumit regim de drepturi pentru minorități, de a le integra în noul stat și de a le câștiga fidelitatea, ci și de conflicte interetnice, măsuri și politici discriminatorii la adresa minorităților, proteste și petiții ale acestora la Liga Națiunilor, dezvoltarea unor mișcări iredentiste, pretenții de revizuire a frontierelor din partea țărilor care aveau conaționali peste graniță. Situația minorităților în aceste țări a devenit o problemă majoră la nivel european. Ea s-a agravat în deceniul al patrulea, când Germania nazistă a sprijinit deschis statele revizioniste.

Nu e vorba doar de faptul că ideea statelor omogene etnic căpăta tot mai mare trecere, ci și de împrejurarea că în Europa centrală și de est se și trecuse la politici de ethnic cleansing. Începând cu cuvântarea lui Hitler din 6 octombrie 1939, care anunța repatrierea etnicilor germani de peste graniță, această parte a continentului a devenit terenul unor ample mișcări de populație. Ele nu s-au rezumat la repatrierea *Volksdeutsche* și la mișcările forțate de populație din aria de stăpânire efectivă de către Germania nazistă. Și alte țări au aplicat în raporturile cu vecinii soluția repatrierilor sau a schimburilor de populație. Schimbul de populație între Turcia și Grecia de la începutul anilor '20 devenea un model de urmat pentru rezolvarea litigiilor între state. Peste tot în Europa centrală și de sud-est se duceau sau se pregăteau politici de omogenizare etnică. În viziunea Germaniei, dar și a altor țări, restructurarea politico-teritorială a continentului avea și această componentă etnică. Era de așteptat ca la viitoarea conferință de pace factorul etnic să joace un rol important. De fapt, în chestiunea purificării etnice elita românească se arată a gândi sincron cu elita europeană, indiferent de opțiunea ideologică fascistă sau democratică.

Alte câteva aspecte pe care doresc să le dezvolt în lucrare:

-- Contribuția diferiților intelectuali români la teoretizarea unei intervenții a statului în raporturile etno-demografice va fi evidențiată. Cum a fost, de exemplu, Nichifor Crainic, cu teoria sa despre statul etnocratic, conform căreia România trebuia să fie „statul etnic al românilor“; *Programul statului etnocratic*, publicat în 1937, în subcapitolul privitor la politica etnică a statului etnocratic, prevedea schimbul de populație cu țările vecine, repatrierea românilor din America, colonizări masive de-a lungul granițelor și colonizări în locul evreilor scoși din proprietățile rurale.

-- Progresul ideii omogenității etnice în discursurile și publicațiile parlamentare.
-- Rolul crucial pe care l-a avut Sabin Manuilă, care a vorbi între primii despre “purificarea” etnică și care a creat la noi conceptul de “politică de populație”, încă la cca. 1930. (Nu voi insista însă prea mult asupra lui Manuilă, pe care l-am studiat în mai multe publicații.)

-- Elaborarea, de către Sabin Manuilă, a conceptului de „politică de populație”, încă la începutul anilor '30, și reluarea acestui concept, cu modificări, în 1940, după pierderile teritoriale suferite de România.

-- Instituționalizarea „studiilor minoritare” în România, în 1934, prin crearea Secției de Studii Minoritare în cadrul Institutului de Demografie și Recensământ.

-- Cercetările de biopolitică (eugenie) făcute în România și legătura lor cu ideea și conceptul de omogenizare etnică.

-- Importanța momentului 1940 în trecerea în România la o politică de omogenizare etnică. Percepția asupra problemei minoritare s-a schimbat în mod radical în vara și toamna anului 1940, odată cu experiența dramatică suferită atunci de România, care a pierdut Basarabia, nordul Bucovinei, nordul Transilvaniei și Cadrilaterul. Atunci factorii politici români au îmbrățișat ideea omogenizării etnice ca soluție la problemele minoritare din interiorul țării și ca mijloc de rezolvare a conflictelor cu statele vecine. Pentru anii 1940-1944 se poate vorbi de o politică de populație a statului român, care avea drept componentă de bază omogenizarea etnică. Sabin Manuilă, care era directorul general al Institutului Central de Statistică, a pledat atunci pentru nevoia ca statul român să abandoneze tradiția de nonintervenție și să adopte o politică de populație. El a lucrat, fiind ajutat de câțiva colaboratori ai săi, la elaborarea unor proiecte de politică de populație a României.

-- Pregătirea și realizarea de către Institutul Central de Statistică a recensământului din 1930 și a celui din aprilie 1941 și importanța acestor lucrări pentru politica etnică a României..

-- Interesul special al recensământului din 1941 pentru situația etnică s-a aflat în legătură și cu politica de populație a guvernului Antonescu. Cunoașterea exactă a situației etnice a diferitelor teritorii și a grupurilor minoritare care locuiau aici urma să servească la pregătirea preconizatelor mișcări de populație care să ducă la omogenizarea etnică a României.

MATERIAL ȘI METODE DE LUCRU:

Cercetarea pe care o propun se construiește în cea mai mare parte pe materiale din perioada interbelică și anii celui de-al doilea război mondial; unele depășesc însă intervalul cca. 1930-1944.

Voi apela în primul rând la publicații de epocă. Aici intră presa vremii, dezbaterile parlamentare, articole, cărți și broșuri cu caracter științific sau pretins științific, publicații de propagandă politică, statistici și alte publicații cu caracter statistic, demografic, economic etc. Voi apela și la tezele de doctorat care au legătură cu chestiunea omogenizării etnice. Între lucrările demografice și statistice se vor afla în primul rând lucrări ale Institutului Central de Statistică publicate în epocă sau ale specialiștilor de aici publicate în acei ani (cum sunt, de exemplu, cele 9 volume cu rezultatele recensământului populației din 1930 sau *Recensământul General al României*

din 1941, 6 Aprilie. Date sumare provizorii, București: Institutul Central de Statistică, 1944) ori mai târziu.

De asemenea, voi folosi materiale de arhivă, unele neutilizate până acum. Principala arhivă unde voi lucra va fi Arhiva Națională Istorică Centrală (fondurile: Președinția Consiliului de Miniștri; Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet militar; Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinet civil M. Antonescu; Ministerul Propagandei Naționale; Ministerul de Interne; Sabin Manuilă; etc.). De asemenea, utilă este Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, pentru dosarele și materialele care se referă la personalități politice și savanți care în anii 1930 sau/și în timpul celui de-al doilea război mondial au promovat ideea omogenizării etnice.

Menționez că o parte a documentării în arhive necesară realizării cercetării pe care o propun a fost deja făcută de mine în anii anteriori, când am parcurs fonduri din arhivele românești care conțin documente despre situația minorităților și politicile în domeniu – inclusiv politica de populație din timpul guvernului Antonescu.

Cercetarea mea este una originală, atât în ce privește ideile de bază (chiar dacă parțial voi relua unele informații din lucrările mele mai vechi) cât și în ce privește sursele.

Deși subiectul este unul de istorie, această cercetare este una interdisciplinară, deoarece implică științele politice, statistica, demografia etc.

Cercetarea are și valențe comparative, în sensul că voi face o paralelă între evoluțiile în domeniul etnopoliticii în România și alte țări, mai ales Germania și Ungaria.

REZULTATELE SCONTATE:

Proiectul se va concretiza în mai multe studii (articole) autonome, ce vor urmări una dintre marile idei politice ale anilor 1930 și 1940. Unele aspectele care vor fi abordate sunt trecute la f) SCOPUL PROIECTULUI.) Lucrarea va fi una originală și în ton cu maniera în care este abordată astăzi în Occident etnopolitica. Cred că și prin aceasta va fi o lucrare compatibilă cu cercetarea modernă.

VALORIFICAREA REZULTATELOR:

Lucrarea va fi valorificată sub forma unor studii și articolele. Îmi propun ca la încheierea proiectului (decembrie 2018) să fie publicate sau predate spre publicare șase studii rezultate din această cercetare, dintre care trei în străinătate, în reviste cu impact mare sau în volume colective la edituri de prestigiu.

În perioada derulării proiectului voi folosi informația de care dispun și în comunicări și conferințe, în institut sau în afară (inclusiv în străinătate).

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ:

COLABORĂRI ÎN STRĂINĂTATE:

BUGETUL SOLICITAT:

Bugetul pe care îl solicit pentru realizarea acestui proiect este reprezentat de salariului de Cercetător științific gr. I pentru 24 de luni calendaristice.

ALTE SUBVENȚII DE CERCETARE:

Realizarea lucrării de plan nu este condiționată de alte subvenții de cercetare. Dacă nu va fi posibilă suportarea de către Institut a cheltuielilor cu documentarea în biblioteci și arhive din Cluj și Iași, voi suporta eu toate aceste cheltuieli. Cum lucrarea de plan are și o dimensiune comparativă, voi avea nevoie de publicații mai noi sau mai vechi ce privesc discuțiile în legătură cu omogenizarea etnică în alte țări. Voi obține aceste publicații prin eforturi proprii.

PROIECT DE CERCETARE 2

a) DENUMIREA: **“Deportarea romilor în Transnistria (1942-1944) reflectată în petițiile deportaților”**

b) COORDONATORI: Viorel Achim

c) COLECTIVUL DE CERCETARE: Viorel Achim

d) TERMENUL DE REALIZARE: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021 (2 ani)

e) STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR ÎN DOMENIUL RESPECTIV:

Deportarea romilor în Transnistria este un capitol al politicilor de persecuție ale regimului Antonescu și al Holocaustului din România. Ea este revelatoare pentru politica de omogenizare etnică promovată de regimul Antonescu, care a avut ca o componentă scoaterea în afara țării (“transferul unilateral”, în limbajul eufemistic al experților români în etnopolitică) a acelor segmente ale populației române considerate a fi inasimilabile. Din cei peste 25.000 de romi deportați în Transnistria în vara și toamna anului 1942, circa 11.000 au murit în locurile de deportare, din cauza condițiilor mizere de viață, foamei, frigului și epidemiilor.

Deportarea romilor a fost studiată de istorici, beneficiază de zeci de contribuții științifice și este evidențiat în *Raportul final* al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului din România (2005). Între contribuțiile pe această temă sunt și aproximativ 20 de publicații ale subsemnatului, cea mai recentă fiind o carte despre munca forțată prestată de evreii și romii deportați în Transnistria (*Munca forțată în Transnistria. “Organizarea muncii” evreilor, decembrie 1942 – martie 1944* (Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015).

Deportarea romilor în Transnistria beneficiază de o cantitate foarte mare de documente de epocă, păstrate în diferite arhive, în România și Ucraina. Au fost publicate documente, principala lucrare fiind o culegere cu titlul *Documente privind deportarea țiganilor în Transnistria*, ed. Viorel Achim (2 vol., București: Editura Enciclopedică, 2004). Au fost realizate sute de interviuri cu foști deportați, dintre care câteva zeci au fost publicate (de exemplu, în Radu Ioanid, Michelle Kelso, Luminița Mihai Cioabă (ed.), *Tragedia romilor deportați în Transnistria. 1942-1945. Mărturii și documente*, Iași: Polirom, 2009).

O categorie specială de documente o constituie petițiile pe care deportații romi le-au adresat în acei ani diferitelor autorități din Transnistria sau de la București, și care constituie subiectul lucrării de plan pe care o propun. În culegerea de documente

menționată am publicat aproximativ 50 de petiții ale romilor, pe care le-am folosit în unele studii, pentru informația conținută, fără a face însă vreo cercetare specială cu privire la această categorie de surse. Alte scrieri despre petițiile romilor nu există. Numărul petițiilor provenind de la romi păstrate în arhive este relativ mare (în acest moment posed sau știu de existența a circa 400 de piese, dar numărul este cu siguranță mai mare, poate chiar dublu).

Menționez că cercetarea pe care o propun nu se suprapune nici cu publicațiile mele de până acum despre deportarea romilor și nici cu o lucrare de plan din anii 2009-2011, cu titlul *Deportarea țiganilor în Transnistria (1942-1944)*, care a fost publicată sub formă de studii și articole. Este o lucrare originală nu numai ca tematică ci și ca surse, fiind construită pe documente inedite.

f) SCOPUL PROIECTULUI:

Scopul proiectului este o cercetare complexă asupra unei categorii speciale de documente provenind de la deportații romi, anume petițiile pe care acești oameni le-au trimis diferitelor autorități din Transnistria aflată sub ocupație românească sau unor autorități centrale din România în legătură cu situația lor și care se păstrează în diferite arhive din România și Ucraina.

Petițiile sunt surse speciale, din categoria ego-documentelor, a căror studierea a devenit în ultimele decenii o prioritate în studiile despre Holocaust. Cercetarea mea va fi făcută în maniera studiilor care se fac în Occident în ultimele două decenii cu privire la ego-documentele din perioada Holocaustului (de exemplu, cu privire la jurnalul Anei Frank, cele câteva scrisori care s-au păstrat de la evreii uciși la Auschwitz, însemnările unor internați evrei în diferite lagăre naziste etc.).

Cercetarea pe care o propun folosește aceste surse nu numai pentru cunoașterea unor aspecte ale deportărilor în Transnistria, ci mai ales pentru studierea fenomenului petițiilor provenind de la romi.

g) MATERIAL ȘI METODE DE LUCRU:

Lucrarea propusă se concentrează pe petițiile scrise sau dictate de deportații romi și adresate diferitelor autorități din Transnistria cu care au interacționat deportații ori adresate unor instituții centrale ale statului român implicate în deportarea romilor.

În cercetarea mea voi folosi documente din arhivele de stat din Odessa, Mykolaiv și Vynitsia (Ucraina), din fondurile create de Guvernământul Transnistriei, Direcția Muncii, prefecturile celor cinci județe unde au fost fixați deportații, preturile raioanelor de aici, legiunile de jandarmi, posturile de jandarmi, diferite primării locale, administrația unor ferme unde au lucrat deportații, etc. Cunosc cele mai multe dintre petițiile care mă interesează, deoarece în cursul cercetărilor mele anterioare privitoare la Transnistria am avut ocazia să lucrez cu materialele din cele arhivele ucrainene menționate. Am parcurs aceste arhive fie în forma lor microfilmată păstrată la Muzeul Memorial al Holocaustului din Washington, fie direct în arhivele respective. Cu acele ocazii am și copiat câteva sute de petiții, iar altele doar le-am notat și în acest fel voi avea acces ușor la ele. Sunt însă și alte petiții, în fonduri de arhivă și dosare pe care le voi parcurge anul viitor.

De asemenea, voi folosi fondurile de arhivă de la ANIC (Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Conducătorului Statului, Ministerul Afacerilor Interne, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcțiunea Generală a Poliției ș.a.).

În lucrare voi face apel și la istoria orală, din interviurile cu foști deportați publicate până acum sau cele care sunt transcrise și accesibile cercetătorilor.

Se înțelege că voi face apel și la studiile publicate până acum care privesc deportarea romilor, Transnistria în anii 1941-1944, politica etnică a regimului Antonescu sau alte chestiuni care se află în legătură cu cercetarea mea.

Petițiile vor fi studiate, desigur, în contextul unei documentații mai largi despre persoana respectivă sau despre acel loc de deportare.

Studiul pe care îl fac include și analiza de text, în maniera cercetărilor care s-au făcut pe cazul unor ego-documente provenind din lagărele naziste, în primul rând.

Cercetarea are și valențe comparative, în sensul că voi încadra fenomenul petițiilor romilor din Transnistria în fenomenul mai general al ego-documentelor din perioada Holocaustului, în Germania nazistă și în alte țări.

h) REZULTATELE SCONTATE:

Îmi propun realizarea unei lucrări originale și cu un grad mare de noutate, atât prin conținutul cercetării, cât și faptul că e construită pe o categorie specială de surse, din categoria ego-documentelor.

Estimez că petițiile vor permite relevarea unor aspecte necunoscute sau puțin cunoscute din deportărilor în Transnistria.

De asemenea, aceste surse oferă o perspectivă documentată și controlabilă asupra felului în care victimele au trăit persecuțiile din timpul regimului Antonescu, cum s-au raportat la ele și ce au gândit despre soarta lor, autorități, suferință, moarte, război etc.

Câteva componente ale studiului pe care îl fac:

--Dimensiunile acestui fenomen: numărul petițiilor, repartizarea lor în teritoriul Transnistriei și pe grupuri de romi.

--Voi încerca o tipologie a petițiilor, în primul rând în funcție de conținut.

--Conținutul petițiilor este foarte variat: în multe petiții romii cer repatrierea; în altele cer să li se asigure alimente; să le fie dată ori să aibă posibilitatea să cumpere îmbrăcăminte și încălțăminte; cer să li se dea muncă, ce să le asigure existența; unii meșteșugari romi cer autorizație pentru a se putea deplasa în zonă pentru a-și comercializa produsele pe care le confecționau (cum au fost pieptănarii de la ferma Suha Balca, din județul Berezovca); cer să poată corespunda cu rudele din țară; cer să fie mutați într-un alt loc din Transnistria, unde erau rudele sau consătenii lor ori unde găseau posibilități de muncă; reclamă abuzurile primăriilor ucrainene și tratamentul rău la care erau supuși de localnici; reclamă unele abuzuri ale jandarmilor care păzeau așezările deportaților; etc.

--Voi evidenția petițiile care provin de la femei (cele mai multe văduve cu copii), cu particularitățile acestor texte.

--De asemenea, petițiile trimise de romii participanți la primul război mondial sau la războiul împotriva Uniunii Sovietice, care au fost duși în Transnistria în ciuda faptului că fostele elemente militare erau exceptate de la deportare.

--Într-un capitol mă voi ocupa de petițiile scrise de deportații ne-romi (mai ales etnici români) care au fost deportați odată cu romii, prin abuzul organelor poliției sau jandarmeriei locale, care i-au pus pe lista deportabililor. Au fost cam 100 de cazuri de acest fel. Ei au cerut repatrierea pe motiv că nu sunt țigani. Unii au fost repatriați, dar unii au murit în Transnistria.

--Solidarizarea unor indivizi cu ocazia întocmirii unor petiții colective. Oameni aflați la distanță de zeci de kilometri au comunicat între ei și au semnat petiția și au pus la dispoziție documente personale care să fie anexate la petiție.

--Realități din Transnistria reflectate în petiții și care nu pot fi surprinse în actele administrației.

--Soarta petițiilor: cum au reacționat autoritățile de ocupație din Transnistria la petițiile romilor. Au intervenit în unele cazuri în favoarea petiționarilor, dar de cele mai multe ori fie au declanșat o investigație formală care nu a dus nicăieri, fi au ignorat petiția.

Studiul include și analiza de text, în maniera cercetărilor care s-au făcut pe cazul unor ego-documente provenind din lagărele naziste, în primul rând. Aici interesează, între altele: formulele de adresare; calitatea limbajului; mesajul pe care îl conține documentul, limbajul care uneori trebuie descifrat de istoric; stilul direct de adresare; amenințările cu suicid; când e vorba de descrierea situației din locurile de deportare, prezenta unor omisiuni, explicabile poate prin tabu-urile respectivului grup de romi nomazi; etc.

Cercetarea ca scoate în evidență particularitățile surselor documentare ale Holocaustului din România, unde, în primul rând datorită petițiilor deportaților evrei și romi, numărul ego-documentelor este neobișnuit de mare.

În mod sigur, studiul pe care îl fac și publicarea unui mare număr de petiții, prevăzute cu note care ajută la înțelegerea lor, deschide perspectivea unor cercetări interdisciplinare și oferă câmp de investigație pentru istorici, sociologi, antropologi și sociologi.

VALORIFICAREA REZULTATELOR:

Lucrarea de plan va fi valorificată după cum urmează:

1) O carte de cca. 450 pagini. Lucrarea va cuprinde două părți: un studiu de cca. 150 pagini o culegere de documente de cca. 300 pagini. Documentele sunt petiții ale deportaților romi, selectate dintr-un număr mare de petițiile luate din arhivele din Odessa, Mykolaiv și Vynitsa. Aproape toate sunt documente inedite, dar vor fi incluse și câteva petiții ce au fost publicate în culegerea din 2004, deoarece sunt importante pentru cunoașterea fenomenului petițiilor, la care fac trimitere în studiu. În momentul predării lucrării de plan, volumul va fi deja propus la o editură.

2) 4 comunicări (2 în fiecare an), ce vor fi prezentate la conferințe, în institut și în străinătate.

3) 4 articole și studii, reprezentând varianta elaborată a comunicărilor menționate.

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ: -

COLABORĂRI ÎN STRĂINĂTATE:

Aici intră procurarea, prin contactele pe care le am cu cercetători și instituții de cercetare din străinătate, a unor lucrări speciale privitoare la ego-documentele din perioada Holocaustului, dar și a altor publicații privitoare la politicile de persecuție la adresa

evreilor și romilor în Germania nazistă și în alte țări aflate în sfera de influență germană, sau despre Transnistria în anii 1941-1944.

BUGETUL SOLICITAT:

Bugetul pe care îl solicit pentru acest proiect de cercetare este reprezentat de salariul meu la Institutul de Istorie "Nicolae Iorga".

ALTE SUBVENȚII DE CERCETARE:

Ar fi util un stagiul de trei săptămâni în arhivele de stat din Odessa, Mykolaiv și Vynitsia (Ucraina), care păstrează documentele create de administrația română de ocupație din Transnistria, în cadrul schimburilor dintre Academia Română și Academia de Științe a Ucrainei. Scopul stagiului este completarea documentației cu privire la petițiile romilor. Dacă un astfel de stagiul nu este posibil prin Academia Română, voi apela la o mic grant de cercetare de la o altă instituție, astfel încât realizarea proiectului meu nu este condiționată de programul de schimburi al Academiei Române.

PROIECT DE CERCETARE 3

Denumirea proiectului: *Cotidianul comunist. Deceniile „mărețelor împliniri“ (1970-1980)*

Coordonatorul/Autorul: Mioara ANTON

Colectiv de cercetare: Mioara ANTON

Termenul de realizare: iulie 2015-decembrie 2019

Stadiul cunoștințelor în domeniu: Dacă la începutul anilor '50, România populară era un proiect politic, coagulat prin ficțiunea propagandei, prezența sovietică, puterea ideologiei și acțiunea aparatului represiv, către sfârșitul anilor '60, aceiași Românie devenise o construcție cu o identitate ale cărei coduri și norme erau acceptate și asumate de cea mai mare parte a societății.

Procesul debutase la mijlocul anilor '60, când societatea reușise să se adapteze exigențelor regimului. O serie de factori au contribuit la conturarea acestei realități: maturizarea instituțională a mecanismelor puterii, diminuarea terorii, ameliorarea situației economice, îmbunătățirea condițiilor de trai, reabilitarea și recuperarea figurilor importante ale culturii naționale și, nu în ultimul rând, renunțarea la universalitatea modelului sovietic

Odată cu alegerea lui N. Ceaușescu (1965) la conducerea partidului, în istoria României comuniste se deschidea o nouă pagină. Elanul reformator, pornind de la schimbarea titulaturii partidului, modificările statutare, și până la adoptarea unei noi Constituții, arăta că noul lider își inaugura cu succes propria conducere. Obiectivul de durată era „construirea comunismului“ ceea ce însemna transformarea exemplară a României prin intensificarea industrializării, folosirea resurselor energetice și electrificarea țării.

În ultimii ani, deschiderea arhivelor, precum și multiplicarea studiilor referitoare la istoria perioadei comuniste permit noi analize referitoare la resorturile profunde ale relației dintre putere și societate. În acest context, studiul vieții cotidiene în timpul perioadei Ceaușescu poate oferi răspunsuri multiple referitoare la sinuozitățile procesului de adaptare și transformare prin care a trecut societatea românească. Consens, disimulare, contestare, acceptare, militantism sunt numai câteva dintre fațetele complexe ale relației

dintre partid și societate.

Istoria vieții cotidiene în comunism aduce în prim-plan imaginea unei societăți aflată într-o permanentă căutare a căilor de a se sustrage controlului puterii politice. Scurtei perioade de liberalizare i-a urmat ceea ce propaganda oficială a numit a fi „epoca de aur” a comunismului românesc, personificată prin figura lui Nicolae Ceaușescu. În realitate, aceasta s-a tradus prin intensificarea controlului asupra societății prin intermediul organismelor de represiune, degradarea accentuată a condițiilor de trai, lipsa constantă a bunurilor de larg consum, asistență sanitară deficitară etc.

Scopul proiectului: Proiectul *Cotidianul comunist. Deceniile mărețelor împliniri (1970-1980)* își propune să analizeze, pornind de la sursele de arhivă și de la bogata bibliografie de specialitate apărută în ultimii ani, particularitățile vieții cotidiene în cele două decenii care au urmat înghetului ideologic din iulie 1971.

Perioada de liberalizare din primii ani ai regimului Ceaușescu a fost una de tranziție, de reformulare și readaptare la nivel de discurs și de practici ale puterii în relația cu societatea. Liberalizarea limitată și diminuarea terorii nu însemnau renunțarea la proiectele destinate să producă transformări profunde la nivelul conștiinței și comportamentelor. *Noul* ceaușist însemna accelerarea industrializării, continuarea procesului de urbanizare, creșterea producției bunurilor de larg consum, precum și măsuri legislative care să ducă la îmbunătățirea condițiilor de viață (majorarea pensiilor, a salariilor, scăderea prețurilor etc.).

Dacă în primii ani ai regimului Ceaușescu, pe fondul liberalizării, societatea a rezonat la noile schimbări politice și înregistrăm atitudini precum consens, adeziune, și militantism, după 1975, aceiași societate și-a restructurat treptat atitudinea față de regim. În cele două decenii, dar mai ales în anii '80, asistăm pe fondul degradării accentuate a condițiilor economice și a exceselor aparatului ideologic și de represiune, la o schimbare radicală a relației dintre regim și societate. Revolte deschise (cazul grevei minerilor din Valea Jiului, din 1977, sau a revoltei muncitorilor de la Brașov, 1987), contestarea publică a practicilor regimului în relația cu proprii cetățeni (cazurile de dizidență), disimularea, acceptarea pasivă, acomodarea sunt răspunsurile societății la presiunile regimului politic.

Direcțiile principale de analiză care se vor regăsi în structura proiectului nostru sunt: (re)construirea identității sociale, strategiile de adaptare/spațiu public, spațiu privat; ritualuri și practici cotidiene; cultura penuriei și propaganda consumului (realități, strategii, practici de consum, alimentația publică, raționalizările); viața comunitară și spațiile de locuire (cartierele, apartamentele de bloc, viața la bloc, vecinii); familie, căsătorie și divorț; petrecerea timpului liber (serbări omagiale); corupția; combaterea parazitismului social și instituirea unor noi coduri de comportament; practici culturale; rezistența cotidiană (opinii critice, bancuri politice, zvonuri, discuții politice).

Consensul a fost posibil atâta vreme cât puterea politică și-a îndeplinit promisiunile față de populație (acces la bunurile de larg consum, aprovizionarea cu alimente, îmbunătățirea sistemului de salarizare și pensii, acces la informații etc.). Odată cu încălcarea acestor promisiuni și deteriorarea condițiilor de viață, pierderea sprijinului popular a fost înlocuită de aparatul de represiune care a avut rolul de a menține starea de teamă și de a controla dezamăgirile populației.

Material și metode de lucru: Grație deschiderii arhivelor din ultimii ani, literatura de

specialitate s-a îmbogățit cu lucrări care deschid noi direcții de cercetare referitoare la viața cotidiană în comunism. Lucrărilor reprezentative din istoriografia occidentală li se adaugă noi titluri precum volumul colectiv coordonat de Adrian Nicolau, *Viața cotidiană în comunism*, Polirom, Iași; 2004; Nicolae S. Noica, *Între istorie și actualitate. Politici de locuire în România*, București, Editura Mașina de Scris, 2003; N. Petrovici, *Socialist Urbanization in the Ceausescu Era: Power and Economic Relations in the Production of Habitational Space in Cluj*, „Studia Universitatis Sociologia“, 1/2006; *Politică și societate în epoca Ceaușescu* (coord. Florin Soare), Iași, Polirom, 2013; colecția de studii reunite în anuarul ICCMER, *Între transformare și adaptare. Avataruri ale cotidianului în regimul comunist din România*, vol. VIII, Iași, Polirom, 2013.

Pe lângă parcurgerea literaturii critice, a memorialisticii, și a colecțiilor de documente disponibile, documentarea va presupune cu precădere studierea și valorificarea în principal a documentelor existente la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, Secția Organizatorică, Secția Agitație și Propagandă.

De asemenea, esențiale pentru cercetarea noastră sunt și documentele existente în arhivele CNSAS, ilustrative pentru starea de spirit a populației, dar și pentru măsurile luate de regim pentru a controla și direcționa nemulțumirile populației. Rapoartele serviciilor speciale constituie barometre ale nemulțumirilor populației, precum și a formelor prin care oamenii obișnuiți aleg să și le exprime (răspândirea de manifeste, bancurile politice, refuzul de a-și îndeplini obligațiile, răspândirea de zvonuri, vandalizarea portretelor sau însemnelor oficiale).

O atenție aparte va fi acordată în economia proiectului nostru de cercetare și interviurilor de istorie orală, prin care ne propunem să surprindem modul în care anumite evenimente din cele două decenii s-au păstrat în memoria colectivă. Reprezentative sunt în acest context două lucrări *Anii '80 și bucureștenii. Mărturii orale*, Muzeul Țăranului Român, București, Editura Paideia, 2003 și Zoltan Rostaș, Antonio Momoc, *Bișnițari, descuscăreți, supraviețuitori*, București, Editura Curtea Veche, 2013.

Rezultatele scontate:

Definitivarea unei lucrări care să se apropie de statutul unei monografii.

Valorificarea rezultatelor:

Susținerea de comunicări la sesiuni interne și internaționale, precum și publicarea capitolelor în reviste academice recunoscute și, ulterior, a lucrării în integralitate la o editură interesată, cotate CNCS.

Colaborări în țară: Universitatea din București, Facultatea de Istorie; Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului; Departamentul de Istorie și Patrimoniu, Universitatea, „Lucian Blaga“ din Sibiu.

Colaborări în străinătate: School of Slavonic and East European Studies, London.

Buget solicitat: Salariul pe durata derulării proiectului.

PROIECT DE CERCETARE 4

Denumirea proiectului:

Când Estul întâlnește Vestul. România și Marea Britanie în anii destinderii. Perspective politice, economice și culturale (1965-1989)

Coordonatorul/Autorul: Mioara ANTON

Colectiv de cercetare: Mioara ANTON

Termenul de realizare:

1 ianuarie 2020-1 octombrie 2021

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

În literatura de specialitate a ultimilor ani, deschiderea regimului Ceaușescu către statele occidentale, ca direcție principală a programului de politică externă, a beneficiat de o atenție redusă. Fie că vorbim despre Germania Federală (cu care România a încheiat relații diplomatice în ianuarie 1967), de Franța lui de Gaulle, de administrațiile americane și, nu în ultimul rând, de guvernele britanice se poate observa cu ușurință o constanță a regimului de la București în cultivarea relațiilor politice, economice și culturale cu statele occidentale. La prima vedere, rațiunile unui astfel de program pot fi interpretate din cel puțin două perspective: pe de o parte, ambițiile lui Ceaușescu de a-i fi recunoscute calitățile de mare strateg, vizionar și negociator pe care le deținea și în domeniul relațiilor internaționale (vizibile mai ales odată cu dezvoltarea cultului personalității), iar pe de altă parte, nevoia de tehnologie și resurse a unei Români care dorea să devină o țară industrializată și să-și reducă, pe cale de consecință, dependența de Uniunea Sovietică.

În cadrul aceste strategii, Marea Britanie a ocupat un loc aparte. Lucrările de specialitate referitoare la relațiile româno-britanice după cel de-al doilea război mondial sunt extrem de puține. Restricțiile legislative privind accesul la documente au fost printre principalele cauze. În cazul britanic, documentele pot fi date în cercetare numai după 30 de ani de la constituire, iar dacă există teme sensibile, termenele pot fi prelungite cu până la 10-20 de ani. Însă cea mai mare parte dosarele FO referitoare la România și spațiul comunist sunt accesibile. În cazul românesc, doar în ultimii ani au devenit accesibile atât fondurile din fost arhivă a partidului, cât și cele diplomatice. Accesul limitat la documente explică absența unor lucrări științifice consacrate temei.

Cu toate acestea pot fi amintite: Mihai Retegan, *Ambasadorii Maiestății Sale în România (1964-1970)*, București, RAO, 2017; Mark Percival, *'Britain's "Political Romance" with Romania in the 1970s'*, Contemporary European History, Vol 4, March 1995, 1, pp. 67-87 și teză de doctorat a Mihaelei Sitariu, *British-Romanian Relations During the Cold War*, 2014, Electronic Thesis and Dissertation Repository, Paper, 1862, Western University, Canada (dar care se finalizează cu vizita de stat din iunie 1978). Avem așadar o temă cercetată fragmentar și care nu completează tabloul complex al relațiilor româno-britanice. Complementaritatea intereselor bilaterale a ușurat întrucâtva, mai ales în anii 70, întâlnirea Vestului cu Estul. Dacă pentru Ceaușescu, dezvoltarea relațiilor cu Regatul Unit a avut la bază atât o componentă de imagine, cât și un interes economic explicit, de partea cealaltă, România comunistă devenea o piață importantă de desfacere pentru o economie britanică aflată în criză.

Scopul proiectului:

O imagine în oglindă a intereselor generale și speciale, modul în care s-a structurat agenda diplomatică a celor două state în funcție de dinamica Războiului Rece, precum și transformările prin care a trecut lumea la sfârșitul anilor '60 și în anii '70, se

vor regăsi în structura lucrării care se va construi în funcție evenimentele pe care le voi considera esențiale (august 1968, decolonizarea, procesul CSCE și problematica drepturilor omului etc.). Interesul britanic pentru România trebuie privit în contextul mai larg al redefinirii politicii externe a Regatului Unit față de țările din centrul și sud-estul Europei. Pozițiile pierdute în Mediterana și Balcani la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial urmau să fie recuperate prin promovarea unei politici tot mai active față de țările blocului comunist. Britanicii înțeleseseră că regimurile comuniste deveniseră tot mai interesate de dezvoltarea economică proprie și de reducerea dependenței economice și politice față de Uniunea Sovietică. Vorbim însă de o politică care nu a fost generată de interese strategice, cât mai ales de dificultățile interne cu care s-a confruntat Marea Britanie în anii '70 (războiul civil din Irlanda, efectele decolonizării și criza economică).

Ne propunem să analizăm într-un capitol aparte importanța schimburilor culturale pentru care regimul Ceaușescu și-a manifestat interesul. Un prim acord cultural a fost semnat la 9 martie 1967 și a fost reînnoit în timpul vizitei de stat din iunie 1978. Dincolo de interesul oficial pentru producțiile culturale și intelectuale britanice (axat mai degrabă pe importul de cunoștințe tehnice), intenționăm să urmărim influențele pe care cultura occidentală (în cazul de față cea britanică) le-a avut asupra generației tinere din România socialistă. Parte din mișcările intelectuale, revoluții muzicale și vestimentare, mutații sociale și culturale care au traversat Occidentul în anii 60-70-80 și-au găsit ecoul și în România. Un fenomen complex care nu a ținut cont de granițele ideologice. Ceea ce a diferențiat Estul de Vest, din perspectivă generațională, a fost faptul că regimurile comuniste din Europa Central-Răsăriteană au acționat ca o capsulă a timpului. În Vest, idealismul anilor 60 definit prin credința că tot ce era nou era important a fost înlocuit de cinismul anilor 70, care au stat sub semnul iluziilor pierdute și a unui orizont incert (Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Polirom, Iași, 2008, pp. 440-443). În tot acest timp, în Est provocările pentru tânăra generație veneau din cel puțin două direcții: fascinația Occidentului și constrângerile ideologice.

Respectarea drepturilor omului a fost o temă sensibilă a relațiilor româno-britanice, tot mai presantă pe măsură ce regimul de la București a alunecat pe panta dictaturii absolute. Dacă în 1978, în timpul vizitei de stat, autoritățile britanice au evitat să abordeze direct problematica drepturilor omului, în anii 80, tema a intrat în atenția Foreign Office. Din această perspectivă, sunt importante nu numai evaluările pe care experții britanici (împreună cu rapoartele ambasadurilor acreditați la București) le-au făcut asupra degradării regimului comunist din România, cât și asupra blocului comunist în general.

Ne-am propus ca – pornind cu precădere de la documentele de arhivă – să realizăm tabloul relațiilor dintre România și Marea Britanie în timpul regimului Ceaușescu.

Material și metode de lucru:

Proiectul de cercetare va presupune studierea și valorificarea documentelor aflate la London, The National Archives, Foreign Office, FO, cât și la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secțiile Cancelarie și Secția Relații Externe (note, referate, sinteze, informări, stenograme ale întâlnirilor oficiale la nivel înalt sau cu diferite delegații britanice venite în România). Totodată, se are în vedere și corpul de

documente existent la Arhivele Diplomatice aflat în Fondul Anglia (vizitele de stat și dosarele de țară, rapoartele anuale de activitate ale Amabsadei României la Londra). De asemenea, pentru redactarea lucrării vor fi folosite și documentele provenite de la Arhiva Departamentului de Stat al SUA publicate în colecția Foreign Relations of the United States, volumele 1964-1968 (XVII) și 1969-1972 (XXIX), volum E-15 (1973-1976), part 1, volum XX (1977-1980).

Informațiile din arhive, precum și cele provenite din literatura de specialitate și documentele editate li se vor adăuga memorialistica, presa politică (în special „Scânteia”, revista Lumea).

Proiectul de cercetare va căuta valorifice noi deschiderile din plan conceptual pornind de la studiile culturale. Accentele politice vor da tonul lucrării (pentru că ele au asigurat dinamica relației bilaterale), dar se va avea în vedere și influențele pe care cultura și media occidentale le-au avut asupra societății românești, captivă într-o dictatură. Demersul nostru va viza cu deosebire acele spații de autonomie pe care societatea le-a dezvoltat în afara granițelor impuse de ideologia oficială.

Rezultatele scontate:

Publicarea unei lucrări care să reprezinte o monografie a relațiilor româno-britanice. Interesul nostru este ca această lucrare să fie publicată la o editură din străinătate.

Valorificarea rezultatelor:

Publicarea de articole și studii în revistele academice din țară (în special revistele Institutului de Istorie N. Iorga), în volume de studii și revistele din străinătate recunoscute.

Colaborări în țară:

Colaborări în străinătate:

Realizarea unui stagiu de documentare la Arhivele Naționale din Mare Britanie (Kew, London).

Buget solicitat: Salariul aferent plus finanțarea, în măsura posibilităților bugetare, a deplasărilor în țară și în străinătate.

Alte subvenții:

PROIECT DE CERCETARE 5

Denumirea proiectului:

Putere, corupție și control în România lui Ceaușescu (anii '70- '80)

Coordonatorul/Autorul: Cosmin Popa

Colectiv de cercetare: Cosmin Popa

Termenul de realizare: 1 ianuarie 2020–31 decembrie 2021

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

Tema subproduselor sociale ale sistemului comunist reprezintă o preocupare relativ marginală a istoricilor perioadei, întâietate fiind acordată analizei factorilor politici, sociali și economici. Lucrările, cu precădere din sfera sociologiei și tranzitologiei, care și-au propus abordarea fenomenelor culturale, deși au tratat problema

corupției politice, s-au oprit, în general, asupra formelor de manifestare a acesteia, fiind mai puțin generoase cu sursele și mecanismele de formare ale subsistemelor sociale, deși acestea au avut un rol hotărâtor în modul în care societățile postcomuniste au administrat trecerea de la totalitarism la democrație. Chiar și așa, o mare parte a preocupărilor în domeniu s-a concentrat asupra „cazului sovietic”, lucrările referitoare la celelalte țări comuniste, fiind dominate de judecăți morale sau de generalizări, cel puțin insuficient susținute prin argumente. Agravarea efectelor politice ale corupției în țările foste comuniste a impulsivat studiul fenomenului din perspectivă istorică, în ultimele două decenii, însă și în acest caz majoritatea eforturilor întreprinse au fost dedicate istoriei ruse, dar cu o serie de concluzii teoretice aplicabile și altor societăți.

Nu lipsesc astfel de preocupări aplicate și la alte țări, cu precădere din Peninsula Balcanică, dar rezultatele eforturilor documentare și interpretative întreprinse sunt modeste în comparație cu acele obținute în urma investigării istoriei ruse.

Un pas conceptual important, cu privire la impactul corupției asupra sistemelor sociale din țările comuniste, analizat din perspectivă economică, îl reprezintă contribuțiile lui Arvind Jain și ale lui Konstantin Simis, cel din urmă situându-se în prelungirea perspectivei lui Nikolai Voslenski

O lucrare menită să sistematizeze evoluțiile politice, sociale și culturale generate prin inducerea artificială a crizei în România, pe parcursul anilor '70-'80 lipsește, prioritară fiind încă deconstrucția fenomenelor politice și culturale ale comunismului românesc.

Motivație

Scopul unui astfel de demers este identificare surselor politice ale corupției și a formelor de manifestare regulată. Deși se situează, fără îndoială, în prelungirea unei „zestre” culturale istorice românești, în perioada Ceaușescu, corupția a încetat să fie un subprodus social, devenind atât un mod de optimizare a unor practici oficiale contrare logicii, cât mai ales o veritabilă sursă de formare a societății civile. Efectul a fost transformarea sa într-un sistem, cu reguli și mecanisme de funcționare specifice, care asamblau într-un nou întreg, părți ale eșafodajului instituțional oficial, practici rezultate din eludarea politicilor oficiale, oameni ai sistemului și marginali. Miza unui astfel de demers nu se limitează doar la studiul trecutului, fiind relevantă și pentru descifrarea manierei de structurare a societății românești în perioada postcomunistă.

Structura lucrării

O împărțire riguroasă pe capitole a viitoarei lucrări este puțin credibilă în acest stadiu al cercetării, însă experiența acumulată de autorul proiectului permite evidențierea câtorva direcții de analiză.

Prima dintre ele se referă la **sursele corupției sistemice**. În momentul de față, cercetarea extinsă a documentelor rezultate în urma arhivelor instituțiilor guvernamentale și ale PCR, permite o abordare structurată și metodică a surselor corupției, în primul rând o clară împărțire a acestora în surse de natură obiectivă și surse de natură subiectivă.

Printre cele de natură obiectivă, comune tuturor statelor comuniste, este ineficiența economiei planificate, al cărui principal efect a fost decalajul tehnologic față de Vest. Dincolo de efectele de ordin economic, printre care pierderea piețelor de export extra-comuniste și replicarea programatică a retardării tehnologice, factorul tehnologic a impus nu doar o serie de măsuri menite să atenueze criza, cu impact financiar agravant,

dar mai ales necesitatea administrării ideologice și propagandistice a deficitului cronic. O altă sursă obiectivă, comună întregului sistem comunist, a fost mecanismul politic, care predispunea la modalități clientelare de structurare a elitei politice, fiind animat de practici decizionale puternic informale și invariabil marcate de amprenta personală a principalilor actori și a liderului.

Printre cauzele subiective se numără politica economică a ceaușismului, represiunea și controlul societății, ale căror caracteristici permit individualizarea României în comparație cu celelalte state comuniste europene.

A doua direcție va avea în vedere decompoziția modalităților de manifestare a fiecăreia dintre sursele corupției, atât a celor obiective, cât și a celor subiective, dar mai ales preluarea practicilor informale de către sistemul oficial. O atenție sporită va fi acordată nomenclaturii, sistemului economic și modalităților de administrare a crizei de către autorități, în dubla lor ipostază de actori ai luptei împotriva corupției și sursă a acesteia.

A treia direcție este investigarea impactului pe care represiunea și controlul asupra societății l-au avut în proliferarea corupției și în modificarea sistemelor de valori aflate în uzul societății românești. O atenție deosebită va fi acordată politicilor nataliste, intruziunii generalizate a Securității în toate sferile de activitate și manierei de inducere și administrare a deficitului cronic de către autoritățile politice, cu impact asupra tuturor segmentelor sociale.

A patra direcție este cea a interacțiunii dintre sistem și marginali, cu accent asupra modalității de formare și funcționare a „capitalismului ceaușist”, aflat de multe ori în sfera de control a aparatului de represiune și a partidului. Apariția unui adevărat anti-sistem bazat pe inițiativa privată, rezultat cu precădere din valorificarea surplusurilor și a rebuturilor industriale, din raportarea falsă a producțiilor agricole, din încheierea unor contracte „imperfecte” între întreprinderi sau a unor angajamente de export aparent insolubile, reprezintă una dintre sursele fundamentale de formare a elitelor care au preluat puterea, după căderea comunismului, prelungind funcționarea sistemului mult timp după 1989.

A cincea direcție o reprezintă formarea unui important segment social, cel al beneficiarilor corupției sistemice, cu rol esențial în schimbarea de regim din decembrie 1989.

În absența unor studii preliminare, a sondajelor de opinie sau a unor analize sociologice credibile, cel puțin sectoriale, întocmite în perioada de referință, fiecare dintre direcțiile de analiză trebuie susținute cu exemple concrete, extrase din practica sistemului administrativ, a partidului sau a instituțiilor menite să aplice „legalitatea socialistă”. Astfel, discrepanța dintre ipostazele oficiale și realitate, dar mai ales impactul practicilor ceaușismului asupra moralității publice din România ceaușistă, pot fi mai bine surprinse.

Surse

La baza lucrării vor sta surse arhivistice, provenite din Arhivele Naționale ale României (Fond CC al PCR – Colegiul Central de Partid, Cancelarie, Secție economică, Propagandă și Agitație etc) și fondurile locale ale tribunalelor diverselor județe, din perioada dată, precum și documente provenite din arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. La aceasta se adaugă literatura critică privitoare la celelalte țări comuniste, precum și contribuțiile specialiștilor din România.

PROIECT DE CERCETARE 6

Denumirea proiectului: *Comunismul românesc. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej în istoriografia și documentele sovietice și ruse*

Coordonator/Autor: Simion Gheorghiu

Colectiv de cercetare: Simion Gheorghiu

Termen de realizare: 1 iulie 2018 – 30 iunie 2020 (2 ani); lucrarea a fost temporar întreruptă autorul lucrând la *Enciclopedia istoricilor români*

Stadiul cunoștințelor în domeniu: Valorificarea surselor străine privitoare la istoria românilor constituie o tradiție a istoriografiei din România. Fără a intra în detalii, este suficient să amintim cazul marelui istoric Nicolae Iorga, care, fără îndoială, s-a impus drept cel mai de seamă cercetător și editor de documente provenite din arhivele străine. În acest spirit al tradiției, ne-am propus ca, pe baza izvoarelor provenite din arhivele ex-sovietice și a istoriografiei ruse, să studiem prima etapă parcursă de comunismul din România – cea a stalinismului târziu și cea imediată de după moartea dictatorului sovietic în care la conducere de la București s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej – întrucât împărtășim punctul de vedere conform căruia istoria țărilor ajunse în sfera de hegemonie a Uniunii Sovietice la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial nu se poate studia fără cunoașterea temeinică a istoriografiei ruse de astăzi.

Folosirea surselor sovietice a lărgit considerabil posibilitățile de interpretare corectă a evenimentelor din perioada comunistă, mai ales a epocii staliniste, când deciziile luate în România, la fel ca și în celelalte țări-satelit ale URSS, au fost dictate de fapt de I.V. Stalin. Este de domeniul evidenței că, fără cunoașterea realităților din Uniunea Sovietică în acei ani, nu pot fi înțelese desfășurările din restul blocului comunist. Volumele de documente *Sovetskii faktor v Vostocinoi Evrope. 1944-1953 gg. V dvuh tomah. Dokumenti*, redakționaia kolleghiaa toma, T.V. Volokitina (otvetstvennii redaktor), G.P. Muraško, O.V. Naumov, A.F. Noskova, T.V. Țarevskaia, Moskva, Rosspen, 2002 și *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov 1944-1953 gg., v dvuh tomah*, redakționaia kolleghiaa, T.V. Volokitina, T.M. Islamov, G.P. Muraško (otvetstvennii redaktor), A.F. Noskova, L.A. Rogovaia, Moskva-Novosibirsk, Naucino-izdatelskii țentr «Sibirskii hronograf», 1997 pun în lumină acest lucru. O parte dintre documentele din aceste volume (dar nu numai) se referă la întâlnirea lui Gheorghiu-Dej cu Stalin. Ele au fost traduse de Vasile Buga și tipărite împreună cu Dan Cătănuș în volumul *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin 1944-1952. Stenograme, note de convorbire, memorii. 1944-1952*, cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 2012.

Un studiu excelent privitor la sovietizarea României, în care sursele și istoriografia rusă au fost folosite din belșug, este oferit de Ioan Chiper și Florin Constantiniu, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, publicat în revista „Arhivele Totalitarismului” (vol. 2-3/1995). Din păcate, studiul se oprește la anul 1947. Pentru perioada următoare, cercetări de acest fel lipsesc, lacună care a cântărit greu în alegerea subiectului.

Contribuțiile meritorii ale unor istorici români precum Mioara Anton, Lavinia Betea, Vasile Buga, Dan Cătănuș, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Cristina Diac,

Cosmin Popa, Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile ș.a, care au lămurit în bună măsură istoria politică, instituțională și culturală a comunismului românesc, constituie o bază de pornire pentru orice nou demers interpretativ.

Nu vor fi neglijate nici cercetarile autorilor occidentali.

Scopul proiectului: Proiectul își propune să analizeze, pe baza documentelor sovietice și a istoriografiei ruse, prima etapă parcursă de comunismului românesc: faza stalinistă, marcată de persolanlitatea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și caracterizată cu precădere prin obediența față de URSS.

Material și metode de lucru: În mod evident, pentru elaborarea lucrării pe care o avem în vedere, o etapă importantă va fi reprezentată de studiul în bibliotecile din România și Federația Rusă, care dețin în fondul lor de carte lucrări referitoare la tema de cercetare propusă. O cantitate îmbelșugată de surse sunt tipărite în revistele de specialitate de la Moscova: „Novaia i noveșaiia istoria”, „Istocinik”, „Voenno-istoriceskie arhivi”, „Izvestia ŢK KPSS” ș.a.

Întrucât proiectul de cercetare își propune să lărgescă baza documentară edită și inedită, o atenție sporită va fi acordată colecțiilor de documente, provenite din fostele arhive sovietice, editate în Federația Rusă, dar și studierii fondurilor arhivelor din Moscova.

În Federația Rusă, așa după cum am avut prilejul să constatăm în urma activității noastre de documentare, principalele depozite se află la Arhiva Rusă de Stat pentru Istoria Contemporană (Rossiiskii gosudarstvennii arhiv noveșei istorii (RGANI)) și Arhiva de Stat Rusă de Istorie Social-Politică (Rossiiskii gosudarstvennii arhiv soșialno-politiceskoi istorii (RGASPI)).

Documente importante provenite din fondurile arhivistice ruse au fost publicate în ultimele decenii. Un interes deosebit pentru subiectul nostru îl constituie volumul de documente *Politbiuro ŢK VKP(b) i Sovet Ministrov 1945-1953* (Moscova, Rosspen, 2002), întocmit de O.V. Hlevniuk, I. Gorlițkii, L.P. Koșileva ș.a., care îmbogățește considerabil cunoștințele despre „stalinismul târziu”. Amintim că pentru România (ca și pentru celelalte țări din orbita URSS) perioada cuprinsă între anii 1945-1953 a însemnat includerea în sfera de hegemonie sovietică, urmată de comunizare și impunerea modelului stalinist de socialism. La acest volum de documente sunt de adăugat volumele *Sovetskii faktor v Vostocinoi Evrope* (Moscova, 2002) și *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov* (Moscova, 1997).

Baza documentară a cercetării va fi completată cu documente aflate în custodia Arhivelor Naționale ale României.

În demersul propus, o bază solidă de pornire o constituie literatura interpretativă a comunismului românesc, precum și literatura memorialistică a actorilor regimului, care s-au aflat în contact cu liderii sovietici.

Rezultatele scontate: Proiectul de cercetare are în vedere elaborarea unei lucrări, apropiată de stadiul unei monografii (definitivarea ei se va realiza într-o etapă ulterioară prin acoperirea și a perioadei în care la puterea s-a aflat Nicolae Ceaușescu), în care evenimentele din România comunistă din perioada lui Gheorghe Gheorghiu-Dej să fie interpretate și pe baza surselor sovietice.

Valorificarea rezultatelor: Textul rezultat în timpul cercetării va fi valorificat prin publicarea capitolelor în periodice academice și, ulterior, a lucrării în integralitate.

Colaborări în țară: Proiectul de cercetare este individual. Colaborările în țară se vor referi la consultarea fondului de carte al bibliotecilor din România (Biblioteca Națională a României; Biblioteca Academiei Române; Biblioteca Centrală Universitară Carol I) și a documentelor păstrate la Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Colaborări în străinătate: Dată fiind tema acestui proiect de cercetare, o eventuală colaborare cu Institutul de Slavistică al Academiei Ruse de Științe ar putea fi utilă cercetării/documentării.

Bugetul solicitat: Salariul aferent postului de încadrare pentru perioada realizării lucrării de plan, plus finanțarea, în măsura posibilităților bugetare, a deplasărilor în țară și străinătate.

Alte subvenții: În timpul realizării lucrării de plan vor fi necesare stagii de cercetare în bibliotecile și arhivele din Federația Rusă, unde se găsesc majoritatea materialelor legate de documentare. Suportarea unor cheltuieli de către Academia Română prin programul de schimburi interacademice ar fi salutară.

PROIECT DE CERCETARE 7

a) Titlul propus:

Războiul și captivitatea. Prizonierii români în Primul Război Mondial(1916-1919)

b) Autor/coordonator: Radu Tudorancea

c) Termenul de realizare propus: 2 ani (1 iulie 2019-1 iulie 2021)

d) Stadiul actual al cunoștințelor:

În istoriografia română nu există încă o lucrare dedicată temei de cercetare propuse, în ansamblul său, chiar dacă există totuși unele contribuții care abordează, într-o manieră tangențială, subiectul cercetării. Singura lucrare științifică dedicată temei este cea aparținând lui Jean Nouzille și intitulată *Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia-Lorena, 1917-1918*. (ediția în limba română apărută în 1997, la editura Semne 94, București). După cum sugerează și titlul însă, lucrarea are neajunsul că face referire doar la lagărele germane de prizonieri de război (români) din Alsacia și Lorena. Totodată, din punct de vedere strict tehnic, pentru cifre și date concrete privindu-i inclusiv pe prizonierii de război români din prima conflagrație, dar nu numai pe ei, este de menționat lucrarea monumentală a lui Wilhelm Doegen, *Kriegsgefangene Völker*, apărută în 1921, la Berlin. Nu pot fi omise, desigur, unele contribuții românești, precum sunt cele ale lui: Gheorghe Caracaș, *Din zbuciumul captivității, De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*, București, Tipografia Gutenberg Societate Anonimă, 1920. Ediția a doua, Corint; Emanoil Antonescu, *Morți de foame. Povestiri din captivitate. Lagărul Lamsdorf și Mannheim*, București, 1920; George Topârceanu, *Pirin Planina. Episoduri tragice și comice din captivitate*, București, Editura Națională Ciornei, 1936; Constantin Vlădescu, *Bulgarii. Memoriile unui ofițer român fost prizonier în Bulgaria*, Biblioteca ziarului Universul, București, 1926; Archibald (pseudonimul lui Gheorghe Rădulescu) - *Cimitirul prizonierilor români. Impresii din timpul resboiului. Note de om necăjit*, București,

Editura Poporul S.A, 1921. Nu mai puțin importantă este lucrarea prozatorului George Banea, sublocotenent în timpul războiului, rănit grav la cap și luat prizonier la 30 august 1916. Acesta avea să petreacă doi ani în spitale de campanie și lagăre bulgărești, întorcându-se în țară, unde fusese declarat mort pe câmpul de luptă, în vara anului 1918. Memoriile sale de război sunt cuprinse în lucrarea publicată cu titlul *Zile de lazar, jurnal de captivitate și spital*, București, Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II, 1938. De asemenea, sunt utile unele periodice publicate de către administrația germană, sau cu girul acesteia, mai ales revistele ilustrate „*Rumänien in Wort und Bild*” și „*Săptămâna Ilustrată*”- mai puțin amintite, în comparație cu mult mai cunoscutul *Bukarester Tagblatt* (versiunea în limba română – *Gazeta Bucureștilor*). *Săptămâna Ilustrată*, bunăoară, include unele materiale despre ofițerii români prizonieri în lagăre germane, deși informațiile privindu-i pe aceștia trebuie privite cu rezervă, fiind prezentate într-o manieră vădit de propagandă, în mod edulcorat.

e) Scopul proiectului :

Scopul proiectului este acela de a iniția și derula un demers științific care vizează cercetarea problematicii prizonierilor de război români în timpul primei conflagrații mondiale, fie că este vorba de soldați, fie de ofițeri, avându-se în vedere toate statele pe teritoriul cărora au existat prizonieri de război români ținuți în captivitate. Firește că obiectivul central al demersului de față este acela de a identifica, analiza și evidenția situația acestora, condițiile de detenție, experiența captivității, evoluția situației de-a lungul anilor de război. În mod evident, demersul va porni de la contextul inițial și va continua cu analiza riguroasă a raportării statului român, a Crucii Roșii și a altor entități românești și internaționale față de situația prizonierilor de război români aflați în captivitatea Puterilor Centrale.

Primele considerații care se impun au în vedere lagărele și numărul prizonierilor români, sau mai precis, discrepanțele existente în privința datelor, în funcție de sursele existente. Bunăoară, pentru sursele germane, datele par mai detaliate, începând cu categoriile de lagăre existente, patru la număr (anume *lagăre de tranzit, de triaj, de ofițeri și lagăre pentru ofițeri și soldați*) și continuând cu numărul efectiv de prizonieri români capturați și trimiși în lagăre germane. Deși, în mod oficial, Serviciul istoric al Armatei germane nu mai deține vreun document referitor la prizonierii români din Primul Război Mondial, întrucât arhivele militare germane privitoare la prizonierii români ar fi fost distruse în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, date consistente pot fi extrase dintr-o lucrare masivă, elaborată în 1919, la cererea Ministerului de Război German, de către profesorul Wilhelm Doegen, intitulată *Kriegsgefangene Völker*, și publicată în 1921, în Germania, la Berlin. Potrivit acestei lucrări, până la începutul lui octombrie 1918, numărul total de prizonieri români, soldați și ofițeri, care fuseseră capturați și internați în Germania, atinsese 1656 ofițeri și 41641 soldați. Urmare a eliberării de prizonieri, îndeosebi după pacea de la Bufta, numărul de prizonieri români rămași în Germania la data de 10 octombrie 1918 era de 27 870 de soldați și 21 de ofițeri. Aceleași date reliefează existența a 370 de cazuri de evadări în rândul soldaților și a unui singur caz de ofițer evadat, nenominalizat însă, din rândul celor ale căror tentative de evadare s-au materializat, nemaifiind prinși.

În altă ordine de idei, în privința prizonierilor români din Bulgaria, potrivit unei ediții a „*Frankfurter Zeitung*” din 12 mai 1917, la sud de Dunăre s-ar fi aflat 789 de

ofițeri și 27 718 soldați prizonieri români, deși potrivit unor date provenind de la Crucea Roșie bulgară, din 24 decembrie 1917, în Bulgaria s-ar fi aflat la acel moment în jur de 22 000 de prizonieri români, în vreme ce la 7 martie 1918, aceeași entitate avansa alte date, anume 768 de ofițeri și 13 000 soldați. În privința datelor provenind din surse românești, până la sfârșitul anului 1917, căzuseră deja 110 845 de prizonieri de război (MAE, dar și Constantin Kirițescu, *La Roumanie dans la Guerre Mondiale 1916-1919*, Payot, Paris, 1934, sau Glenn Torrey), din care aproximativ 40000 erau internați în Germania, între 30 000 și 35 000 în Bulgaria, iar restul în Austro-Ungaria. Potrivit altor surse, precum un raport elaborat și trimis de Henri Mattias Berthelot la Paris, în decembrie 1916 Armata română înregistrase deja 146 600 efective de ofițeri și soldați căzuți prizonieri de război. Cele mai mari grupuri de prizonieri de război români au provenit, desigur, în urma deznodământului bătăliei de la Turtucaia (între 26000 și 28000 soldați și ofițeri, 480 fiind doar numărul prizonierilor ofițeri); sunt apoi cei 3000 de prizonieri din Divizia 10 infanterie a Armatei I, căzuți prizonieri la 6 decembrie 1916, la 25 km de București, în frunte cu generalul Constantin Costescu, prizonierul român cu cel mai înalt grad căzut în captivitate, dar și cei 10 000 de ofițeri și soldați ai Diviziei 4 a Armatei a doua, căzuți prizonieri lângă Câmpina, la 7 decembrie 1916, cea mai mare aglomerare de forțe românești căzută în captivitate după momentul Turtucaia. De altfel, doar pentru intervalul 23 noiembrie-7 decembrie 1916, trupele generalului Konrad Krafft au raportat capturarea a peste 23 000 prizonieri de război români, în vreme ce trupele armatei a IX a germane, comandate de Eric von Falkenhayn au capturat în intervalul 1-8 decembrie 1916 circa 60 000 prizonieri de război români.

Este de menționat că regimul prizonierilor de război, ca și condițiile de internare erau reglementate de Convenții Internaționale în vigoare la momentul conflagrației. Convenția privind legile și cutumele războiului, semnată în timpul celei de-a doua Conferințe de la Haga, la 18 octombrie 1907 stabilea un veritabil statut internațional al prizonierilor de război (însă avea marele neajuns că nu a fost ratificată de toate statele contractante, între cele care nu au ratificat-o aflându-se bunăoară, România și Franța). Potrivit articolului 4 al Convenției, prizonierii de război erau plasați în grija guvernului inamic, dar nu a persoanelor sau corpurilor care i-au capturat. Ei urmau a fi tratați cu omenie, toate bunurile personale, cu excepția armelor, a cailor și a documentelor militare rămânând în proprietatea lor. Articolul 6 stipula că statul putea folosi prizonierii de război ca lucrători, potrivit gradului și aptitudinilor lor, cu excepția ofițerilor. Respectivul lucru nu puteau fi însă excesive și nu puteau avea vreo legătură cu operațiunile de război. De a lungul conflagrației, Comitetul Internațional al Crucii Roșii de la Geneva a trimis numeroși delegați pentru a vizita și observa situația existentă în lagărele de prizonieri ale diferitelor state beligerante. Între acestea, Germania și Bulgaria nu au admis accesul delegaților Crucii Roșii în toate lagărele, motivul putând fi lesne de înțeles, anume acela de a nu fi cunoscut regimul real de captivitate al prizonierilor de război deținuți în lagăre germane, de la condițiile de viață la regimul disciplinar sever și numeroasele acte de violență. Motivația pentru condițiile vitrege îndeosebi în privința rațiilor alimentare pot fi identificate într-o serie de elemente. În primul rând, deși guvernul german ratificase încă de la 27 noiembrie 1909 convențiile de la Haga, inclusiv cea de a patra Convenție privind legile și cutumele războiului, evoluția conflagrației și mai ales dificultățile profunde resimțite de-a lungul acumulării unui număr foarte mare de prizonieri aveau să se repercuteze mai ales asupra regimului alimentar al celor internați.

Concret, la începutul războiului, autoritățile germane nu anticipaseră că vor ajunge să adăpostească și să hrănească, până la momentul octombrie 1918, peste 2,5 milioane de prizonieri de război din rândul statelor Antantei¹¹.

În privința situației prizonierilor români, după cum menționam, trebuie subliniat că nu există un studiu amănunțit dedicat acestora, singurul elaborat și aparținându-i lui Jean Nouzille făcând referire doar prizonierii români din lagărele germane din Alsacia și Lorena. Situația acestora poate fi reconstituită doar prin coroborarea unor informații și date din surse diferite. Prima observație este aceea că numărul de decese înregistrate în rândul prizonierilor români din lagăre germane este unul foarte ridicat, în cele mai multe cazuri fiind vorba de decese survenite pe fondul inaniției, abuzurilor, persecuțiilor și expunerii la temperaturi extreme. Potrivit unor date oficiale germane, până în toamna anului 1917, 36, 8% din prizonierii de război români aflați în lagăre din Germania decedaseră, în vreme ce alți 31.4 % se aflau internați în spitale. Potrivit altor surse, de această dată franceze, în lagărele de prizonieri germane unde erau internați prizonieri români, mortalitatea era chiar mai mare, de circa 40%, după cum susținea contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, cel care a și determinat, în urma mai multor intervenții, desfășurarea unei inspecții a Crucii Roșii în mai multe lagăre germane și mai ales, organizarea unor transporturi de colete pentru hrănirea prizonierilor. Procentele referitoare la victimele în rândul prizonierilor de război români sunt cu atât mai mari atunci când acestea sunt comparate cu cele ale prizonierilor provenind din rândul altor națiuni aliate. Bunăoară, în cazul prizonierilor belgieni, totalizând un număr apropiat cu cel al prizonierilor români din Germania, din cei 730 de ofițeri și 40 500 subofițeri și soldați care au fost internați în lagăre de prizonieri de război germane, doar 2000, adică mai puțin de 5 % , și-au pierdut viața în timpul detenției (Vezi Patrick Lefevre, Jean Lorette, *La Belgique et la Première Guerre Mondiale*, Bruxelles, 1987, p. 121). Revenind la numărul de ofițeri români prizonieri de război în Germania, cei mai mulți dintre aceștia au fost internați în lagărele de Danholm Stralsund și Krefeld, în vreme ce mult mai puțini au fost trimiși în lagărul ungar de la Sopronnyek. În privința prizonierilor de război români soldați sau în rang de subofițeri, aceștia au fost repartizați în 54 din lagărele inferioare, așa zisele *Stammlager*, cei mai mulți dintre aceștia fiind internați pe teritoriul Corpului 14 armată în Silezia, în lagărele de la Lambsdorf (4 subofițeri și 13 535 soldați români) dintr-un total de 26 404 prizonieri aliați, și în lagărul de la Neuhammer, unde au fost internați 2235 prizonieri români din totalul de 22 244 de internați. Alți 1250 prizonieri români au fost cantonați la lagărul de la Güstrow, 701 prizonieri în lagărul de la Mannheim în ducatul Baden, 573 prizonieri români în lagărul Oberhofen din Alsacia, 517 în lagărul din Danzig Troyl (azi Gdansk), 2396 subofițeri și soldați și 20 ofițeri au fost internați în lagărul din Tuchel, 232 soldați prizonieri în lagărul Sarrebruck, 1150 prizonieri în lagărul Bayreuth și 199 în cel din Lechfeld, ambele în Bavaria. În Saxonia, au fost internați 482 prizonieri români în lagărul de la Zwickau și alți 986 au fost deținuți în lagărul de la Ulm (Doegen, pp. 22-29). Merită menționat că, deși potrivit convențiilor internaționale și legii germane din 1914, ofițerii și subofițerii nu puteau fi obligați să

---

¹¹ Potrivit unor date oficiale germane, incluse în lucrarea lui Wilhelm Doegen, la 10 octombrie 1918, în Germania existau deja 175 de lagăre de prizonieri de război, din care 95 erau destinate subofițerilor și soldaților, iar 80 erau destinate ofițerilor, cele mai multe dintre acestea fiind amenajate în regiuni forestiere sau în tabere militare situate la distanțe mari față de front, însă în vecinătatea căilor de comunicații, fie ele feroviare, rutiere sau fluviale.

lucreze pe perioada prizonieratului (ultimii puteau lucra doar dacă se ofereau voluntar), foarte curând, urmare a nevoilor de efective pentru front, tradusă prin vidul de forță de muncă din spatele frontului, începând cu noiembrie 1916 au fost aduse modificări prin care erau fixate condițiile prin care subofițerii prizonieri de război erau constrânși să lucreze în cadrul unor detașamente de lucru (*Arbeitskommandos*), cei mai mulți expuși acelor reglementări fiind subofițerii români, ruși și sârbi. Au existat, de asemenea, detașamente agricole, detașamente de mine (pentru minele de lignit sau întreprinderi metalurgice), detașamente din uzine și/sau detașamente industriale.

În legătură cu soarta prizonierilor de război români internați în Germania și nu numai, este de amintit demersul *Comitetului Internațional al Crucii Roșii* privind accesarea la prizonierii români aflați în lagăre ale Puterilor Centrale. În fața refuzurilor repetate ale părții germane, au existat demersuri paralele inițiate de către Agenția pentru prizonieri instituită la Madrid de către Regele Alfons al III-lea al Spaniei, prin intermediul secretarului său particular, Torres, care conducea o entitate cu peste 20 de funcționari. Spania acceptase să reprezinte, din punct de vedere diplomatic, interesele franceze și românești în Germania, fiind astfel îndrituită să desfășoare acțiuni privind identificarea și sprijinirea prizonierilor români de război din Germania. În urma colaborării dintre șeful Agenției pentru prizonieri de la Madrid și unul din înalții funcționari ai Crucii Roșii, Barbey- Ador, dar și pe fondul sprijinului venit din partea Ambasadei Spaniei la Berlin, au putut fi obținute informații privind nume de prizonieri, soarta acestora, au fost trimise sume de bani, scrisori și altă corespondență. (*Buletinul Internațional al Societății de Cruce Roșie*, Geneve, nr. 191, iulie 1917, pp. 252-254). În urma unor rapoarte ale respectivei entități, guvernul spaniol a fost informat asupra situației deplorabile a celor 73 000 prizonieri români din Germania, dar și în legătură cu insuficiența locurilor de cazare și a tratamentului abuziv aplicat prizonierilor români în Bulgaria, a lipsei de asistență medicală și a malnutriției care favorizau o rată a mortalității ridicate.

Au existat, de asemenea, importante eforturi de strângere de fonduri și produse destinate prizonierilor de război români, inițiate de organizații și diferite entități de pe teritoriul Franței, precum a fost secția română, de la Paris, a organizației *Vêtements du prisonnier de guerre*, condusă de prințesa Anna Cantacuzino, care a inițiat colecte de îmbrăcăminte și hrană, pe care le expedia apoi prizonierilor români din Germania. O activitate similară desfășura, la Geneva, *Comitetul de asistență pentru prizonierii de război*, aflat sub patronajul Ioanei Lahovary și a prințesei Martha Bibescu, organism care fusese înființat de un francez, Max Dollfus. Respectiva entitate a reușit colectarea în perioada iunie 1917- aprilie 1918 a peste 2 296 000 franci elvețieni, bani folosiți pentru achiziționarea și trimiterea de produse alimentare și de îmbrăcăminte, care au fost expediate în diferite lagăre din Germania, prizonierilor români de război. Alte organisme similare: *L'Œuvre municipale de secours aux prisonniers de guerre*, de la Lyon, coordonată de soția primarului orașului, a colectat și trimis la Sofia 45 de vagoane cu produse destinate prizonierilor de război, de a căror recepționare s-au ocupat Legația Spaniei de la Sofia și Crucea Roșie bulgară. (Jean Nouzille, pp. 128-129).

De asemenea, acțiuni similare au fost desfășurate și de Societatea Română de Cruce Roșie. Aceasta a derulat acțiuni de colectare de alimente, haine, medicamente și bani, pentru ajutorarea prizonierilor de război români internați în lagăre din țară și nu numai. Cu fondurile adunate astfel, mai ales grație unor comitete de femei, s-au organizat cantine și infirmerii pentru prizonierii și internații de război români, precum cei aflați în lagărul

„Sfinții Frați” din București, unde erau internați peste 8000 de prizonieri. Crucea Roșie a oferit, grație fondurilor strânse în colecte publice, inclusiv alocații bănești pentru majorarea rațiilor zilnice de hrană destinate prizonierilor. Totodată, prin intermediul Comitetului Internațional al Crucii Roșii, dar și al Societăților Naționale din Spania, Danemarca și Suedia, a fost posibilă obținerea de informații despre lagărele din străinătate în care se aflau prizonieri români. Astfel, între 1916 – 1918 a putut fi stabilit locul de internare a 143 679 prizonieri români și ajutorarea acestora cu alimente, îmbrăcăminte și medicamente¹².

f) Material și metode de lucru:

Abordarea unei asemenea teme de interes științific implică, fără îndoială, un amplu stagi de cercetare-documentare în arhive și biblioteci. În mod evident, pentru elaborarea lucrării pe care o avem în vedere, cea mai importantă etapă de cercetare-documentare va fi reprezentată de studiul fondurilor arhivistice din cadrul Arhivei Societății Naționale de Cruce Roșie a României- **ANSCRR** (Fond Primul Război Mondial), International Committee of the Red Cross- **ICRC Archives**, Geneve, Arhivele Naționale Istorice Centrale - **ANIC** (mai ales Fondul Ministerul de Război 1833-1948, dar nu numai), precum și a fondurilor relevante aflate în custodia **Directiilor județene ale Arhivelor Naționale**. Documentarea va continua cu studierea documentelor din cadrul Arhivei Ministerului Afacerilor Externe al României – **AMAE** (Fond Primul Război Mondial), precum și cu studierea documentelor și lucrărilor din cadrul Bibliotecii Academiei Române (**BAR**), Bibliotecii Naționale a României (**BN - Colectii Speciale**), a presei și literaturii de specialitate referitoare la tema de cercetare propusă. O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu cercetarea literaturii memorialistice privitoare la perioada prizonieratului. În acest sens, este de menționat că există unele contribuții publicate în primii ani postbelici, însă în tiraj foarte mic, care mai există azi doar în câteva exemplare, în anticariate sau biblioteci. Totodată, unele jurnale din prizonierat nu au văzut lumina tiparului, aflându-se în colecții sau arhive private sau arhivele bibliotecilor, în urma unor donații.

În egală măsură, în situația în care va fi posibil, un stagi de cercetare-documentare în arhivele și bibliotecile străine ar fi, fără îndoială, unul extrem de util, în ansamblul documentării și elaborării lucrării de plan pe care o propunem. Nu vor fi omise, în ansamblul documentării, periodicele românești și străine, cu precădere cele din epocă, dar nu numai.

g) **Rezultate scontate:** Demersul nostru științific are în vedere elaborarea unei lucrări științifice bine documentate, cvasi-exhaustive, care să cerceteze chestiunea prizonierilor de război români în timpul primei conflagrații mondiale, fie că este vorba de soldați, fie de ofițeri, avându-se în vedere toate statele pe teritoriul cărora au existat prizonieri de război români ținuti în captivitate. Cercetarea va fi orientată către identificarea documentelor și datelor, analiza situației acestora, condițiile de detenție, experiența captivității în ansamblul său.

---

¹² Numărul mai mare de prizonieri români avansat de Crucea Roșie poate proveni din faptul că în mai multe cazuri, un prizonier putea trece prin mai multe lagăre de prizonieri, fiind din nou înregistrat în evidențele internaționale ale Crucii Roșii.

h) **Valorificarea rezultatelor:** Publicarea lucrării finale (în ansamblul său, sub forma unui volum de sine-stătător), precum și publicarea unor studii și materiale în diferite reviste de specialitate) și susținerea de comunicări științifice la conferințe naționale și internaționale.

i) **Colaborări în țară :** ---

j) **Colaborări în străinătate :** Dată fiind tema acestui proiect de cercetare, o colaborare cu unele institute de cercetare aflate în state, precum Germania, Bulgaria, Ungaria și Franța ar putea fi utilă, în ansamblul documentării/cercetării noastre.

k) **Bugetul alocat:** Salariul aferent perioadei de cercetare și elaborare a lucrării.

l) **Alte subvenții de cercetare:** Ar fi extrem de binevenită o contribuție financiară obținută de la ONG-uri sau de la entități aparținând Guvernului României, îndeosebi pentru etapa de publicare a rezultatelor cercetării (un volum).

PROIECT DE CERCETARE 8

a) **Titlul propus:**

Memoria *Marelui Război* în societatea românească interbelică (1919-1939).

b) **Autor/coordonator:** Radu Tudorancea

c) **Termenul de realizare propus:** 2 ani (1 iulie 2021-1 iulie 2023)

d) **Stadiul actual al cunoștințelor:**

De-a lungul ultimelor decenii, și mai ales în ultimii ani, interesul științific dedicat Primului Război Mondial a rămas unul constant, atât în Europa cât și în afara ei. Istorici și cercetători deopotrivă s-au pronunțat asupra unei trăsături fundamentale a primei conflagrații, anume că aceasta a marcat un climax al violenței, agresiunii și traumei colective, reprezentând o radicalizare a *Războiului*, în ansamblul său. Teme majore ale *Marelui Război* au fost deja abordate, cele mai multe vizând violența confruntărilor militare, precum și diferitele efecte ale războiului asupra societății, atât în timpul anilor de război, cât și în deceniile postbelice (interbelice). Un număr impresionant de studii, cărți și alte contribuții, publicate începând cu perioada anilor de război și continuând până la primele decenii ale secolului al XXI-lea, aproape că au epuizat temele de cercetare, cel puțin în istoriografia occidentală. Sugestiv este faptul că o simplă căutare în inventarul unor biblioteci de anvergura Bibliotecii Naționale a Franței, sau Library of Congress (SUA), bunăoară, înaintează câteva mii de titluri de lucrări dedicate sau circumscrise temelor și ariilor de cercetare legate de Primul Război Mondial.

În privința istoriografiei române dedicate primei conflagrații mondiale, este de menționat faptul că aceasta a fost dominată, de-a lungul ultimelor decenii și în mod particular în timpul perioadei regimului comunist, de teme de cercetare considerate *fundamentale*, în cadrul cărora o atenție mărită a fost acordată disputelor politice din preajma intrării României în război, precum și (sau mai ales) de lucrări privind confruntările militare *per se*. În ciuda unei astfel de tendințe, specifice celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, după 1990 teme de cercetare noi și perspective inedite

privind Primul Război Mondial, au fost asumate de istorici și de cercetători. Așa și-au făcut loc în arealul cercetărilor teme și direcții de studiu până nu demult insuficient tratate sau chiar omise, precum cele care explorează viața cotidiană în vreme de război, interacțiunea dintre război, teritoriu și memorie, implicațiile sociale și culturale ale războiului, chestiunile legate de minoritățile etnice, dimensiunea propagandistică și multe altele, mergând până la teme de cercetare considerate aparent de nișă, precum cea referitoare la istoria anecdotică a primei conflagrații.

Tema propusă de prezentul proiect provine tocmai din această sferă relativ nouă în arealul istoriografic românesc, anume interacțiunea dintre război și memorie, analiza implicațiilor sociale și culturale ale războiului.

Deși poate părea greu de crezut, după mai mult de un secol de la izbucnirea primei conflagrații mondiale, nu există încă, în arealul istoriografic românesc, o contribuție științifică dedicată *in extenso* memoriei Marelui Război în societatea românească interbelică, în ciuda unor preocupări relativ recente, privind explorarea și analiza memoriei războiului îndeosebi din prisma dimensiunii traumatice, a violenței de război ale cărei efecte au marcat mentalul colectiv de-a lungul deceniilor interbelice și nu numai. În ciuda unei avalanșe de lucrări dedicate *Marelui Război* sau circumscrise oarecum subiectului, apărute în ultimii ani, în contextul marcării Centenarului primei conflagrații, fie ele românești sau străine, au existat foarte puține contribuții - și acelea mai degrabă tangențiale, dedicate temei de cercetare propuse. Cu alte cuvinte, în istoriografia română nu există încă o lucrare solidă, dedicată exclusiv acestei teme, chiar dacă există totuși unele contribuții care abordează, într-o anumită măsură, subiectul cercetării. Singura lucrare dedicată temei - de altfel destul de recentă, este cea aparținând Mariei Bucur, intitulată *Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale* (Editura Polirom, Iași, 2019), însă aceasta tratează, de fapt, așa cum sugerează și titlul volumului, ambele războaie mondiale, zăbovind doar asupra unor elemente ale memoriei *Marelui Război*. Mai mult decât atât, aceasta are la origine aproape exclusiv o documentare din surse editate, fondurile de arhivă fiind prea puțin avute în vedere (unele dintre acestea, pe care le considerăm relevante, fiind complet omise).

Revenind la stadiul cercetării, istoriografia românească nu include până în prezent contribuții privind tema propusă de anvergura, profunzimea și substanța lucrărilor apărute în istoriografia occidentală, referindu-ne aici mai ales la lucrările istoricului american Jay Winter, din care merită a fi menționate mai ales *Remembering War: The Great War between Memory and History in the 20th Century*, Yale University Press, 2006; *Sites of Memory, Sites of Mourning: The Great War in European Cultural History*, Cambridge University Press, 1995, sau volumul de studii editat de același Jay Winter, alături de Emmanuel Sivan, anume *War and Remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 1999.

Pentru spațiul istoriografic românesc ar mai fi de menționat, desigur, lucrarea editată de Christophe Prochasson și Florin Țurcanu, *La Grande Guerre. Histoire et mémoire collective en France et en Roumanie*, Institutul Noua Europă, București (2010), cu mențiunea că poate singurele două studii care sunt dedicate temei în cauză sunt cele aparținându-le lui Nicolas Beaupré și Emmanuel Saint-Fuscien, volumul cuprinzând o semnificativă secțiune ilustrată (colecții de fotografii). Nu în ultimul rând, ar fi de amintit unele studii de caz din sfera temei de cercetare propuse, precum poate fi considerată, bunăoară, lucrarea Valeriei Bălescu, dedicată Eroului Necunoscut (cu titlul

Eroul Necunoscut. Istorie trecută și recent, Editura Militară, București, 2005), sau cercetări din sfera memoriei războiului axate pe monumente și ansambluri ale memoriei dintr-o anumită zonă (de exemplu, Brăila-Galați), precum este cazul lucrării elaborate de Elena Ilie, *Eroi și monumente*, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2008. Pentru spațiul românesc, desigur că o secțiune importantă din documentare trebuie orientată către memoriile, jurnalele și însemnările de război deja publicate sau aflate, sub formă de manuscris, în custodia familiilor sau moștenitorilor celor care le-au elaborat, fie că aceștia au fost ofițeri, soldați, funcționari ai statului român, demnitari sau scriitori.

e) Scopul proiectului :

Scopul proiectului este acela de a iniția și derula un demers științific care vizează cercetarea memoriei *Marelui Război* în societatea românească, de-a lungul deceniilor interbelice (1919-1939). Firește că obiectivul central al demersului de față este acela de a identifica, analiza și evidenția specificul local al rememorării primei conflagrații mondiale, manifestările acesteia, practicile comemorative sau ritualurile de comemorare, ecourile violenței și mai ales cele ale traumei în societatea românească, paralela între memoria războiului mondial în spațiul românesc și memoria Marelui Război în spațiul european. În mod evident, demersul va porni de la contextul inițial al participării României la conflagrație și va continua cu analiza riguroasă a raportării autorităților statului român, dar și a altor entități românești, fie ele și private, față de memoria Marelui Război, de-a lungul perioadei interbelice. O altă dimensiune a cercetării va fi reprezentată de cercetarea riguroasă a contribuțiilor și raportărilor față de război venite din partea foștilor participanți la confruntări sau din partea familiilor acestora.

f) Material și metode de lucru:

Abordarea unei asemenea teme de interes științific implică, fără îndoială, un amplu stagiu de cercetare-documentare în arhive și biblioteci. Sunt de identificat și analizat dimensiuni ale memoriei colective așa cum sunt ele cuprinse nu numai în sfera jurnalelor și memoriilor celor care au trăit experiența războiului, ci și în sfera artistică (reprezentări semnificative ale memoriei războiului în arte plastice), în sfera literară propriu-zisă (reprezentări ale războiului în beletristica interbelică, cu identificarea și cercetarea unor stereotipii legate de participării la război, în funcție de mediul din care provin), precum și, sau mai ales, în zona rememorării/comemorării inițiate și desfășurate fie de stat (Ziua Eroilor/ Cultul Eroilor, care implică ridicarea de monumente, statui, mausolee), fie de societăți de binefacere private. În mod evident, pentru elaborarea lucrării pe care o avem în vedere, cea mai importantă etapă de cercetare-documentare va fi reprezentată de studiul fondurilor arhivistice din cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale - **ANIC** (mai ales Fondul Ministerul de Război 1833-1948, Ministerul Instrucțiunii, Casa Regală, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, dar nu numai), precum și a fondurilor relevante aflate în custodia Direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale. Documentarea va continua cu studierea documentelor din cadrul Arhivei Ministerului Afacerilor Externe al României – **AMAE** (Fond Primul Război Mondial), precum și cu studierea documentelor și lucrărilor din cadrul Bibliotecii Academiei Române (**BAR**), Bibliotecii Naționale a României (**BN - Colecții Speciale**), a presei și literaturii de specialitate referitoare la tema de cercetare propusă. În privința cercetării literaturii memorialistice, este de menționat că există unele contribuții publicate în primii ani postbelici, însă în tiraj

foarte mic, care se mai păstrează azi doar în anticariate sau biblioteci, în vreme ce altele se află în arhivele unor familii, sub forma unor manuscrise.

În egală măsură, în situația în care va fi posibil, un stagiu de cercetare-documentare în arhivele și bibliotecile străine ar fi, fără îndoială, unul extrem de util, în ansamblul documentării și elaborării lucrării de plan pe care o propunem. Nu vor fi omise, în ansamblul documentării, periodicele românești și străine, cu precădere cele din epocă, dar nu numai.

g) **Rezultate scontate:** Demersul nostru științific are în vedere elaborarea unei lucrări științifice bine documentate, care să cerceteze chestiunea memoriei *Marelui Război* în societatea românească, de-a lungul deceniilor interbelice. Cercetarea va fi orientată către identificarea documentelor și datelor, analiza situației acestora, condițiile de detenție, experiența captivității în ansamblul său.

h) **Valorificarea rezultatelor:** Publicarea lucrării finale (în ansamblul său, sub forma unui volum de sine-stătător), precum și publicarea unor studii și materiale în diferite reviste de specialitate) și susținerea de comunicări științifice la conferințe naționale și internaționale.

i) **Colaborări în țară :** -

j) **Colaborări în străinătate :** Dată fiind tema acestui proiect de cercetare, o colaborare cu unele institute de cercetare aflate în state precum Bulgaria și Franța ar putea fi utilă, în ansamblul documentării/cercetării noastre.

k) **Bugetul alocat:** Salariul aferent perioadei de cercetare și elaborare a lucrării propriuzise.

l) **Alte subvenții de cercetare:** Ar fi extrem de binevenită o contribuție financiară obținută de la ONG-uri sau de la entități aparținând Guvernului României, îndeosebi pentru etapa de publicare a rezultatelor cercetării (un volum).

PROIECT DE CERCETARE 9

Denumirea proiectului: *Re-imaginarea Balcanilor: UNESCO și Războiul Rece global*

Coordonator/Autor: Bogdan C. Iacob

Colectiv de cercetare: Bogdan C. Iacob

Termen de realizare: 2 ani (de la 1 iunie 2019 – până la 30 iunie 2021)

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

Proiectul examinează politicile și reprezentările regionale și naționale din Europa de Sud-est¹³ în contextul transformării ierarhiilor politice și simbolice care au avut loc în cadrul instituțiilor internaționale (în special UNESCO și organizațiile științifice afiliate) ca urmare a globalizării științelor umaniste și a decolonizării. Propunerea de cercetare intră în dialog cu trei istoriografii: „area studies”, istoria instituțiilor internaționale și istoriografia privind Războiului Rece.

---

¹³ În cadrul acestui proiect folosesc alternativ termenii „Balcani” și „Europa de Sud-est” pentru că principalii subiecți ai cercetării făceau acest lucru.

Ultimii ani au cunoscut o dezvoltare a literaturii care scoate în evidență întrepătrunderea istoriilor naționale în Europa de Sud-est, în special seria de patru volume „Entangled Histories of the Balkans” (Daskalov and Marinov 2013; Daskalov and Mishkova 2013; Daskalov and Vezenkov 2015; Daskalov et al. 2017). Aceste publicații analizează conexiunile și influențele reciproce între proiectele politice, intelectuale și evoluțiile socio-economice pe parcursul dezvoltării statelor-națiune din regiune. Volumele examinează continuitățile structurale, culturale și sociale care depășesc analiza istorică bazată pe momente de ruptură marcate de anii 1918, 1945 sau 1989. Proiectul de față aduce o nouă dimensiune acestei analize insistând asupra internaționalizării politice și științifice a regimurilor și comunităților epistemice din România, Bulgaria, Iugoslavia, Grecia, Turcia și, la un nivel redus Albania. Voi studia legătura dintre relațiile diplomatice în perioada Războiului Rece și discursurile intelectuale din regiune despre Balcani/Europa de Sud-est. Scot în evidență noi conexiuni trans-regionale (spațiul mediteranean, Orientul Mijlociu, Africa de Nord) care reflectă legitimarea unor re-inventări ideologice a regimurilor politice din Balcani în ierarhiile de după 1945 (de exemplu, mișcarea de ne-aliniere sau dezbaterile în cadrul sesiunilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa).

Proiectul contribuie la istoriografia privind programele UNESCO (Pavone 2008), adăugând dimensiunea cooperării balcanice sub egida organizației care este situată în contextul de-colonizării pentru a scoate în evidență rolul ei în evoluții globale contra-hegemonice. Colaborarea sud-est europeană a renăscut în anii șaiszeci ai secolului trecut sub egida „Major Project for on the Mutual Appreciation of Eastern and Western Cultural Values” lansat de UNESCO în 1957 ca răspuns la accelerarea procesului de decolonizare. Cu toate că există deja studii privind acest program (Wong 2006), legătura lui cu înființarea Asociației Internaționale pentru Studii Sud-est Europene (1963) a fost omisă. O serie de autori au analizat proiectul inițial al UNESCO de a realiza o istorie a umanității (*History of Mankind*) care urma să depășească cadrul istoriografic eurocentric (Duedahl 2011; Neumann 2014; Betts 2016). Pentru prima dată, proiectul va studia contribuția istoricilor balcanici la redactarea celui de-al doilea proiect de istorie universală al UNESCO (*History of Humanity*, inițiat în 1978), insistând asupra dialogului acestora atât cu colegii europeni cât și cu cei din țările în curs de dezvoltare. Am publicat în 2018¹⁴ un prim studiu pe acest subiect, urmând să îl dezvolt într-un capitol în cadrul monografiei bazată pe proiectul de față.

Propunerea reflectă „turnură globală” în istoriografia Războiului Rece (Leffler and Westad 2010 vols. I-III; Immerman and Goedde 2013). Noua direcție accentuează rolul țărilor și regiunilor de periferie ale ordinii mondiale bipolare atât în diplomație cât și în instituțiile internaționale. În mod similar, proiectul evidențiază conexiunea dintre inițiativele de cooperare politică sud-est europeană (1957, 1963-1966, 1969-1975, 1981-1984) și contestarea hegemoniei SUA și URSS atât în Europa cât și pe plan global prin afirmarea „Lumii a Treia” în cadrul sistemului instituțional al Națiunilor Unite. O serie de articole (Stanciu 2019; Karamouzi 2013 și 2019) demonstrează modul în care negocierile CSCE au fost legate de lideri politici sud-est europeni de proiecte privind cooperarea regională sau transformarea Balcanilor într-o zonă de-nuclearizată. Aceste inițiative de a obține un modus vivendi care să depășească segregarea bipolară, în pofida profundelor

---

¹⁴ Bogdan C. Iacob, „Together but Apart: Balkan Historians, the Global South, and UNESCO’s *History of Humanity* 1978-1989”, *East Central Europe*, 45:2-3 (2018), 245-278.

tensiuni bilaterale, au fost fondul general de afirmare a unor discursuri naționale și regionale. Proiectul va conecta asemenea dinamici diplomatice de proiecte instituționale (de exemplu, înființarea Asociația Internațională de Studii Sud-est Europene-AIESEE și întrunirile comisiilor naționale pentru UNESCO, care începând cu 1965 aveau loc bienal) care afirmă intermediaritatea (între Est și Vest sau Nord și Sud) și relevanța simbolică a Europei de Sud-est în cadrul ierarhiilor culturale mondiale.

Proiectul se va baza și pe studii privind istoria Balcanilor în Războiul Rece care reflectă noi cercetări în arhivele statelor din regiune (dincolo de cazul românesc). Un astfel de exemplu este recenta colecția editată de Svetozar Rajak et al., *The Balkans in the Cold War* (2017). Noua dimensiune pe care o propun constă în depășirea istoriei diplomatice, insistând asupra rolului experților (istorici sau oficiali de stat) în cadrul Națiunilor Unite și UNESCO, dar mai ales, în spații științifice care depășesc cadrele politice: conferințe, congrese, sau organizații non-guvernamentale (AIESEE, Consiliul Internațional pentru Filozofie și Științe Umaniste-ICPHS, sau Comitetul Internațional de Științe Istorice-ICHS).

Scopul proiectului:

Proiectul analizează emanciparea culturală și politică a Balcanilor ca geografie simbolică care reflectă încercările elitelor politice și epistemice din regiune de a depăși ierarhiile Războiului Rece. Ipoteza sa principală este aceea că de-periferializarea în plan diplomatic a Europei de Sud-est, care a început în anii șazeci, a fost permanent legată de conexiunile stabilite între intelectualii și politicienii din țările acestui spațiu geografic în contextul sprijinului acordat de către UNESCO democratizării politicilor culturale internaționale. Propunerea va examina modul în care internaționalizarea studiilor sud-est europene din regiune a fost legată de agendele regimurilor din România, Bulgaria, Grecia, Turcia, Iugoslavia (și la un nivel redus Albania) de a depăși disensiunile bipolare și de a se alia cu țările din „Lumea a Treia” pentru a contesta hegemonia SUA și URSS atât în sistemul instituțional al Națiunilor Unite cât și la nivel bilateral. Proiectul are ca obiectiv reconstituirea traiectoriilor de europenizare și globalizare ale Balcanilor, depășind cadrul istoriografic general actual, care consideră aceste fenomene drept evoluții tipice perioadei de după 1989.

Politicieni și intelectuali sud-est europeni au reformulat în perioada Războiului Rece statutul propriilor țări și al regiunii folosindu-se de UNESCO și organizațiile ne-guvernamentale afiliate acestei instituții (ICPHS sau ICHS). Asemenea foruri au oferit posibilitatea evidențierii propriilor tradiții, reprezentărilor identitare și discursurilor despre propria modernitate pe plan european și mondial. În acest fel, elitele din regiune au dezvoltat cadre politice, instituționale și epistemice de cooperare și competiție, care la rândul lor au generat o mai mare diversitate de conceptualizare a europenității dincolo de segregarea ideologică Est-Vest. Proiectul extinde studiul clasic al Mariei Todorova (1997) argumentând că în perioada Războiului Rece actorii regionali au îmbrățișat propria intermediaritate ca și categorie istorică: s-au reimaginat în multiple geografii politice și simbolice (Orient-Occident, trans-regional prin intermediul spațiului mediteranean, dar și pe axa Nord-Sud în contextul decolonizării) pentru a contesta cadrele culturale și ideologice care marginalizau regiunea.

Proiectul leagă destinul AIESEE (creată în București în 1963) și variile inițiative de colaborare balcanică sub egida UNESCO (proiectele comune ale comisiilor naționale)

de dinamica strategică specifică regiunii în Războiul Rece, și anume încercările periodice de multilateralism politic permanent subminate de tensiuni bilaterale motivate de probleme național-teritoriale (Turcia versus Grecia, Iugoslavia versus Bulgaria, izolaționismul Albaniei, etc.). AIESEE a fost cel mai vizibil proiect de colaborare trans-ideologică și trans-regională în Balcani până în 1989, fiind o inițiativă a cercetătorilor din cele șase țări, care continua tradiții similare din perioada interbelică. Spre deosebire de inițiativele de dinainte de 1945, AIESEE a reușit să se extindă dincolo de spațiul său geografic original, integrând comitete de specialitate din douăzeci și patru de țări în faza sa de dezvoltare maximă (din Europa, America de Nord, Orientul Mijlociu). Congresele asociației (Sofia-1966, Atena-1970, București-1974, Ankara-1979, Belgrad-1984, Sofia-1989) adunau în medie 800 de participanți, unii provenind și din zone precum Asia, Africa, America Latină sau Australia. Până în anii optzeci ai secolului trecut, AIESEE a reușit să își mențină vizibilitatea implicându-se în programele de studii ale ariilor culturale și civilizațiilor implementate de UNESCO, ICPSH sau ICHS. Exemple de astfel de colaborări au fost relațiile AIESEE cu Asociația Internațională de Studii Slave, Asociația Internațională de Studii Mediteraneene, proiectul UNESCO pentru o nouă Istorie a Umanității, sau congresele internaționale de științe istorice (cazul cel mai reprezentativ pentru propunerea de față fiind cel organizat la București în 1980). Pentru o perioadă, AIESEE a fost și un model pentru inițiative similare în Africa, Asia de Sud-est sau Europa Centrală. Recent, istorica bulgară Diana Mishkova a dedicat un capitol AIESEE în lucrarea *Beyond Balkanisms* (2018), care este important din perspectiva analizei continuităților dintre perioada interbelică și cea postbelică și este o prezentare sintetică a unor concepte centrale ale dezbaterilor epistemice din cadrul asociației. Capitolul însă este dificil din perspectiva evoluției instituționale a AIESEE, a încadrării sale în programele UNESCO, ICPSH sau ICHS, dar și a situației evoluțiilor politice și epistemice din Balcani în contextul global și european al Războiului Rece.

Începând cu mijlocul anilor șazeci, țările balcanice au stabilit un modus vivendi extrem de fragil, care, în pofida tensiunilor dintre Grecia și Turcia sau Iugoslavia și Bulgaria, a generat un nivel semnificativ de cooperare (de cele mai multe ori în forme bilaterale) dar și competiție culturală și economică. În anii șaptezeci, asemenea interacțiuni care reimaginau regiunea dincolo de tensiunile diplomatice cauzate de Războiul Rece sau de conflicte bilaterale au fost integrate atât în dezbaterile privind europeanizarea (cu ocazia CSCE) cât și în ofensiva țărilor în curs de dezvoltare pentru o nouă ordine mondială. Europa de sud-est ca geografie alternativă a Războiului Rece își pierde relevanța în a doua jumătate a anilor optzeci datorită reafirmării unei Europe centrată în Vest, crizei regimurilor comuniste, înrăutățirii conflictelor din regiune cauzate de problema minorităților. Un factor ignorat în re-marginalizarea simbolică a Balcanilor este criza bugetară și sistemică a UNESCO, principalul sponsor al colaborării sud-est europene. Simbolul acestui declin este limitarea până la paralizie a activității AIESEE. Acest parcurs de la internaționalizarea politică și epistemică a Europei de Sud-est la re-periferializarea acesteia este cadrul inovativ al proiectului pentru a explica recrudescența discursului negativ despre Balcani („balcanism”) după 1989, un fenomen facilitat de violența care a însoțit colapsul comunismului în România, Albania, Bulgaria, dar mai ales în Iugoslavia.

Material și metode de lucru:

Proiectul adoptă o perspectivă istorică globală pentru a depăși cadrul exclusiv european și regional care este folosit în majoritatea studiilor privind Balcanii. Accentul pus pe istoria instituțiilor internaționale și rolul reprezentanților sud-est europeni în cadrul acestora va evidenția circulația dincolo de cadrele naționale a elitelor politice și epistemice la nivel regional, pe plan european, dar și mondial. Proiectul examinează rolul UNESCO și al ONG-urilor afiliate acestuia (AIESEE, ICPHS, or ICHS) ca instituții care determină noi direcții în politici culturale și discursuri epistemice (Erdmann 2005), fiind foruri ideale pentru a legitima internațional și facilita noi reprezentări ale Europei de Sud-est și a țărilor din regiune. Asemenea organizații erau zone de contact în care reprezentanți ai unor culturi și sisteme politice diferite aveau ocazia să interacționeze și să realizeze agende comune trans-regionale (Iriye 2002).

Proiectul se va baza pe surse primare care reflectă atât faptul că punctul de pornire este rolul României în re-imaginarea Europei de Sud-est în Războiul Rece, cât și posibilitățile de extindere a analizei la nivel regional. Voi folosi arhivele Comitetului Central al PCR (secțiunile Agitprop, Cancelarie și Relații Internaționale) și ale Ministerului Afacerilor Externe (dosarele privind UNESCO, AIESEE, colaborarea balcanică, etc.). Urmează să fac demersuri pentru a avea acces la arhiva Comisiei naționale a României pentru UNESCO.

În anii anteriori, am avut posibilitatea de a extinde pe plan regional cercetarea, realizând copii digitale ale documentelor din arhiva UNESCO privind următoarele teme: relațiile centrale de la Paris cu comisiile naționale din România, Bulgaria, Iugoslavia, Turcia, Grecia și Albania; relațiile UNESCO cu AIESEE; relațiile ICPSH cu AIESEE; colecția proiectului UNESCO pentru o nouă istorie a umanității (1978-1989, <http://www.unesco.org/culture/humanity/index.html>). Am obținut din arhiva UNESCO materiale privind activitatea Asociației Internaționale de Studii Slave și Asociația Internațională pentru Studiul Civilizațiilor Mediteraneene. Pe parcursul lui 2020 voi realiza un nou stagiu de cercetare la Paris (finanțat de Institutul de Studii Avansate din Aarhus) unde voi lucra cu documente ce țin de relațiile țărilor balcanice cu UNESCO în perioada anilor nouăzeci și cu colecțiile din arhiva ICHS.

Aspectul regional al proiectului este consolidat prin studiul publicațiilor AIESEE (buletinul asociației, volumele realizate pe baza conferințelor organizate sub egida sa, volumele congreselor de studii sud-est europene). (Re-)Înființarea institutelor de studii sud-est europene sau balcanice în Grecia (1953), România (1963), Bulgaria (1964), Iugoslavia (1969) sau Turcia (1970) oferă acces la materialul istoriografic publicat de către revistele acestor institute („Revue d'Études Sud-Est Européennes”, „Études Balkaniques”, „Balkan Studies”, „Balcania”). Open Society Archivum deține material considerabil în cadrul arhivei Radio Europa Liberă privind dinamica politică și culturală inter-balcanice.

Rezultatele scontate:

Propunerea reprezintă baza pentru redactarea unei monografii și reflectă o activitate de cercetare începând cu anul 2014, întreruptă pe parcursul anilor de angajamente în cadrul unor proiecte internaționale („Socialism Goes Global: Connections between the Third and the Second World” și „1989 after 1989: Rethinking the Fall of State Socialism in Global Perspective”) sau naționale (PN-II-RU-TE-2014-4-0335 „Înspre global: Experții socialiști în timpul Războiului Rece (anii 1960-1980)”.

Valorificarea rezultatelor:

Publicarea capitolelor în periodice academice recunoscute și, ulterior, a lucrării în integralitate (în limba engleză) la o editură interesată, cotate CNCS.

Colaborări în țară:

Comisia Națională a României pentru UNESCO, Universitatea din București, Ministerul Educației și Cercetării.

Colaborări în străinătate:

Institutul de Studii Avansate al Universității din Aarhus (unde voi fi bursier în perioada 1 octombrie 2019 - 30 septembrie 2020); Centrul de Studii Avansate de la Sofia; Pasts, Inc. Center for Historical Studies (Universitatea Central Europeană)

Bugetul solicitat:

Salariul pe perioada 1 iunie - 30 septembrie 2019, 1 octombrie 2020 - 30 iunie 2021; finanțarea, în măsura posibilităților bugetare, a deplasărilor (pentru documentare) în țară și în străinătate.

Alte subvenții: -

PROIECT DE CERCETARE 10

Denumire:

Ministru în mai multe regimuri: Mihai Ralea – o biografie politică

Coordonator/autor: Cristian VASILE

Colectiv de cercetare: – Cristian VASILE

Termen de realizare: 1 ianuarie 2020 – 31 decembrie 2021 (doi ani)

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

Nu există o biografie politică a lui Mihai Ralea (*Mihail D. Ralea*, 1896–1964), după cum nu există o lucrare exhaustivă despre savant care să integreze și să utilizeze consistenta bază documentară (despre personaj și despre toate instituțiile pe care le-a populat), devenită disponibilă după „revoluția arhivistică“ din anii 2006-2007. Studiile de până în decembrie 1989 au insistat asupra posturii de eseist/estetician/scriitor a lui Mihai Ralea – poate unul dintre cei mai rafinați esești din cultura română – și inevitabil (din cauza cenzurii) nu au abordat în mod consistent și echilibrat prezența lui M. Ralea în spațiul politic – vezi Ion Pascadi, *Esteticieni români*, Editura Academiei RSR, București, 1969; Petre Anghel, *Mihai Ralea, vocația eseului*, Editura Cartea Românească, București, 1973; Titu Popescu, *Idei estetice în opera lui Mihai Ralea*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1974; Zaharia Sângeorzan, *M. Ralea, scriitorul*, Universitatea din București, București, 1977 etc.

Istoricul literar Florin Mihăilescu a realizat în postcomunism o utilă monografie dedicată operei lui Mihai Ralea (*Introducere în opera lui Mihai Ralea*, Editura Minerva, București, 1997) – cu accent pe opera filosofică, sociologică, psihologică, de istorie literară etc.; însă aspectele de biografie politică sunt menționate doar în trecut. Studii

despre opera lui M. Ralea – cu referiri răslețe și la cariera politică – a realizat Constantin Schifirneț, care a contribuit la reeditarea lui în perioada postdecembristă (vezi M. Ralea, *Fenomenul românesc*, ediție de C. Schifirneț, Editura Albatros, București, 1997). Fișa biografică dedicată lui M. Ralea din *Dicționarul general al literaturii române* conține interesante sugestii de lectură, inclusiv pentru relația dintre umanist/scriitor și om politic, dar inevitabil – din cauza cadrului lexicografic ce impune concizie – nu dezvoltă această idee (v. Alexandru Săndulescu, *Mihai Ralea*, în Eugen Simion, coordonator general, *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 5, P–R, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, pp. 509-513). Este interesant și simptomatic că și după 1989 a predominat analiza criticului, eseistului și scriitorului M. Ralea, cu neglijarea omului politic – vezi Elena Cobianu, *Mihai Ralea, universul unei opere*, Editura Arvin Press, 2006; sau Cristina Martha Balinte, *Mihai Ralea: „spiritul național“ în mentalitate europeană*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013. Accentul a căzut asupra investigării operei, nu și a omului politic (sau măcar a omului M. Ralea – este adevărat că, în urmă cu mai multe decenii, D.D. Roșca s-a preocupat de subiect, însă cu limitările impuse de perioada în care publica și doar sub forma unui discurs (nu a unei opere de proporții): vezi D.D. Roșca, *Mihai Ralea, omul și opera*, Editura Academiei RSR, București, 1975).

O bază de pornire pentru schițarea traseului politic al lui Ralea a realizat Ovidiu Bozgan – printr-o fișă de biografie politică: *Mihail Ralea, 1896-1964*, în „Arhivele totalitarismului“, an. 9, nr. 1-2, vol. 30-31, 2001. Referiri mai consistente la M. Ralea a făcut și Adrian Cioroianu (*Pe umerii lui Marx. O introducere la istoria comunismului românesc*, Edit. Curtea Veche, București, 2005). Ioan Scurtu – mai ales în sintezele de istorie a PNT – a abordat și tema activității politice a lui M. Ralea în cadrul partidului, fără a insista însă asupra evoluțiilor politice sinuoase ale lui Ralea până în 1964 (Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Edit. Enciclopedică, București, 1994). În volumul coordonat de Dan Cătănuș – *Intellectualii români în arhivele comunismului* (coautori: Mioara Anton, Alexandru M. Mironov, Raluca N. Spiridon, A.M. Cătănuș), prefață de Dan Berindei, Editura Nemira, București, 2006, p. 111-158 – este publicat lungul raport redactat de Mihai Ralea în 1955 și adresat Comitetului Central al PMR, un rechizitoriu la adresa unor practici dogmatice din primii ani de după instaurarea regimului comunist; documentul poate fi privit și ca o pledoarie pentru modernizare culturală în cadrele marxist-leniniste. Secvențe din activitatea politică postbelică a lui M. Ralea reies și din volumele de documente dedicate *Frontului plugarilor. Documente*, vol. 1-2, editori: Vasile Ciobanu, Sorin Radu și Nicolae Georgescu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2011–2012; Frontul Plugarilor a fost formațiunea politică în care s-a topit după 23 august 1944 minusculul Partid Socialist Țărănesc fondat de M. Ralea în anul 1943. Camelia Zavarache a tratat recent parcursul academic al lui M. Ralea în institutele de cercetare ale Academiei Republicii Populare Române (*Tranziție și strategii de adaptare: Mihai Ralea și activitatea Secției de filosofie a Institutului de Istorie și Filosofie al Academiei RPR (1949-1952)*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană“, XVI, 2017).

Scopul proiectului:

Cum o arată și titlul proiectului, lucrarea își propune o tratare cuprinzătoare – posibilă în circumstanțele arhivistice favorabile de astăzi – a biografiei politice a lui

Mihai Ralea. Însă proiectul de cercetare nu îl are în vedere doar pe *omul politic* Mihai Ralea în diversele lui ipostaze – doctrinar al țărănismului; membru important în conducerea Partidului Național Țărănesc; deputat PNT; ministru al Muncii și Asigurării Sociale în guvernul dictaturii carliste (1938-1940); opozant și marginalizat al regimurilor legionaro-antonescian și antonescian; președinte al insignifiantului Partid Socialist Țărănesc (între 1943-1944); coleg de partid cu Petru Groza în Frontul Plugarilor (1944-1953); ministru al Artelor în guvernul procomunist Petru Groza (1945-1946); diplomat, ministru plenipotențiar la Washington D.C. (SUA) (1946-1948); conducător al diplomației culturale comuniste (ca președinte al Institutului Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea/IRRCS) etc. Lucrarea se va ocupa inclusiv de reflecția politică a savantului umanist (critic și istoric literar, eseist, estetician, psiholog, sociolog) care a fost Mihai Ralea, precum și de măsura în care, ulterior, ajuns în câmpul puterii, a pus în practică măsurile politice pentru care a pledat ca eseist și publicist politic. Proiectul își propune să ofere o imagine nuanțată asupra unui M. Ralea extrem de complex, un om al contradicțiilor; acel om care în mai puțin de un an reușește să facă saltul de la psihologul social rudimentar, care califică psihologia americană drept „antiumană“, „antiștiințifică“ și chiar ... canibalică ! (*Caracterul antiuman și antiștiințific al psihologiei burgheze americane*, Edit. de stat pentru literatură științifică, București, 1954) la criticul practicilor dogmatice care face un rechizitoriu al abuzurilor din anii stalinismului dezlănțuit în contextul relaxării generate de „Spiritul Genevei“ (1955) – v. raportul sus menționat înaintat de Ralea Comitetului Central al PMR.

Nu în ultimul rând, lucrarea va surprinde și modul în care Mihai Ralea – în calitate de șef de secție sau director al unor institute academice (Secția de Filosofie a Institutului de Istorie; Institutul de Psihologie) – a aplicat sau nu directivele ideologice specifice marxism leninismului privitoare la profilul politic al cercetării umaniste și în științe sociale.

Proiectul va încerca să se înscrie în tendința vizibilă din ultimii ani în spațiul cultural autohton de reabilitare a genului biografic în istoriografia română – orientare încurajată atât de accesul mai lesnicios la sursele istorice, cât și de publicarea/traducerea mai multor volume de profil: vezi doar Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului“*, traducere din limba germană de Wilhelm Tauwinkl, Editura Humanitas, București, 2017, 455 p.

Material și metode de lucru:

Un element esențial în documentarea temei îl va reprezenta Dosarul de urmărire individuală/de acțiune individuală întocmit pe numele lui Mihai Ralea și aflat în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS); este vorba despre cinci volume (cel puțin atâtea sunt identificate ca atare până la această dată) cuprinzând peste 1000 de file de documente. Aceste surse istorice au rămas în mare parte neexplorate (și din cauza declasificării târzii). Proiectul de cercetare reprezintă o bună oportunitate pentru valorificarea acestui tip documente – nu doar note, rapoarte, delațiuni etc. strânse după 1948 de către Securitate (DGSP, DGSS etc.), ci și de către Siguranța (precomunistă – interbelică și antonesciană), Corpul Detectivilor și SSI (Serviciul Special de Informații), căci M. Ralea a fost un „caz“, un „obiectiv“ pentru serviciile de informații/de presiune și înainte de regimul comunist. Acest aspect va permite inclusiv o discuție în viitoarea lucrare de plan în jurul naturii regimului politic interbelic care a permis

existența unor acțiuni ale organelor informative ce pot fi considerate a fi specifice unei „poliții politice“, chiar dacă formal serviciile secrete funcționau într-o democrație liberală.

Am reținut mai multe sugestii de lectură din discuțiile purtate cu prof. Șerban Papacostea, care insistă uneori asupra inconsistențelor lui Mihai Ralea raportate la mediul universitar francez în care s-a format, dar nu numai (inconsistențe în viața politică, în general). Interviurile de istorie orală și memorialistica pot completa în mod fericit baza documentară reprezentată de documentele de arhivă (sursele provenite de la poliția secretă, de la organele PCR); evident, memorialistica – jurnale, amintiri, note zilnice, însemnări, corespondență etc. – trebuie la rândul său utilizată cu prudență (mai ales Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah*, Editura Albatros, București, 2000). Umorele lui Petre Pandrea sunt foarte evidente; însă de multe ori – dacă renunțăm la epitele sale infamante – putem observa că textele lui surprind în cazul lui Mihai Ralea inconsistențe, inconsecvențe, inadecvări, scăderi morale reale, sau elemente de versatilitate semnificativă etc. care – toate – explică într-un fel supraviețuirea remarcabilă îndelungată a lui M. Ralea atât în rândurile elitei intelectuale, cât și ale celei politice vreme de decenii, în timpul unor regimuri extrem de diferite din punct de vedere ideologic (de la dreapta la stânga radicală).

Analiza de text va ocupa un loc important în lucrarea pe care o preconizăm. Ne interesează în mod special în ce măsură teoreticianul, savantul, doctrinarul, precum și eseistul politic Mihai Ralea (vezi *Democrație și creație*, 1926; *Ideea de revoluție în doctrinele socialiste. Studiu asupra evoluției tacticii revoluționare*, 1930; *Atitudini*, 1931 etc.) a rămas consecvent textelor sale atunci când a intrat în viața politică și mai ales atunci când a fost cooptat în funcții decizionale ministeriale (ministru al Muncii și Asigurării Sociale, 1938-1940; ministru al Artelor, 1945-1946 etc.).

Nu vor fi neglijate nici documentele de la Arhivele Naționale Istorice Centrale privitoare la M. Ralea, la partidele prin care a trecut, la ministerele unde a fost titulat, la membri ai anturajului său: Tudor Vianu, D.I. Suchianu, Mihail Ghelmegeanu, Octav Livezeau, Const. I. Botez, Traian Herseni ș.a. și nici dosarele din Arhiva Institutului de Istorie „Nicolae Iorga“ (care cuprind documente emise de Secția de filosofie pe care M. Ralea a condus-o).

Rezultatele scontate:

Definitivarea unei lucrări care să se apropie de statutul unei biografii de ținută academică.

Valorificarea rezultatelor:

Publicarea capitolelor în periodice academice recunoscute și, ulterior, a lucrării în integralitate la o editură interesată, cotate CNCS.

Colaborări în țară:

Uniunea Scriitorilor din România; Ministerul Culturii și Identității Naționale; Universitatea din București.

Colaborări în străinătate:

Buget solicitat: Salariul pe doi ani

Alte subvenții: -

PROIECT DE CERCETARE 11

Denumirea proiectului: *Universul copiilor: dezvoltarea învățământului preșcolar în România interbelică (1919-1940)*

Coordonatorul/Autorul: Camelia Zavarache

Colectiv de cercetare: Camelia Zavarache

Termenul de realizare: 31 decembrie 2021

Stadiul cunoștințelor în domeniu: Deși educația și învățământul constituie un domeniu de cercetare consacrat și extrem de bine documentat de istorici, în mod surprinzător învățământul preșcolar a trezit într-o mai mică măsură interesul acestora, fiind mai curând prezentat în articole și studii de mai mică amploare. Ne propunem, de aceea, ca pe parcursul lucrării să cercetăm modul în care a fost introdus acest tip de pregătire dedicată preșcolarilor și să înțelegem care au fost obiectivele avute în vedere de autorități atunci când au ligiferat-o.

Foarte relevant pentru înțelegerea procesului de edificare a rețelei de grădinițe din România, precum și pentru observarea concepțiilor pedagogice care le-au fundamentat, este volumul Cătălinei Mihalache dedicat relației dintre școală, familie și copii, în care autoarea a inclus un studiu referitor la învățământul preșcolar și la evoluția acestuia, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, până în epoca Ceaușescu (Cătălina Mihalache, *Copilărie, familie, școală: politici educaționale și receptări sociale*, prefață de Alexandru-Florin Platon, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2016). Alături de aceasta, Adrian Majuru a abordat într-o manieră mult mai sintetică apariția și rolul grădinilor de copii în cartea sa dedicată copilăriei (Adrian Majuru, *Copilăria la români. Schițe și tablouri cu prunci, școlari și adolescenți*, București, Editura Compania, 2006). Orientându-se mai degrabă spre perioada învățământului secundar, acesta a fost mai interesat de extinderea rețelei de gimnazii și licee decât de cea a învățământului preșcolar, pe care l-a considerat slab dezvoltat în perioada regimurilor de până la cel de-al doilea război mondial.

Apariția grădinilor de copii particulare și de stat a constituit și tema articolului redactat de Alexandru A. Mareș, privind activitatea în plan socio-cultural desfășurată de Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor din România (*Activitatea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor din România în primul deceniu de existență*, în "Revista de istorie socială", nr. XIII-XV, 2008-2010). Demersul acestuia a surprins colaborarea statului cu această societate privată, căreia, în cel de-al doilea deceniu al secolului XX, i-a delegat o serie de sarcini de ordin organizatoric; totodată autorul a fost interesat și de concepția pedagogică din spatele înființării unor astfel de centre dedicate copiilor care nu atinseseră vârsta școlară.

Perioada de după cel de-al doilea război mondial a atras într-o măsură semnificativ mai mare interesul cercetătorilor, pe de-o parte ca urmare a elementului politic care a pătruns în fiecare palier al societății totalitare, și pe de altă parte ca o consecință a dorinței acestora de a fructifica amintirile și experiențele pe care le-au acumulat. O lucrare fundamentală în acest sens este cea a apărută la editura Polirom, Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu, în două părți. Cel de-al doilea volum coordonat de Luciana M. Jinga și Florin S. Soare (*Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu*, vol. II, *Instituții și practici*, Luciana M. Jinga, Florin S. Soare coord., Corina Doboș, Cristina Roman, cuvânt înainte de Mihaela Miroiu, Iași, Editura Polirom, 2011)

deși urmărește edificarea aparatului instituțional care a avut ca obiectiv creșterea natalității, precum și măsurile punitive impuse prin legislația anti-avort, dedică un subcapitol special creșelor. Aceste instituții au cunoscut o largă răspândire pe parcursul regimului comunist, deși dezbaterile cu privire la importanța lor pentru femeile care munceau în afara casei debutaseră încă din perioada interbelică.

O altă lucrare care abordează modul în care a fost instrumentalizată politic școala ca instituție cu rol formativ a tinerelor generații de către regimul comunist este cea a Simonei Preda; în redactarea acesteia autoarea face apel la propriile amintiri, implicarea afectivă conferind lucrării un caracter cvasi-memorialistic (Simona Preda, *Patrie Română, țară de eroi!*, București, Editura Curtea Veche, 2014). Deși formele de înregimentare politică a copiilor avute în vedere de autoare privesc învățământul primar, lucrarea oferă un cadru util de analiză, observând caracteristicile și mizele literaturii adresate acestora, ca parte integrantă a instrumentelor de creare a omului nou.

Alături de aceste lucrări cu caracter istoric trebuie menționate și volumele de memorii ale personalităților care au copilărit în perioada interbelică sau la sfârșitul acesteia, printre acestea figurând Mircea Eliade (*Memorii, 1907-1960*, vol. I, București, Editura Humanitas, 1991), Antoaneta Ralian (Radu Paraschivescu, *Toamna decanei. Convorbiri cu Antoaneta Ralian*, București, Editura Humanitas, 2011), Dorli Blaga (Dorli Blaga, *Tatăl meu, Lucian Blaga*, București, Editura Humanitas, 2015) sau Margareta Amza (Margareta Amza, *Demult, ca și ieri*, ediția a II-a, revizuită, cu o postfață de Doina Uricariu, București, Editura Universală, 2008). Amintirile acestora oferă perspective diverse asupra modului în care erau educați copiii provenind din familiile clasei de mijloc, pentru care, de cele mai multe ori, instruirea, până la debutul învățământului primar, se realiza în casă, uneori cu ajutorul unor profesioniști.

Scopul proiectului: Proiectul de cercetare își propune să studieze modul în care s-a construit rețeaua de instituții dedicate copiilor preșcolari, legislația care a stat la baza acestora precum și felul în care s-a realizat instruirea cadrelor didactice care au activat în această ramură a învățământului. Expunerea de motive asupra legilor școlare introduse în perioada interbelică oferă cercetătorului posibilitatea de a înțelege modul în care a fost perceput învățământul preșcolar și mutațiile socio-culturale înregistrate după război, care l-au adus în atenția forurilor conducătoare.

Totodată, ne propunem să analizăm principalele activități desfășurate pe durata perioadei interbelice în grădinițe, fie ele particulare sau de stat, interacțiunea dintre cadrele didactice și copii, precum și dintre acestea și familie. Un interes aparte prezintă de aceea maniera în care prima copilărie a fost reflectată în publicațiile de profil ale vremii și intervențiile din spațiul public ale specialiștilor provenind din mediul pedagogiei și psihologiei.

Material și metode de lucru: Pentru a putea realiza obiectivele asumate, demersul nostru investigativ se va desfășura atât în arhive, cât și în biblioteci. O categorie de surse fundamentale pe care le vom exploata pe parcursul cercetării pe care ne-o propunem o constituie documentele de arhivă, aflate în cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale. Fondurile de interes sunt cel al Ministerului Instrucțiunii, Direcția învățământului primar-normal (1919-1940), fondul Casa Școalelor, Fondul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor din România, precum și fondul Meissner. Acestea li se vor adăuga fondurile din arhiva Direcției Municipiului București, precum Inspectoratul Școlar al Municipiului București și Inspectoratul Școlar Regional București. Alături de fondurile arhivistice, un

alt tip de surse relevante sunt volumele de documente editate pentru diferite orașe sau regiuni ale țării, precum cele privind Turnu-Severin (*Documente ale municipalității severinene* 1916-1920, vol. V, Craiova, Editura ALMA, 2009; vol. VI, 2010) care includ informații despre apariția grădinițelor de copii și gradul de dezvoltare al acestora.

Pentru a putea însă defini cadrul conceptul necesar abordării unei teme care privește istoria copilăriei este însă necesar apelul la lucrările de referință publicate în această direcție. Printre cercetătorii români care s-au aplecat asupra istoriei celor mici se numără Luminița Dumănescu (*9 ipostaze ale copilăriei românești. Istorii cu și despre copii de ieri și de azi*, Cluj-Napoca, International Book Access, 2008; *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni 1857-1910*, prefață Sorin Mitu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006) și Nicoleta Roman (*Copilăria românească între familie și societate (secolele XVIII-XX)*, București, Editura Nemira, 2015).

Totodată, în vederea înțelegerii contextului socio-politic din perioada interbelică vom apela și la lucrările referitoare la guvernările partidelor care s-au succedat la conducerea statului (Șerban Rădulescu-Zoner coord., Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onișoru, Dumitru Șandru, Apostol Stan, *Istoria Partidului Național Liberal*, București, Editura All, 2000), cele care au privit măsurile introduse prin legislația de protecția socială (Ilie Marinescu, *Politica socială interbelică în România. Relații între muncă și capital*, București, Editura Tehnică, 1995), precum și Tratatul de Istorie al Academiei Române (Istoria românilor, vol. VIII, București, Editura Univers Enciclopedic, 2007). Lucrarea Emiliei și a lui Gavrilă Sonea, referitoare la viața economică și politică a României interbelice este un alt instrument util în abordarea temei pe care ne-o propunem (Emilia Sonea, Gabriel Sonea, *Viața economică și politică a României 1933-1938*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978). De asemenea, pentru a identifica transformările intervenite pe parcursul regimului autoritar al regelui Carol al II-lea vom utiliza lucrarea lui Al. Gh. Savu privind această perioadă (Al. Gh. Savu, *Dictatura regală 1938-1940*, București, Editura Politică, 1970), iar pentru scurta guvernare legionară vom avea în vedere cartea lui Armin Heinen privind formele fascismului din România (Armin Heinen, *Legiunea "Arhanghelul Mihail", mișcare socială și organizație politică: o contribuție la problema fascismului internațional*, trad. din germană de Cornelia și Delia Esianu, București, Editura Humanitas, 2006).

Rezultatele scontate: Ne propunem să realizăm un studiu bine documentat privind învățământul preșcolar din România interbelică, incluzând atât aspectele definitorii acestui tip de instruire a copiilor, cât și baza legislativă a acestei instituții.

Valorificarea rezultatelor: Publicarea capitolelor în periodice academice recunoscute și susținerea de comunicări științifice, precum și posibilitatea continuării acestei teme într-un proiect mai amplu, care să includă și perioada regimului lui Dej și a lui Ceaușescu.

Colaborări în țară: -

Colaborări în străinătate: -

Buget solicitat: Salariul pe doi ani și finanțarea, în măsura posibilităților bugetare, a deplasărilor pentru documentare în străinătate.

Alte subvenții: -

Denumirea proiectului: *Discursuri paralele: Securitatea și fostele deținute politic din România. Studii de caz*

Coordonatorul/Autorul: Claudia-Florentina Dobre

Colectiv de cercetare: N/A

Termenul de realizare: 1 ianuarie 2020- 31 decembrie 2021

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

După căderea comunismului în România, persecuțiile politice au fost aduse în atenția publicului larg prin intermediul memoriilor, peste o sută fiind publicate în primele două decenii post-decembriste. Memoriile de închisoare au stârnit în mod deosebit interesul criticilor literari care au examinat valoarea literară și estetică a acestora. Adrian Marino caracteriza memoriile de închisoare drept „literatura represiunii”¹⁵ în timp ce pentru Ion Manolescu, ele aparțin „literaturii de frontieră”¹⁶. Monica Lovinescu caracteriza aceleași memorii drept „miracol” al literaturii¹⁷. Dan C. Mihăilescu, care a dedicat primul volum din istoria literaturii române postcomuniste memoriilor și jurnalelor, consideră memoriile carcerale drept „revelația culturală a postcomunismului”¹⁸.

Una dintre cele mai complexe analize literare, etice și estetice ale memoriilor de închisoare i se datorează Ruxandrei Cesereanu care s-a aplecat asupra universului închisorii românești atât din perspectivă literară, cât și antropologică. Lucrarea „Călătorie spre centrul infernului”¹⁹ este și o „datorie de onoare” față de victime, după cum afirmă autoarea în introducerea cărții sale. O ediție revizuită și completată care examinează modul în care Gulagul este reflectat în conștiința românească a fost publicată de autoare sub titlul *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*²⁰.

Psihanaliza a contribuit, de asemenea, la analiza amintirilor referitoare la persecuțiile politice din perioada comunistă. Mărturiile foștilor deținuți au fost interpretate într-o manieră psihanalitică de Irena Talaban în cartea sa, *Teroarea comunistă și rezistența culturală*²¹. Pe baza mărturiilor orale despre „fenomenul Pitești”, autoarea explorează limitele ambiției comuniste de a crea omul nou prin acest experiment de inginerie socială dezvoltat în închisoarea din respectivul oraș. Irena Talaban și-a extrapolat constatările asupra deținuților politici care au fost „reeducați” la Pitești la nivelul societății românești, care la rândul său a fost reeducată de regimul comunist.

---

¹⁵ Adrian Marino, „Reprezentare și confesiune”, în 22, nr. 28 (334), 10-16 iulie 1996, p. 9.

¹⁶ Ion Manolescu, *Literatura memorialistică. Radu Petrescu, Ion D. Sârbu, N. Steinhardt*, București, Humanitas, 1996, p. 5.

¹⁷ Monica Lovinescu, « Alice în țara sârmei ghimpate », în 22, no. 21(122), 29 mai-4 iunie 1992, p. 16.

¹⁸ Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism. Vol. 1. Memorialistica sau trecutul ca reumanizare*, Iași, Polirom, 2004, p. 143-216.

¹⁹ Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul Infernului*, București, Fundația Culturală Română, 1998.

²⁰ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Iași, Polirom, 2005.

²¹ Irena Talaban, *Terreur communiste et résistance culturelle. Les arracheurs de masques*, Paris, PUF, 1999.

Memoriile de închisoare au reprezentat punctul de plecare și al analizelor istorice. Istoricii s-au pus repede în slujba dreptății morale cerute de cei persecutați. De multe ori, re-scrierea istoriei perioadei comuniste s-a rezumat la istoria represiunii descrise de martorii persecuțiilor politice. Această perspectivă avea rolul de a dezvălui „ascunderea faptelor istorice de către adepții Partidului Comunist”²².

Experițele de închisoare și de viață ale foștilor deținuți politici români au făcut obiectul unor analize importante de-a lungul ultimilor 30 de ani²³. Două cărți ne-au atras în special atenția: *Femei în infernul concentraționar românesc*²⁴, una din primele lucrări tratând această problematică, și *Memorialistica detențiilor postbelice românești* în care Maria Hulber a comparat memoriile de închisoare ale câtorva deținuți celebri cu dosarele lor de Securitate încercând să pună în evidență minciunile inventate de aparatul represiv²⁵.

Scopul proiectului:

Lucrarea propusă are drept scop valorificarea interviurilor realizate pentru cercetarea mea de doctorat, din perioada 2003-2006, cu fostele deținute politic din România anilor '50. Această cercetare a dus la elaborarea tezei mele de doctorat intitulată, *Nous-mêmes comme les autres. Témoignages des anciennes détenues politiques roumaines*, republicată recent sub titlul, *Ni victime, ni heroine. Les anciennes détenues politiques roumaines et les mémoires du communisme en Roumanie*.

Lucrarea va merge într-o direcție neabordată în teza mea de doctorat sau în alte lucrări deja publicate. Astfel, pe lângă analiza politicilor publice și a cadrelor sociale ale memoriei, lucrarea își propune să compare două discursuri paralele despre aceleași traiectorii de viață: cel al fostelor deținute politic care au participat la cercetarea mea din anii 2003-2006, și cel al fostei Securități prin intermediul fișelor penale, al dosarelor de urmărire și/sau de colaborare (din perioada 1947-1989).

La mai bine de 15 ani de când am început această cercetare și la 30 de ani de la căderea comunismului, o revizuire a întregii problematice mi se pare necesară. În primul rând, cadrele sociale ale memoriei au evoluat și rolul memoriei foștilor deținuți politici trebuie re-evaluat prin prisma noilor evoluții paradigmatică din spațiul public: anticomunismul civic și post-memoria.

Anticomunismul care a dominat spațiul public post-decembrist a acumulat noi sensuri fiind identificat mai recent pe de o parte cu dorința de a crea un stat de drept democratic și a unei democrații funcționale, iar pe de altă parte, cu rezistența la schimbările aduse de

---

²² Alexandru Duțu, « L'élaboration d'une nouvelle image du passé en Roumanie », în *Sources. Travaux historiques. Le métier d'historien dans l'Est de l'Europe*, no. 40, 1994, p. 25.

²³ Theodora-Eliza Văcărescu, “Women and/in the communist political prisons: the first and the second circle of suffering, Romania, 1947-1965”, în *Romanian Journal of Society and Politics*, vol. 3, no. 1, pp. 7-45. Jill Massino, “Humanizing Imprisonment: Religion, Community and Gender Identity in the Narratives of Women Prisoners in Communist Romania”, în Ghizela Cosma, Virgiliu Tarău, eds., *Condiția femeii în România secolului XX. Studii de caz*, Cluj, Presa Universitară clujeană, 2002, pp. 179-198. Liana Cozea, *Confesiuni ale eului feminin*, Paralela 45, 2005; Ioana-Zoia Sandu (Ursu), *Memories of motherhood imprisoned in the Romanian Gulag*, în Cosmin Budeancă, Dalia Bathory (eds.), *Histories (Un)Spoken. Strategies of Survival and Social-Professional Integration in Political Prisoners's Families in Communist Central and Eastern Europe in the '50s and '60s*, Lit Verlag, Zurich, 2017, pp. 245-261.

²⁴ Grațian Cormoș, *Femei în infernul concentraționar din România (1945-1989)*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2007.

²⁵ Maria Hulber, *Memorialistica detențiilor postbelice românești*, Oradea, Ratio et Revelatio, 2015.

anticorupție. E o lungă evoluție de la anticomunismul populist promovat de Emil Constantinescu în 1996²⁶ la anticomunismul civic din ultimii ani.

Post-memoria se referă la reprezentările despre trecut ale tinerilor care nu au trăit în perioada a cărei memorie vor să o țină vie, deci nu au amintiri proprii, ci transmit mai departe amintirile părinților și, mai ales, cele ale bunicilor, modelate însă și de discursul public și al grupului de apartenență sau a comunității de memorie din care fac parte (dacă este cazul, evident). Fără a avea amintiri proprii despre comunism, însă colectând informații din diverse surse și bazându-se pe *memoria comunicatională*²⁷, o treime dintre tineri văd comunismul ca o perioadă bună din istoria României, fără să înțeleagă limitările, abuzurile și crimele săvârșite de acesta²⁸. Explicațiile acestei post-memorii sunt multiple: memoria comunicatională joacă un rol important, dar și lipsa unei paradigme educaționale axate pe promovarea drepturilor omului precum și anticomunismul care a saturat spațiul public fără nuanțele necesare care să permită asimilarea acestuia de către cei neinițiați în ingineria socială comunistă.

Noile evoluții ale cadrelor sociale ale memoriei, dispariția purtătorilor memoriei represiunii, precum și o întrerupere a transmiterii acesteia prin neimplicarea martorilor de rang secund, adică a urmașilor foștilor deținuți, duce la marginalizarea acesteia. Dacă în anii '90, memoria persecuțiilor politice era parte integrantă a discursului anticomunist, acum represiunea comunistă este doar o referință culturală, parte a complexului de victimizare caracteristic elitelor românești despre care vorbea Sorin Alexandrescu în *Paradoxul român*.

Lucrarea mea își propune să analizeze mecanismele și factorii care au dus la o asemenea evoluție și influența lor asupra discursului memorial public și individual, analizând politicile memoriale postdecembriste referitoare la represiunea comunistă, discursul public anticomunist instrumentalizat în scopul legitimării/delegitimării politice/civice/culturale, precum și misiunea comunităților de memorie de transmitere a memoriei represiunii. *Memoria publică oficială* (termen împrumutat de la Johannes Michel, *Gouverner les mémoires*) va fi și ea analizată în încercarea înțelegerii acestora fenomene.

Influența memoriei publice oficiale, a cadrelor de memorie asupra discursului memorial individual, dar și de grup, precum și asupra funcționării instituțiilor postcomuniste (AFDPR, CNSAS, Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România/Comisia Tismăneanu) va fi dublată de analiza traiectoriilor de viață ale fostelor deținute politic așa cum reiese atât din povestirile lor de viață, dar și din dosarele Securității. Cele două discursuri vor fi puse în oglindă pentru a reflecta nu realitatea brută a vieții în comunism, ci percepția asupra represiunii și a cotidianului victimelor represiunii din România. Această percepție este dublu ancorată în memorie: pe de o parte în memoria individuală și colectivă a celor persecutați, iar pe de altă parte în memoria arhivată a aparatului represiv.

---

²⁶ Alexandru Gussi, *La Roumanie face à son passé communiste*, L'Harmattan, 2011, p.

²⁷ cf. Jan Assmann, memoria comunicatională reprezintă memoria grupului de apartenență transmisă pe cale orală în cadrul grupului, familiei, comunității. Jan Assmann,

²⁸ Conform unui sondaj realizat în 2013 de INSCOP, tinerii între 18 și 34 de ani consideră în proporție de 34, 1% că regimul comunist a fost bun.

<https://revista22.ro/actualitate-interna/sondaj-incsop-aproape-48-dintre-romani-sunt-nostalgici-dupa-comunism-pina-si-tinerii-34-cred-ca-acesta-a-fost-bun>

Această punere în oglindă a celor două tipuri de documente ne permite să identificăm ficțiunea din documentele arhivate de Securitate, dar și importanța modelării discursului identitar menit să se încadreze în perspectiva dominantă a grupului de apartenență, în speță foștii deținuți politic, un grup care își revendică dreptul de a oferi propria interpretare asupra comunismului românesc.

Material și metode de lucru:

Primul capitol descrie procesul de documentare: realizarea interviurilor, limitele unei cercetări de acest tip și a constituirii grupului de memorie, desfășurarea cercetării în arhivele CNSAS (Fond Informativ/Documentar/Rețea/Penal), dar și prezentarea fișelor penale ale fostelor deținuți politic aflate pe site-ul IICCMER. Acest prim capitol propune prezentarea personajelor din dublă perspectivă, personală, dar și instituțională, informațiile provenite din povestirile de viață vor fi coroborate cu cele din fișele penale și dosarele de Securitate.

Capitolul al doilea propune un cadru de interpretare al discursului memorial public privitor la comunism și impactul acestuia asupra constituirii AFDPR, CNSAS, Comisia Tismăneanu, dar și influența acestor instituții/organizații asupra discursului memorial public și individual (al foștilor deținuți politici).

Capitolul al treilea se concentrează asupra discursului feminin asupra represiunii prin publicarea povestirilor de viață ale fostelor deținuți politic.

Capitolul al patrulea propune spre interpretare unele informații din dosarele de Securitate utile înțelegerii traiectoriilor de viață ale fostelor deținuți politic, evitându-se informațiile intime, nerelevante.

Capitolul al cincilea va analiza cele două discursuri paralele pentru a pune în evidență punctele de convergență dar și de diferențiere și explicațiile care decurg de aici.

Rezultatele scontate:

Lucrarea va oferi o perspectivă nouă asupra represiunii și discursului memorial post-decembrist privitor la aceasta. O astfel de analiză este utilă din mai multe motive: în primul rând ne arată limitele memoriei foștilor deținuți politici în înțelegerea și interpretarea comunismului românesc. Un alt aspect privește raportarea la arhivele fostei Securități a cărei parte de ficțiune este constant ocultată în spațiul public și căruia i se dă un credit mult prea mare în interpretarea traiectoriilor de viață ale indivizilor care se regăsesc în documentele arhivate de poliția politică comunistă. În al treilea rând, lucrarea pune în evidență importanța cadrelor sociale ale memoriei, ale memoriei publice oficiale în interpretarea comunismului românesc chiar și în rândul celor care au făcut obiectul represiunii comuniste, în modelarea lor identitară postcomunistă, precum și a celor care au jucat un rol în crearea unor instituții și legi memoriale/reparatorii.

Lucrarea va arată interdependența între diversele straturi de memorie și are drept scop deconstruirea acestora pentru o mai bună înțelegere a acestui fenomen complex numit memoria comunismului. Studiul va aduce contribuții importante și la înțelegerea istoriografie și a modului de raportare a istoricilor la perioada comunistă.

Valorificarea rezultatelor: Publicarea unei cărți la una din editurile acreditate CNCSIS, prezentarea rezultatelor cercetării la conferințele anuale ale IINI din 2020 și 2021.

Colaborări în țară: CNSAS, IICCMER, AFDPR

Colaborări în străinătate: -

Buget solicitat: Salariul pe doi ani.

Alte subvenții: - N/A

Bibliografie orientativă:

1. Alexandru Gussi, *La Roumanie face à son passé communiste*, Paris, L'Harmattan, 2011;
2. Cristina Petrescu, Dragos Petrescu, "The Canon of Remembering Romanian Communism: From Autobiographical Recollections to Collective Representations", in *Remembering Communism. Private and Public Recollections of Lived Experience in Southeast Europe*, edited by Maria Todorova, Augusta Dimou, Stefan Troebst, Budapest-New York, CEU Press;
3. Claudia-Florentina Dobre, *Ni victime, ni héroïne : les anciennes détenues politiques et les mémoires du communisme en Roumanie*, București, Electra, 2019;
4. Daniel Bertaux, *Les récits de vie*, Paris, Nathan, 1997;
5. Paul Thomson, *The Voice of the Past, Oral History*, Oxford, Oxford University Press, 2000;
6. Gabriel Bădescu, M. Comșa, A. Gheorghită, C. Stănuș, C. D. Tufiș, *Implicarea civică și politică a tinerilor*, Constanța, Editura Dobrogea, 2010;
7. Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ion Manolescu, Ioan Stanomir, *În căutarea comunismului pierdut*, Pitești-București-Brașov-Cluj, Editura Paralela 45, 2001;
8. Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ion Manolescu, Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc*, vol. 1-3, Iași, Polirom, 2004-2005;
9. Cosmin Budeancă, Florin Olteanu (coord.), *Destine individuale și colective în comunism, Iași, Polirom, 2013;*
10. Călin Morar-Vulcu, *Republica își făurește oamenii. Construcția identităților politice în discursul oficial în România, 1948-1965*, Cluj, Eikon, 2007;
11. Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului*, București, Fundația Culturală Română, 1998;
12. Grațian Cormoș, *Femei în infernul concentraționar din România (1945-1989)*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2007;
13. Maria Hulber, *Memorialistica detențiilor postbelice românești*, Oradea, Ratio et Revelatio, 2015;
14. Liana Cozea, *Confesiuni ale eului feminin*, Paralela 45, 2005.

PROIECT DE CERCETARE 13

Denumirea proiectului: *Relațiile româno-ruse/sovietice între 1914-1934. Istoriografie și bibliografie.*

Coordonatorul/Autorul: Gabriela Dristaru

Colectiv de cercetare: Gabriela Dristaru

Termenul de realizare: 1 ianuarie 2020 – 30 iunie 2021

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

Istoria studiilor slavice în România este una sinuoasă. Evoluând în contextul unor relații mai mereu complicate cu marele vecin de la Răsărit, studiile istorice tratând spațiul rus și relațiile României cu acesta au căzut victima succesivelor intemperii politice. Evoluțiile discursului istoriografic comunist, de la o ideologizare aberantă în anii stalinismului, la folosirea istoriei de către Nicolae Ceaușescu, pe de o parte, pentru legitimarea sa în fața populației, iar pe de altă parte, ca armă politică conjuncturală în procesul de destindere de Moscova, se pot constitui în cel mai facil argument. În aceeași notă generală, fără a pune însă semnul de egalitate, se poate discuta și despre istoriografia interbelică, în contextul unei rusofobii pronunțate a societății, moștenire istorică, amplificată de noile complicații din relațiile româno-sovietice și exploatarea de guvernele interbelice cu scopuri politice și, ulterior, propagandistice. Ostilitatea față de Rusia sau Uniunea Sovietică, evidentă în mod particular în studiile dedicate Basarabiei, avea însă și o altă dimensiune – aceea a necunoașterii, a neînțelegerii multora dintre fenomenele și realitățile ruse sau sovietice, izvorâte dintr-un dezinteres mai mult sau mai puțin asumat față de acest spațiu. În fapt, cele două neajunsuri ale studiilor slavice românești există și au fost semnalate de Ioan Bogdan încă de la fondarea lor în spațiul românesc. În 1894, Ioan Bogdan vorbea despre teama de panslavism și asocierea acestuia cu politica Imperiului Rus, care a afectat dezvoltarea studiilor de slavistică din România, despre dezinteresul care s-a manifestat față de popoarele slave vecine după „renașterea noastră politică” și despre necesitatea cunoașterii limbii ruse și a realităților din Rusia, țară „care a avut și poate să aibă încă o influență decisivă asupra noastră”²⁹. Apelul său rămâne mai mult decât valabil și în contemporaneitate, în condițiile în care reorientându-se către Occident, interesul pentru spațiul est-european evoluează din nou într-un sens negativ.

Studii privind istoriografia relațiilor româno-ruse au fost redactate în ultimii ani, însă acestea se referă pe de o parte strict la istoriografia comunistă asupra subiectului, cea mai bogată în exemple, argumente și posibile concluzii, iar, pe de altă parte, abordează subiectul de o manieră generală, înregistrând principalele evoluții ale discursului față de Rusia, respectiv Uniunea Sovietică, corelate fiind cu diversele evoluții politice. Nu există studii sau lucrări care să analizeze evoluția istoriografică a unui anumit moment sau răstimp din istoria relațiilor româno-ruse, care, în afara identificării acestor schimbări de discurs și a cauzelor lor, să analizeze efectele acestor mutații în conținutul propriu-zis al lucrărilor istorice, să surprindă forma pe care evenimentele istorice au luat-o în funcție de diversele modificări de perspectivă dictate de realitățile și interesele momentului.

Deși considerată o bază a oricărei cercetări științifice, o bibliografie istorică româno-rusă nu a fost publicată în spațiul românesc. Demersuri au existat, exclusiv însă în anii stalinismului – spre exemplu Gheorghe Bezviconi notează în 1956 despre existența unei astfel de inițiative în cadrul Institutului de Istorie al Academiei RPR³⁰, însă o lucrare finală nu a mai fost publicată. În paginile revistei de specialitate, *Romanoslavica*, Florin Constantiniu și Șerban Papacostea au inițiat demersul unei bibliografii româno-slave, încorporând lucrările publicate între anii 1945-1963³¹.

---

²⁹ Ioan Bogdan, *Însemnătatea studiilor slave pentru români*, București, Editura Librăriei Socecu, 1894, pp. 11-12, pp. 30-31.

³⁰ G. Bezviconi, *Despre necesitatea unei bibliografii a relațiilor româno-ruse*, în „Studii. Revistă de istorie”, IX, 1956, nr. 5, p. 146.

³¹ Fl. Constantiniu, Șerban Papacostea, *Contribuții la bibliografia istorică româno-slavă, 1945-1959*, în „Romanoslavica”, V, Istorie, 1962, pp. 245-268; Fl. Constantiniu, Șerban Papacostea, *Contribuții la bibliografia istorică româno-slavă, 1960-1963*, în „Romanoslavica”, XI, Istorie, 1965, pp. 385-412.

Demersul celor doi tineri cercetători nu a mai continuat însă după 1963, cel mai probabil ca urmare a procesului de destindere față de Moscova, care s-a petrecut în acei ani și care a subsumat o schimbare de discurs public în raport cu Uniunea Sovietică.

Astfel de demersuri, de data aceasta cu referire la un subiect punctual, anume Revoluția din Octombrie, un moment cu încărcătură simbolică pentru acea epocă, au mai existat cu ocazia momentelor aniversare. Biblioteca Centrală de Stat a R. P. R., pentru a marca aniversarea a 40 de ani de la Revoluția din Octombrie, a elaborat lucrarea *Revoluția din Octombrie în publicațiile românești. 1917-1957*, o bibliografie documentară care adună laolaltă principalele articole apărute în revistele și ziarele timpului despre „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”³². Zece ani mai târziu, cu ocazia semicentenarului „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie” a fost publicată o bibliografie mai complexă dedicată subiectului, cuprinzând nu numai articolele din diverse publicații, ci și lucrările dedicate problemei revoluției bolșevice, însă din punct de vedere cronologic, bibliografia nu cuprinde lucrări publicate după 1944, ci exclusiv din perioada interbelică și din anii celui de-al Doilea Război Mondial³³.

Scopul proiectului:

Ca obiectiv global, proiectul își propune conceperea unui instrument de lucru, esențial unei cercetări științifice solide în problematica relațiilor româno-ruse/sovietice. Proiectul nu se dorește a fi o simplă bibliografie, o înșiruire a lucrărilor românești tratând evoluția relațiilor dintre două state în cele două decenii enunțate. Lista referințelor va fi completată de un studiu mai amplu dedicat istoriografiei românești asupra problemei, pornindu-se de la premisa că stăpânirea materialului documentar și mai ales, a istoriografiei, a diferitelor grile de interpretare, cunoașterea diferitelor perspective asupra subiectului reprezintă o necesitate înainte de aprofundarea oricărei cercetări.

Evoluția relațiilor româno-ruse în cele două decenii amintite a fost una complexă, limitele cronologice fixate nefiind doar două decenii compacte alese aleatoriu. Anul 1914, marcat de vizita familiei imperiale ruse la Constanța, reprezintă punctul culminant al destinderii și apropierii dintre București și Petersburg după momentul tensionat de la 1878. S-a vorbit inclusiv de o alianță matrimonială, iar discuțiile politice dintre Brătianu și Sazonov, care au prefațat evenimentele din luna următoare, au identificat anumite interese comune ale celor două țări în zona Balcanilor. A urmat alianța celor două state în Primul Război Mondial, singurul caz de colaborare militară extinsă între Rusia și aliații săi. Revoluția rusă, intrarea trupelor române în Basarabia și unirea acestei provincii cu România au condus la începutul anului 1918 la ruperea relațiilor diplomatice, reluate în 1934, an la care se va opri și analiza mea. Complexitatea subiectului impune o organizare tematică a bibliografiei, care va ține cont de principalele evoluții ale evenimentelor. O secțiune distinctă va trata problema alianței româno-ruse din anii Marelui Război, urmată de o alta dedicată contactelor diplomatice oficiale, care au existat în perioada interbelică, în ciuda statutului legal al raporturilor dintre cele două state. În mod evident, despre relațiile București - Moscova în perioada interbelică nu se poate discuta ignorând problema Basarabiei și a mișcării comuniste naționale, pornind de la premisa că pentru

---

³² Biblioteca Centrală de Stat a R. P. R., *Revoluția din Octombrie în publicațiile românești. 1917-1957*, București, 1957, p. 1.

³³ Petre Constatinescu-Iași, Victor Chereșteșiu, Ludovic Jordaky, *Lucrări și publicații din România despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1917-1944)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

politica sovietică acțiunile subversive desfășurate de organizațiile comuniste locale, aflate în subordinea Cominternului, au reprezentat una dintre direcțiile principale în relațiile lor cu celelalte state. Aceste două principale probleme ale relațiilor româno-ruse din perioada interbelică vor fi, de asemenea, tratate distinct în cadrul bibliografiei. Totodată, ele vor face obiectul unei analize distincte în cadrul studiului dedicat istoriografiei subiectului, un obiectiv specific al proiectului fiind acela de a analiza critic și a schița evoluția în cadrul studiilor istorice românești a acestor două problematici, care în epoci diferite au reprezentat subiecte sensibile, cu o anumită dimensiune simbolică pentru istoriografia românească în particular, dar și pentru societate per ansamblu.

Material și metode de lucru:

Numeroasele bibliografii istorice dedicate spațiului slav sau est-european în istoriografiile occidentale³⁴ reprezintă un model de analiză. În mod particular, *Soviet Foreign Relations and World Communism. A selected, annotated bibliography*³⁵, a cărei organizare tematică, inclusiv introducerea unei secțiuni *Special Topics*, în cadrul căreia subiecte complementare diplomației sovietice, precum Cominternul și Cominformul au fost incluse, oferă importante sugestii de organizare a materialului.

Bibliografia va cuprinde exclusiv materiale istorice, fie ele studii sau monografii, considerând că articolele de presă, broșurile și pamfletele polemice sau lucrările generale care tratează subiectul relațiilor româno-ruse doar tangențial, depășesc obiectivele prezentului proiect. În egală măsură, bibliografia va cuprinde doar acele lucrări accesibile oricărui cercetător, pornind de la premisa că o lucrare care nu poate fi identificată și examinată de autorul bibliografiei în baze de date sau biblioteci, nu poate fi girată de acesta ca reprezentând o sursă pentru subiectul în discuție.

Principala sursă în elaborarea bibliografiei o va constitui *Bibliografia istorică a României*. Până la demararea la finele anilor 1960 a proiectului Bibliografiei istorice a României, care a reușit în cele cinci decenii să organizeze materialul istoric din ultimele două veacuri, au mai existat încercări de sistematizare a publicațiilor istorice a românești. Merită amintite *Repertoriile bibliografice* a lui Ioachim Crăciun elaborate în anii 1920, dar și Bibliografiile istorice realizate pentru fiecare an de comitetul de redacție al publicației *Studii. Revistă de istorie*.

Consultarea bibliografiilor istorice specializate precum *Bibliografia românească modernă, Revoluția din Octombrie în publicațiile românești. 1917-1957, Lucrări și publicații din România despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1917-1944), România în Primul Război Mondial. Contribuții bibliografice*, se impune, de asemenea, ca necesitate în redactarea listei de referințe propusă. Demersul asumat nu s-ar putea

---

³⁴ Stephan M. Horak, *Russia, the USSR and Eastern Europe: a bibliographic guide to English language publications, 1981-1985*, Littleton, Libraries Unlimited, 1987; Helen F. Sullivan, Robert H. Burger, *Russia and Eastern Europe: a bibliographic guide to English-language publications, 1992-1999*; Österreichische Nationalbibliothek, Vlaanderen/Katholieke Universiteit Leuven, Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutti, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Staatsbibliothek zu Berlin- Preussischer Kulturbesitz, Council for Slavonic and East European Library and Information Services, Universiteitsbibliotheek Rijksuniversiteit, Schweizerische Osteuropabibliothek. Filiale Stadt- und Universitäts-Bibliothek, *European bibliography of Soviet, East European and Slavonic studies*, , vol. 1-15, 1975-1989 (publicație serială).

³⁵ Thomas T. Hammond (ed.), *Soviet Foreign Relations and World Communism. A selected, annotated bibliography*, Princeton, Princeton University Press, 1965.

realiza fără consultarea tradițională a cataloagelor principalelor biblioteci și fără parcurgerea indicilor bibliografici sau a suplimentelor bibliografice redactate periodic de principalele publicații istorice.

Parcurgerea literaturii secundare a subiectului relațiilor româno-ruse în perioada 1914-1934 și analiza critică, comparativă a acesteia se va afla la baza elaborării studiului despre istoriografia românească. Confruntarea lucrărilor tratând aceeași problemă din epoci diferite, reconstituirea parcursului istoriografic a unei anume probleme, va permite formularea unui set de concluzii calitative cu privire la istoriografia românească a subiectului.

Rezultatele scontate: Realizarea unei bibliografii a relațiilor româno-ruse între 1914-1934, prefațată de un studiu analizând evoluția istoriografiei românești a subiectului.

Valorificarea rezultatelor: Prezentarea rezultatelor cercetării prin susținerea de comunicări în cadrul programului *România și Europa în secolul XX* și prin participarea la conferințe, workshop-uri, sesiuni științifice în cadrul institutului. Publicarea lucrării. Utilizarea acesteia în aprofundarea cercetărilor în problema relațiilor româno-ruse în perioada interbelică.

Colaborări în țară: -

Colaborări în străinătate: -

Buget solicitat: Salariul pe un an și jumătate.

Alte subvenții:

PROIECT DE CERCETARE 14

Denumirea proiectului: Relațiile româno-ruse în anii neutralității românești (1914-1916)

Coordonatorul/Autorul: Gabriela Dristaru

Colectiv de cercetare: Gabriela Dristaru

Termenul de realizare: iunie 2021 – iunie 2023

Stadiul cunoștințelor în domeniu:

Subiectul relațiilor româno-ruse în decursul celor doi ani de neutralitate a României din timpul Primului Război Mondial a fost sporadic abordat de istorici, deopotrivă români și ruși. Un număr limitat de studii și articole au fost dedicate acestei problemă: Alfred J. Rieber, *Russian Diplomacy and Rumania* (în *Russian Diplomacy and Eastern Europe (1914-1917)*, New York, King's Crown Press, 1963, pp. 235-276), I. Gheorghiu, *Relațiile româno-ruse în perioada neutralității României. 1914-august 1916* (în „Analele Academiei Republicii Populare Române”, 6, 1953, pp. 11-75), Mihail Dobre, *Aspecte diplomatice ale relațiilor româno-ruse în perioada neutralității. 1914-1916* (în *România și Rusia în timpul Primului Război Mondial*, Constantin Hlihor, Grigory D. Shkundin, Vasile Soare, Alexander S. Stikalin (ed), București, Editura Top Form, 2018, pp. 64-77). Lucrările de sinteză care tratează istoria relațiilor româno-ruse, cum ar fi cea a lui Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus, vol. I: 1900-1924* (București, Editura Albatros, 1998),

au dedicat un capitol problemei raporturilor București-Petrograd între 1914-1916. Referiri la această problemă se regăsesc și în sintezele care abordează subiectul general al participării României la Primul Război Mondial sau politica diplomatică a Vechiului Regat, respectiv Imperiul Rus între 1914-1918: V. N. Vinogradov, *Rumyniya v gody pervoy mirovoy voyny* (Moskva, Nauka, 1967), Ronald Park Bobroff, *Roads to Glory. Late Imperial Russia and the Turkish Straits* London (New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2006), Sean McMeekin, *The Russian Origins of the First World War* (New York, Harvard University Press, 2011), Vasile Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea. 1900-1916* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975), Glenn E. Torrey, *Romania and the belligerents 1914-1916* (în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The center for Romanian Studies, 1998, pp. 9-28), V. N. Vinogradov, *Romania in the First World War: The years of neutrality* (în „The international history review”, vol. 14, 1992, nr. 3, pp. 452-461). Anumite aspecte sau evenimente din decursul celor doi ani au făcut obiectul diverselor studii: Anastasie Iordache, *Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/1 octombrie 1914* (în „Revista de Istorie”, XXIX, 1976, nr. 1, pp. 49-62), Iana Balan, *Rusia și neutralitatea României. Convenția din 1914* (în *România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial*, Flavius Solomon, Andrei Cușco, Mihai Ștefan Ceaușu (ed.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, pp. 135-156), Ion Gumenâi, *Romania as reflected in the Acts of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Empire from the Outbreak of World War I until the Conclusion of the Sazonov-Diamandy Agreement* (în „Transylvanian Review”, vol. XXVI, 2017, nr. 4, pp. 18-29), Vasily Kashirin, *The objectives and methods of romanian diplomacy at the start of the First World War in the assessments of the Russian civil and military experts* (în *Romanian and European Diplomacy*, Gh. Cliveti, Adrian-Bogdan Ceobanu, Adrian Vițalaru, Ionuț Nistor (coord.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, pp. 299-313). Per ansamblu însă, nu există nici o lucrare exclusiv dedicată, care să trateze exhaustiv și global subiectul relațiilor româno-ruse în anii neutralității românești (1914-1916).

Scopul proiectului:

Majoritatea lucrărilor publicate până în prezent asupra subiectului raporturilor București-Petrograd din timpul Primului Război Mondial au fost construite pe baza surselor cel mai ușor accesibile autorului: lucrările de istoriografie românească au făcut apel exclusiv la sursele documentare românești, în timp ce lucrările de istoriografie rusă s-au raportat la cele rusești. Astfel, un prim obiectiv al proiectului este înglobarea și valorificarea în cadrul cercetării atât a surselor românești, cât și a celor rusești, încercând astfel să ofer o perspectivă exhaustivă și mai cuprinzătoare asupra subiectului.

În egală măsură, lucrările anterioare dedicate relațiilor româno-ruse între 1914-1916 nu au depășit metodologia pozitivistă – o abordare dictată de realitățile politice și ideologice ale momentului, pozitivismul reprezentând o manieră de eludare a rigorilor regimului și un mecanism de protejare a profesionalismului istoric. Cercetarea raporturilor româno-ruse a rămas limitată la orizontul cancelariilor, celei de la București în cazul studiilor de istoriografie română, respectiv celei de la Petrograd, dacă ne raportăm la lucrările de istoriografie rusă. Prin urmare, un al doilea obiectiv al proiectului meu este exploatarea, valorificarea superioară a surselor, prin înglobarea corespondenței diplomatice, în

contextul mai larg al relațiilor româno-ruse și al războiului aflat în desfășurare. Aceasta are la bază premisa că raporturile dintre București și Petrograd nu s-au desfășurat într-un mediu ermetic, ci au fost condiționate de o serie de alți factori precum: inițiativele și procedeele diplomatice și propagandistice ale celorlalți actori statali: neutrii, inamici și posibili inamici sau chiar aliați, ale căror proprii interese și obiective interferau în discuțiile româno-ruse; obiectivele celor două părți, care au diferit în funcție de autorul lor, liderii militari sau cei civili, și care au fost continuu schimbate, adaptate, ca urmare a evoluțiilor militare și a numeroaselor informații contradictorii care veneau pe canalele diplomatice și care duceau adesea la recalibrări de perspectivă în raport cu un anume stat sau un anume eveniment. În examinarea evoluțiilor și deciziilor într-o perioadă de criză, cum a fost Europa Marelui Război, cu succesiunea sa rapidă de evenimente și informații contradictorii, a căror verificare era limitată de factorul timp, nu este suficient să știm ceea ce s-a petrecut, ci să știm când s-a petrecut, de ce s-a petrecut, ce știau sau ce credeau că știu factorii decizionali, cum le-au modelat diversele informații atitudinea, acțiunile, deciziile și cum s-au reflectat toate acestea în raporturile diplomatice.

Abordarea pozitivistă și ingerințele realităților politice comuniste au produs în cercetarea relațiilor româno-ruse din timpul Primului Război Mondial o serie de goluri informaționale, pe care proiectul își propune să le completeze. Un prim aspect important este cel al Basarabiei și a poziției pe care această provincie a avut-o în economia raporturilor româno-ruse în intervalul menționat. O altă problemă care a rămas ignorată, dar care poate avea un rol important în înțelegerea dinamicii relațiilor dintre București și Petrograd este cea a Strâmtoarelor - guvernul român a știut despre acordurile dintre cele trei mari puteri ale Antantei privind Strâmtoarele și dacă a știut, care a fost raționamentul din spatele acceptării tacite, eventual confirmată prin alianța cu Rusia din 1916, a controlului rus la Strâmtoare, control care timp de cel puțin patru decenii a fost recunoscut drept principala amenințare la adresa securității României?

Material și metode de lucru:

Cercetarea va fi condusă conform exigențelor metodologice ale *istoriei relațiilor internaționale*, așa cum au fost ele teoretizate de Pierre Renouvin și Jean Baptiste-Duroselle și îmbogățite până în prezent prin împrumuturi de la *teoria relațiilor internaționale*, în speță în cazul cercetării mele, *teoriile constructiviste*. Mai mult decât o metodă de studiu, *istoria relațiilor internaționale* reprezintă o lărgire a perspectivei de analiză, în vederea stabilirii determinațiilor și implicațiilor faptelor și evenimentelor istorice. Dacă, în mod tradițional, relațiile între state erau judecate în funcție de interesele politice urmărite de acestea, relevate prin actele și gesturile diplomatice, *istoria relațiilor internaționale* presupune luarea în considerare, pe lângă dimensiunea strict politică și factorul uman, o serie de alți factori: economici, demografici, financiari, sociali, religioși, ideologici. Aceștia pot determina și influența deciziile omului de stat, în aceeași măsură în care acesta deține pârghiile necesare pentru a acționa asupra lor. Recursul la document rămâne fundația oricărei cercetări, iar reconstrucția evenimentului pe baze documentare este urmată de interpretarea lui. *Istoria relațiilor internaționale* presupune însă o valorificare superioară a documentului diplomatic – analiza conținutului său riscă să devină insuficientă în absența unei cercetări a cauzelor, implicațiilor, motivațiilor din spatele redactării lui, rezultatul fiind acela al unei cercetări mult mai complexe calitativ și cantitativ (Gh. Cliveti, *Prelogomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, București, Editura Academiei Române, 2009, pp. 133-134, pp. 150-153, pp. 225-226).

În vederea prezentei cercetări, vor fi exploatate documentele aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe – *fond 71/1914 – Primul Război Mondial*, care cuprinde documentele diplomatice elaborate între 1914-1918. Cercetarea va fi completată de studierea documentelor aflate în Arhivele Naționale Istorice Centrale – *fond Consiliul de Miniștrii*, *fond Constantin Diamandi*, *fond Casa Regală. Oficiale*, *fond Casa Regală. Regina Maria*, *fond Casa Regală. Regele Ferdinand*, *fond Brătianu (familial)*, colecțiile *Microfilme Rusia și URSS*. În cadrul Arhivelor Militare Române voi cerceta: *fond 5417 Secția a 2-a Informații. Marele Stat Major*, *fond 5418 Direcția Operații. Marele Stat Major*, *fond 5419 Secția a 4-a Dotare. Marele Stat Major*. Aceste fonduri au fost în general ignorate de istoricii care s-au aplecat asupra politicii diplomatice a României în cei doi ani ai neutralității sale, însă documentele elaborate de Marele Stat Major conțin date importante cu privire la perspectiva militară și strategică asupra evenimentelor în desfășurare și eventual, maniera în care acestea au influențat anumite decizii sau comportamente ale liderilor civili în negocierile purtate în vederea intrării în război, precum și documente care relevă gradul de pregătire al armatei române, un motiv frecvent invocat de Brătianu pentru neintervenția României.

În cazul surselor documentare rusești, cercetarea va cuprinde studierea volumelor de documente: *Tsarskaya Rossiya v mirovoy voyne* (Moskva, Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, 1925), *Konstantinopol' i prolivy po sekretnym dokumentam byvshego Ministerstva inostrannykh del* (Moskva, Gos. sotsial'no-ekonomicheskoye izdatel'stvo, 1926), *Mezhdunarodnyye otnosheniya v epokhu imperializma (Seria III: 1914-1917, vol. I-X, Moskva, Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomicheskoye izdatel'stvo, 1933-1938)*, cea mai extinsă colecție rusă cuprinzând documente diplomatice, care acoperă perioada 1 ianuarie 1914-31 martie 1916, precum și periodicul specializat *Krasny Arkhiv*, în cadrul căruia, între 1922-1941, au fost publicate exclusiv, de o manieră însă haotică, care nu a ținut cont de o ordine tematică sau de cronologia evenimentelor, documente diplomatice și militare. Neajunsurile sistematizării și publicării documentelor ruse, împreună cu scopul pe care aceste demersuri publicistice l-au avut – selecția acelor documente menite să compromită regimul țarist și legitimarea noului regim bolșevic – impun drept necesară studierea în arhivele rusești. În afara *Arhivei de Politică Externă a Imperiului Rus*, unde fondul nr. 133. *Cancelaria Ministerului Afacerilor Externe*, fondul nr. 137. *Rapoarte ale Ministerului Afacerilor Externe*, fondul nr. 138. *Arhiva secretă a Ministrului*, fondul nr. 145. *Biroul Românesc* conțin documente importante pentru cercetarea mea, o semnificație sporită pentru subiectul meu o are *Arhiva de Istorie Militară Rusă*, fondul nr. 2003, *STAVKA*, unde, de asemenea, există documente importante despre percepția militară și strategică împărtășită de comandamentul rus asupra României și rolului pe care aceasta l-ar fi putut avea în efortul militar rus, relevant fiind dacă și când anume perspectiva militară a influențat conduita diplomatică a Imperiului Rus în relația cu Bucureștiul.

De o atenție sporită se va bucura și literatura memorialistică, extrem de bogată, atât în cazul personalităților române, cât și a celor ruse, în special a celor din emigrația albă, care au avut libertatea de a-și publica memoriile, desi adesea au făcut-o cu scop justificativ.

Rezultatele scontate: Realizarea unei sinteze de istorie a relațiilor româno-ruse în anii neutralității românești (1914-1916)

Valorificarea rezultatelor: Prezentarea rezultatelor cercetării prin susținerea de comunicări în cadrul programului *România și Europa în secolul XX* și prin participarea la conferințe, workshop-uri, sesiuni științifice în cadrul institutului. Publicarea lucrării.

Colaborări în țară: -

Colaborări în străinătate: -

Buget solicitat: Salariul pe doi ani.

Alte subvenții: